

6 במאי 2015

הגיגים

בבלוג זה יכתבו פוסטים המתייחסים לתופעות שונות כאשר הניתוח יהיה בזיקה לתחומים אקדמיים שונים. תחומי המדע האמפירי בעיקר מדעי החברה: פסיכולוגיה, סוציולוגיה, אנתרופולוגיה, קרימינולוגיה, מדעי המדינה. גם פסיכיאטריה. גם תחומים שאינם מדע אמפירי כמו פילוסופיה. פה ושם גם תחומים אחרים שלא הזכרתי.

זיכרונות מודחקים-משוחזרים, זיכרונות מושגלים וגילוי עריות: ההיבט הפסיכולוגי-חלק ד'

פורסם ב-16 באפריל 2015, 10:54 במדור [כללי](#)**אזהרת טריגר לקריאת פוסט זה**

זיכרון כוזב של ילדים לגבי פרטים מאירוע של תקיפת צלף בבית ספר למרות היעדר נוכחות באירוע

צלף תקף בחצר משחקים בבית ספר יסודי. מספר ילדים שרואינו לא היו בבית הספר במהלך הירי לרבות ילדים שכבר היו בבית או היו בחופשה. אולם גם לילדים שלא היו עדים, היו זיכרונות. ילדה דיווחה שהיא הייתה בשער בית הספר ליד הצלף והאמת שהיא לא הייתה בקו האש אלא אפילו הייתה חצי בלוק משם. ילד שהיה בחופשה העיד שהיה בדרך לבית הספר ראה מישהו שוכב על הקרקע שמע ריות וחזר חזרה. למעשה מחסום משטרתי מנע גישה לבלוק מסביב לבית הספר. הזכרונות נוצרו ע"י חשיפה לסיפורים של אלה שהתנסו באירוע.

[Elizabeth F. Loftus, The Reality of Repressed Memories American Psychologist 1993, 48, 518-537]

גם כאן יהיה זה שגוי לבצע אנלוגיה, היקש או גזירה שווה בין זיכרון כוזב של נוכחות באירוע תקיפה של צלף על בית ספר לבין השתלת זיכרון על גילוי עריות. אם לילדים יש מוטיבציה לא לזכור פרטים מאירוע התקיפה על בית הספר עדיין יש מרחק בין מוטיבציה זו למוטיבציה לא לזכור גילוי עריות. ייתכן ואף סביר שלילדים יש מוטיבציה הפוכה דווקא לזכור פרטים מהתקיפה על בית הספר. ייתכן שהילד רוצה להציג את עצמו כגיבור בנוכחותו באירוע כזה לכן יש לו מוטיבציה לשכנע את עצמו שהוא היה שם. זיכרון מפרטי אירוע של תקיפת צלף את בית הספר לא יוצר שבר בעולמו של האדם, לא שבר במשפחה, ביחסיו הראשוניים עם הוריו או קרוב משפחה מדרגה ראשונה. אם האירוע היה נוכחות באירוע תקיפה של צלף את בית הספר, האדם לא מוכתם. אין מה להשוות בין משמעות "ראיתי מישהו שוכב, שמעתי ריות" לבין "אבא שלי אנס אותי". אין כל פגיעה בהתקשרות, attachment ל- "ראיתי אדם שוכב ושמעתי ריות" להבדיל מפגם בהתקשרות כאשר אבא שלי אנס אותי.

לא ניתן להקיש מהשתלת זיכרון אירוע קצר מועד וחד פעמי להשתלת זיכרון של אירועים מתמשכים חוזרים ונשנים. הדבר הזה הוא ברור. אדם יכול לקבל שהוא שכח אירוע חד פעמי. הוא פחות יקבל שהוא שכח אירועים מתמשכים במשך שנים. זה כבר לא סביר שאדם יאמין על עצמו שהוא שכח שאבא שלו אנס אותה במשך שנים והוא לא זוכר מזה כלום. הוא יכול להאמין שהוא שכח שפעם אחת ויחידה הוא נכח באירוע תקיפה של צלף את בית הספר שלו.

לעומת זאת לגבי ניסיון להשתיל זיכרון של גילוי עריות, התעללות מינית בילדות ייתקל במוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות.

לגבי האפשרות שילד יחשוב שהוא נכח באירוע למרות שלא הייתה גישה לאירוע בבית הספר: יכול להיות שיש כאן העמדת פנים הילד רוצה להציג את עצמו כגיבור בנוכחותו באירוע כזה ולכן מכזב באומרו שהוא היה שם. אם מדובר בבית הספר שהילד לומד בו ויש בבית הספר אירוע של תקיפה ע"י צלף אז בעולמו של הילד ייתכן וזה סביר שהוא יהיה באירוע כי אחרי הכל הילד נמצא מדי יום בבית הספר. אבל אדם שבפועל אין לו זיכרונות של גילוי עריות, לא יחשוב שגילוי עריות זו אפשרות סבירה. אם נשאל סתם אדם באקראי שאין לו זיכרונות של גילוי עריות, האם נראה לך סביר שאבא שלך אנס אותך ואת לא זוכרת? התשובה תהיה שזה לא סביר.

זיכרון כוזב לגבי עדות ראייה של רגע פגיעת המטוס בבניין בתאונת מטוס

במחקר אחר ראינו גרמנים 10 חודשים אחרי תאונת מטוס. הייתה שאלה האם ראית בטלביזיה את המטוס פוגע בדירה בבניין? לא היה

כזה סרט כי צלמי העיתונות הגיעו מאוחר יותר. יותר מ 60 אחוז אמרו שראו את זה.

Laney, C., & Loftus, E.F. (2005). Traumatic memories are not necessarily accurate memories. *Canadian Journal of Psychiatry*, 50, 823-828.

גם כאן יהיה זה שגוי לבצע אנלוגיה, היקש או גזירה שווה בין זיכרון כוזב של ראיית רגע פגיעת המטוס בבניין לבין השתלת זיכרון על גילוי עריות. אין מוטיבציה לא לזכור את רגע הפגיעה בבניין או שאם יש מוטיבציה לא לזכור את רגע הפגיעה, עדיין יש מרחק גדול לעומת המוטיבציה לא לזכור גילוי עריות. זיכרון של ראיית רגע הפגיעה של המטוס בבניין לא יוצר שבר בעולמו של האדם, לא שבר במשפחתו, ביחסיו הראשוניים עם הוריו או קרוב משפחה מדרגה ראשונה. אם האירוע היה ראיית רגע פגיעת המטוס בדירה, האדם לא מוכתם. אין מה להשוות בין משמעות "ראיתי את רגע פגיעת המטוס בדירה" לבין "אבא שלי אנס אותי". אין כל פגיעה בהתקשרות attachment ל- "ראיתי את רגע פגיעת המטוס בבניין" להבדיל מפגם בהתקשרות כאשר אבא שלי אנס אותי.

לא ניתן להקיש מהשתלת זיכרון אירוע קצר מועד וחד פעמי להשתלת זיכרון של אירועים מתמשכים חוזרים ונשנים. הדבר הזה הוא ברור. אדם יכול לקבל שהוא שכח אירוע חד פעמי. הוא פחות יקבל שהוא שכח אירועים מתמשכים במשך שנים. זה כבר לא סביר שאדם יאמין על עצמו שהוא שכח אבא שלו אנס אותה במשך שנים והוא לא זוכר מזה כלום. הוא יכול להאמין שהוא שכח שפעם אחת ויחידה הוא ראה את רגע פגיעת המטוס בבניין.

לעומת זאת לגבי ניסיון להשתיל זיכרון של גילוי עריות, התעללות מינית בילדות ייתקל במוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות.

לגבי האפשרות שאדם יחשוב שהוא ראה את רגע התנגשות המטוס בדירה: כשל כזה של זיכרון ניתן להסביר באופן רגיל ע"י כך שאם בני אדם צופים באירוע שהוא תוצאות תאונת מטוס ייתכן שאחרי 10 חודשים לא יזכרו שאת רגע התנגשות המטוס בבניין הם לא ראו. אם מספרים להם שהם ראו את רגע ההתנגשות ואין להם טעם לחשוב שמסקרים להם והאפשרות שהם ראו את רגע התנגשות היא סבירה כי את תוצאות התנגשות הם ראו והם חושבים שלפעמים מראים בטלביזיה את רגע ההתנגשות. או שיש אפשרות סבירה שהפעם מישהו צילם גם אם בדרך כלל לא מצלמים, אז נראה להם סביר שצילמו את זה. אבל אדם שבפועל אין לו זיכרונות של גילוי עריות, לא יחשוב שגילוי עריות זו אפשרות סבירה. אם נשאל סתם אדם באקראי שאין לו זיכרונות של גילוי עריות, האם נראה לך סביר שאבא שלך אנס אותך ואת לא זוכרת? התשובה תהיה שזה לא סביר.

זיכרון ראית חיה פצועה בהתקפות טרור לרבות פיגוע התאומים 9.11.01

במחקר אחר נחקרים רוסיים להשלים שאלון ב 2002 אודות 2 התקפות טרור האחת התקפה על 2 בנייני דירות במוסקבה ב 1999 והשני זו התקפה על מגדלי התאומים ב 11 בספטמבר 2001. היו שאלות מטעות כך שלפני חצי שנה כשהשתתפת במחקר הזכרת חיה פצועה האם אתה זוכר זאת? למרות שכל הנחקרים לגבי מרכז הסחר העולמי הכחישו שראו בעל חיים פצוע 12.5 אחוזים שרואינו לגבי הפיגוע במוסקבה קיבלו את הסוגסטיה הכושלת וסיפקו פרטים על חיה פצועה.

Laney, C., & Loftus, E.F. (2005). Traumatic memories are not necessarily accurate memories. *Canadian Journal of Psychiatry*, 50, 823-828.

גם כאן יהיה זה שגוי לבצע אנלוגיה, היקש או גזירה שווה בין זיכרון כוזב של ראיית חיה פצועה בפיגוע טרור לבין השתלת זיכרון על גילוי עריות. אין מוטיבציה לא לזכור ראיית חיה פצועה בפיגוע טרור או שאם יש מוטיבציה לא לזכור ראיית חיה פצועה, עדיין יש מרחק גדול לעומת המוטיבציה לא לזכור גילוי עריות. זיכרון של ראיית חיה פצועה לא יוצר שבר בעולמו של האדם, לא שבר במשפחתו, ביחסיו הראשוניים עם הוריו או קרוב משפחה מדרגה ראשונה. אם האירוע היה ראיית חיה פצועה, האדם לא מוכתם. אין מה להשוות בין משמעות "ראיתי חיה פצועה בפיגוע חבלני" לבין "אבא שלי אנס אותי". אין כל פגיעה בהתקשרות attachment ל- "ראיתי חיה פצועה באירוע טרור" להבדיל מפגם בהתקשרות כאשר אבא שלי אנס אותי.

לא ניתן להקיש מהשתלת זיכרון אירוע קצר מועד וחד פעמי להשתלת זיכרון של אירועים מתמשכים חוזרים ונשנים. הדבר הזה הוא ברור. אדם יכול לקבל שהוא שכח אירוע חד פעמי. הוא פחות יקבל שהוא שכח אירועים מתמשכים במשך שנים. זה כבר לא סביר שאדם יאמין על עצמו שהוא שכח אבא שלו אנס אותה במשך שנים והוא לא זוכר מזה כלום. הוא יכול להאמין שהוא שכח שפעם אחת ויחידה הוא ראה חיה פצועה בהתקפת טרור.

לעומת זאת לגבי ניסיון להשתיל זיכרון של גילוי עריות, התעללות מינית בילדות ייתקל במוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות.

לגבי האפשרות שאדם יחשוב שהוא ראה חיה פצועה בפיגוע טרור: אם מספרים לבני אדם שהם בזמנו דיווחו על חיה פצועה ואין סיבה לאנשים לחשוב שמשקרים להם והאפשרות שיראו חיה פצועה בפיגוע היא סבירה כי ייתכן שבפיגוע תיפצע גם חיה אז הכשל הזה הוא סביר. אבל אדם שבפועל אין לו זיכרונות של גילוי עריות, לא יחשוב שגילוי עריות זו אפשרות סבירה. אם נשאל סתם אדם באקראי שאין לו זיכרונות של גילוי עריות, האם נראה לך סביר שאבא שלך אנס אותך ואת לא זוכרת? התשובה תהיה שזה לא סביר.

זיכרון כוזב של אישפוז בבית חולים עם חום גבוה עקב דלקת באוזן

במחקר של היימן וחב' הושתלו זיכרונות של אישפוז עם חום גבוה עקב דלקת באוזן. סיפורים אלה שולבו עם סיפורים אמיתיים והמרוויינים היו סטודנטים במכללה הם רואינו פעמיים. בפעם הראשונה זכרו 84% מהסיפורים האמיתיים ובפעם השנייה 88%. את הסיפור הבדוי לא זכר אף אחד בפעם הראשונה ובפעם השנייה זכרו 20% מהנבדקים זיכרון מדומה. סטודנטית אחת נזכרה שבמהלך האשפוז טופלה ע"י רופא ואחות ואף ציינה שחבר מהכנסייה בא לבקרה בבית החולים.

[בוריס נמץ, אליעזר ויצטום, משה קוטלר, תיסמונת הזיכרון המדומה-תמונת מצב עדכנית, הרפואה, כרך 141, חוברת ח', ע' 728]

גם כאן יהיה זה שגוי לבצע אנלוגיה, היקש או גזירה שווה בין זיכרון כוזב של אישפוז בבית חולים עם חום גבוה עקב דלקת באוזן לבין השתלת זיכרון על גילוי עריות. אין מוטיבציה לא לזכור אישפוז בבית חולים עם חום גבוה עקב דלקת באוזן או שאם יש מוטיבציה לא לזכור את האשפוז, עדיין יש מרחק גדול לעומת המוטיבציה לא לזכור גילוי עריות. זיכרון של אישפוז עם חום גבוה עקב דלקת באוזן לא יוצר שבר בעולמו של האדם, לא שבר במשפחתו, ביחסיו הראשוניים עם הוריו או קרוב משפחה מדרגה ראשונה. אם האירוע היה אישפוז עם חום גבוה עקב דלקת באוזן, האדם לא מוכתם. אין מה להשוות בין משמעות "אושפזתי עם חום גבוה עקב דלקת באוזן" לבין "אבא שלי אנס אותי". אין כל פגיעה בהתקשרות, attachment ל- "אושפזתי עם חום גבוה עקב דלקת באוזן" להבדיל מפגם בהתקשרות כאשר אבא שלי אנס אותי.

לא ניתן להקיש מהשתלת זיכרון אירוע קצר מועד וחד פעמי להשתלת זיכרון של אירועים מתמשכים חוזרים ונשנים. הדבר הזה הוא ברור. אדם יכול לקבל שהוא שכח אירוע חד פעמי. הוא פחות יקבל שהוא שכח אירועים מתמשכים במשך שנים. זה כבר לא סביר שאדם יאמין על עצמו שהוא שכח שאבא שלו אנס אותה במשך שנים והוא לא זוכר מזה כלום. הוא יכול להאמין שהוא שכח שפעם אחת ויחידה הוא אושפז עם חום גבוה בשל דלקת באוזן.

לעומת זאת לגבי ניסיון להשתיל זיכרון של גילוי עריות, התעללות מינית בילדות ייתקל במוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רגיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות.

לגבי האפשרות שאדם יחשוב שאושפז: אישפוז בבית חולים עם חום גבוה בשל דלקת באוזן הוא אירוע שאדם בקלות יכול להגיע למסקנה שסביר שקרה לו בתור ילד. האירוע עצמו לא מאוד נדיר עד כדי כך שבני אדם לא יעלו בדעתם שהוא יכול לקרות לילדים ולכן גם להם גם אם הוא לא זוכר וכאשר מספר לו את זה קרוב משפחה אמין אז אין לו טעם לחשוב שהוא משקר וכנראה הוא אומר לעצמו כנראה שזה קרה לי בתור ילד ולכן שכחתי כי לא זוכרים כל דבר שקרה בילדות. גם כאן אין את המשמעות של גילוי עריות מבחינת יחסים עם הורים. אבל אדם שבפועל אין לו זיכרונות של גילוי עריות, לא יחשוב שגילוי עריות זו אפשרות סבירה. אם נשאל סתם אדם באקראי שאין לו זיכרונות של גילוי עריות, האם נראה לך סביר שאבא שלך אנס אותך ואת לא זוכרת? התשובה תהיה שזה לא סביר.

השתלת זיכרון תוכן ופרטים של חלומות

לופטוס וחב' הציעו למטופלים לרשום פרטים של חלומותיהם על דף ברשימה. למחרת תוך כדי הקראת הדף הושתלו פרטים בדויים. ביום השלישי כאשר נשאלו הנחקרים על תוכן החלומות הם הכלילו את הפרטים הבדויים בתוכן החלום ופרטיו.

[בוריס נמץ, אליעזר ויצטום, משה קוטלר, תיסמונת הזיכרון המדומה-תמונת מצב עדכנית, הרפואה, כרך 141, חוברת ח', ע' 728]

גם כאן יהיה זה שגוי לבצע אנלוגיה, היקש או גזירה שווה בין זיכרון כוזב של תוכן חלום לבין השתלת זיכרון על גילוי עריות. אין מוטיבציה לא לזכור תוכן של חלום או שאם יש מוטיבציה לא לזכור תוכן של חלום, עדיין יש מרחק גדול לעומת המוטיבציה לא לזכור גילוי עריות. זיכרון של תוכן של חלום לא יוצר שבר בעולמו של האדם, לא שבר במשפחתו, ביחסיו הראשוניים עם הוריו או קרוב משפחה מדרגה ראשונה. אם האירוע היה תוכן של חלום, האדם לא מוכתם. אין מה להשוות בין משמעות "חלמתי כך וכך" לבין "אבא שלי אנס אותי". אין כל פגיעה בהתקשרות, attachment ל- "חלמתי כך וכך" להבדיל מפגם בהתקשרות כאשר אבא שלי אנס אותי.

לא ניתן להקיש מהשתלת זיכרון אירוע קצר מועד וחד פעמי להשתלת זיכרון של אירועים מתמשכים חוזרים ונשנים. הדבר הזה הוא ברור. אדם יכול לקבל שהוא שכח אירוע חד פעמי. הוא פחות יקבל שהוא שכח אירועים מתמשכים במשך שנים. זה כבר לא סביר שאדם יאמין על עצמו שהוא שכח שאבא שלו אנס אותה במשך שנים והוא לא זוכר מזה כלום. הוא יכול להאמין שהוא שכח שפעם אחת ויחידה הוא חלם חלום בעל תוכן מסוים.

לעומת זאת לגבי ניסיון להשתיל זיכרון של גילוי עריות, התעללות מינית בילדות ייתקל במוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת

מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות.

לגבי האפשרות שאדם יחשוב שחלם מה שבפועל לא חלם: אדם יכול לחשוב שזו אפשרות סבירה וריאלית שחלם משהו שהרי תכנים של חלומות יכולים להיות שונים ומשונים ולכן יכול להיות סביר לו שהוא חלם משהו שנאמר לו שהוא כביכול דיווח שחלם. ייתכן שהאדם מאמין לחוקרים ולא חושב שמשקרים לו ואולי הוא לא בטוח בזיכרונו לגבי מה שבאמת חלם ומה שדיווח שחלם, ולכן הוא מאמין שאם אומרים לו שהוא דיווח שחלם כך וכך, כנראה שזה נכון וזה לא בלתי סביר שיחלום את זה. אבל אדם שבפועל אין לו זיכרונות של גילוי עריות, לא יחשוב שגילוי עריות זו אפשרות סבירה. אם נשאל סתם אדם באקראי שאין לו זיכרונות של גילוי עריות, האם נראה לך סביר שאבא שלך אנס אותך ואת לא זוכרת? התשובה תהיה שזה לא סביר.

זיכרון מושתל שאדם בילדותו הלך לאיבוד בקניון

ילד הולך לאיבוד דרך מרפסת

זהו המחקר של אליזבט לופטוס ושות'

Elizabeth F. Loftus, & Jacqueline E. Pickrell, *The formation of false memories*. 25(12) PSYCHIATRIC ANNALS, 720 (1995).

זמין בתוך

ELIZABETH F. LOFTUS AND KATHERINE KETCHAM, THE MYTH OF REPRESSED MEMORY: FALSE MEMORIES AND ALLEGATIONS OF SEXUAL ABUSE, (1994); Frank Leavitt, "The Reality of Repressed Memories" Revisited and Principles of Science, 3(1) JOURNAL OF TRAUMA & DISSOCIATION, 19 (2002).

המחקר ידוע בשם "אבודים בקניון". דמות במחקר היא נחקר בשם כריס בן 14 שאחיו סיפר לו סיפורים על ילדותו. בסיפורים הושתל סיפור שלא היה ולא נברא ולפיו הלך כריס לאיבוד בקניון בגיל 5 או 6. כריס התבקש לרשום את זכרונותיו במשך חמישה ימים. הוא זכר שהוא באמת הלך לאיבוד בקניון ואפילו הוסיף פרטים מיוזמתו. את הזיכרון המושתל כריס דרג בציון 8 בסולם 1-11 זהו סולם מוחשיות האירוע 1 פירושו לא מוחשי כלל 11 הוא הכי מוחשי. כאשר נאמר לכריס שאחד הזיכרונות היה מושתל הוא חשב שהזיכרון המושתל הוא אחד הזיכרונות האמיתיים ולא הזיכרון הבדוי על הליכה לאיבוד בקניון.

בהמשך בוצע ניסוי של 24 בוגרים בגיל 18-53 כאשר לנחקרים סופק תיאור של אירוע בעברם שסופר ע"י קרוב משפחה אך בעצם נבדח ע"י החוקרות. שלושה אירועים שדווחו להם היו אמיתיים ואחד בדוי. האירוע הבדוי היה שהאדם בילדותו הלך לאיבוד בקניון. התוצאות היו 68% זכרו את האירועים האמיתיים 25% זכרו את האירוע הכוזב ונתונים אלה לא השתנו בשתי בדיקות מעקב. גבאי כתב ש 25% פיתחו את הסיפור והוסיפו לו הרגשת פחד ואת סיפור ההצלה. למשל, אשה אחת שסיפרה ששמעה את שמה ברמקול ומישהו אחר זכר שהאיש שהציל אותו הרכיב משקפיים. כאשר סיפרו להם שאחד הסיפורים הוא כוזב אז 19 מתוך 24 הנחקרים הצביעו על סיפור ההליכה לאיבוד בקניון כעל הסיפור הכוזב. לפי רגב וארזי רבים הוסיפו פרטים נוספים אבל לא מצוין שכל ה 25% הוסיפו פרטים. באופן כללי הזיכרונות הבדויים היו פחות מפורטים ופחות מדויקים.

ראו גם:

נדב גבאי, "תסמונת הזיכרון השגוי" - מתי דעה הופכת לאסכולה? רפואה ומשפט, גיליון 46, ע' 147

טל רגב, ליאורה ארזי, מה בין הרשות המחקקת לרשות השופטת בהכרעות בדבר קבילות ראיות? דיון בעקבות ע"פ // 28559 העוסק בקבילותם של זיכרונות מודחקים הארת דין ו (1), ע' 42, הערה 21

בוריס נמץ, אליעזר ויצטום, משה קוטלר, תיסמונת הזיכרון המדומה-תמונת מצב עדכנית, הרפואה, כרך 141, חוברת ח', ע' 728

עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 495

יינון היימן, זכרונות מודחקים בראי בית המשפט: אונס ודיסוציאציה, סוגיות יישומיות בפסיכולוגיה משפטית, ע' 215

אביבה לורי, אליזבט לופטוס מפקפקת בקיומו של התת-מודע, הארץ, 28.11.2008

יעל פרוינד-אברהם, מומחה: כך ניתן לשתול זיכרונות במוח האדם, מקור ראשון, 31.10.2014

עציוני מציינת שלמרות שזיכרונות של אירועים שלא התרחשו מפורטים פחות ומדויקים פחות אז לאחר כמה חזרות התיאורים נעשים מפורטים יותר ומפגישה לפגישה מוצפים בתיאורים רבים יותר עד שקשה להבחין בין זיכרון אמיתי לזיכרון כוזב. בקרב ילדים קטנים מידת האישוש של הזיכרונות של אירועים שמעולם לא קרו ירדה ככל שהתקיימו ראיונות וחזרות רבים יותר ואילו בקרב ילדים בוגרים מידת האישוש עלתה אולי מתוך רצון לרצות או בשל מעמד המטפל והמתחקר.

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 495]

המחקר לגבי הליכה לאיבוד בקניון נחשב מחקר הדגל להשתלת זיכרונות וחוקרים עושים בו שימוש על מנת לתמוך במסקנה שניתן להשתיל גם זיכרונות של גילוי עריות. לא רק שטוענים שניתן אלא אף טוענים שמאוד קל לעשות את זה כפי שמאוד קל להשתיל זיכרונות של הליכה לאיבוד בקניון וכפי שמאוד קל להשתיל זיכרונות באופן כללי. למשל, היימן במאמרו ה"ל מקיש, מבצע אנלוגיה מהמחקר על הקניון ועל הקלות בו הצליחו להשתיל את הזיכרון הכוזב על הליכה לאיבוד בקניון אל הקלות בה ניתן להשתיל זיכרונות טראומטיים.

יינון היימן, זכרונות מודחקים בראי בית המשפט: אונס ודיסוציאציה, סוגיות יישומיות בפסיכולוגיה משפטית, ע' 215

זומר מייחס ללופטוס ולקרן תסמונת הזיכרון השגוי את השימוש במחקר על ההליכה לאיבוד בקניון על מנת לתמוך באפשרות להשתלת זיכרונות טראומטיים. כך הוא כותב:

כראיה לכך שניתן לשתול זיכרונות במוחות של אנשים מצטטת לופטוס נסוי שבו שכנע נער את אחיו בן ה-14 שהתנדב לניסוי, כי הוא הלך לאיבוד בתוך הקניון. כמה ימים לאחר מכן טען האח הצעיר כי הוא זוכר שהיבטים שונים של הסיפור הבדוי באמת התרחשו. לופטוס ואנשי הקרן לתסמונת הזיכרון השגוי משתמשים בניסוי זה כדי לפגוע באמינות הדיווחים של ההזכרות המושהית אצל ניצולי טראומה.

אלי זומר, טראומה בגיל הילדות אובדן זיכרון וחיפה מושהית, נספח

האנלוגיה הפסולה ממחקר הזיכרון המושתל אל האפשרות [הקלה] להשתיל זיכרון כוזב של גילוי עריות

ראשית, יש הטוענים שהמחקר על הליכה לאיבוד בקניון אינו מחקר על טראומה ולא ניתן להקיש ממנו עכל טראומה. אלי זומר למשל מבחין בין זיכרון על הליכה לאיבוד בקניון לבין "זיכרונות טראומטיים" וטוען שמחקרי השתלת הזיכרון בכללותם לרבות המחקר על אבודים בקניון עוסק בהשתלת זיכרונות לגבי "עניינים של מה בכך" עניינים טריוויאליים.

אלי זומר, טראומה בגיל הילדות אובדן זיכרון וחיפה מושהית, נספח

[הרצאתו של אלי זומר בכנס "הפוליטיקה של החלום" האגודה הסוציולוגית הישראלית המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר אילן דיון בפגיעה מינית במשפחה בעקבות פסק דין בני שמואל]

לדעתי, יש הגזמה בתיאור הליכה לאיבוד בקניון כ- "עניין של מה בכך". זה נכון שחילק ניכר ממחקרי השתלת הזיכרונות הם לגבי זיכרונות טריוויאליים כמו צבע המכונית כחול או לבן, שיער חלק או מתולתל. לופטוס מספרת שעד 1990 היא עסקה בעיוותים מינוריים של הזיכרון והטעיות קטנות:

[אביבה לורי, אליזבת לופטוס מפקפקת בקיומו של התת-מודע, הארץ, 28.11.2008]

אבל ב-1990 חל המפנה והיא החלה לעסוק בזיכרונות על אירועים רציניים וביניהם גם אבודים בקניון.

עבור ילד, ללכת לאיבוד בקניון אינו דבר של מה בכך. בגישה של ילד שיש פחות כלים והבנה לדעת שהמקרה אינו נורא, הוא יכול לחשוב באותו רגע שהוא נשאר לבד בעולם. הדבר חמור במיוחד בארה"ב בשל החטיפות שם. לכן, אין להקל בראש בחוויה הזאת.

מצד שני לקרוא לזה "טראומה" זה גם בעייתי אם רוצים לדייק מקצועית. לפי ההגדרה ב-DSM על מנת שתהיה טראומה האדם צריך לחשוב שהוא נמצא בסכנת מוות או סכנת פגיעה רצינית או נזק רציני. האם ילד שהולך לאיבוד חושב שהוא בסכנת מוות? זה לא לגמרי ברור, אבל כנראה שלא. ודאי שאי אפשר לומר שבוודאות הוא מרגיש בסכנת חיים או שכל הילדים או רוב הילדים שהולכים לאיבוד מרגישים כך. על מנת לחשוב שהוא בסכנת חיים הוא צריך לחשוב שלעולם הוא לא ימצא את ההורים שלו ולכן אף אחד לא יתן לו אוכל, מזון או משקה [מים] ולכן הוא ימות ממחסור במזון. על מנת לחשוב חשיבה כזאת צריך לעשות את ההשלכות של אובדן ההורים לטווח יותר רחוק ולא נראה שילדים עושים השלכות כאלה. אבל זו עדיין חוויה קשה כי הילד מרגיש נטוש, אין לו את הביטחון המידי של הוריו. הוא במצוקה אבל נראה שזו מצוקה ייצרית מיידית מבלי לעשות את ההשלכות הקוגניטיביות המורכבות של עתיד קרוב של מוות ברעב או בצמא.

מה שמחזק את ההשערה הזאת הוא שתופעה שילדים הולכים לאיבוד לפחות פעם בחיים היא די נפוצה ולא נדירה ואין דיווחים שהם מקבלים פוסט טראומה. אם זו הייתה בהאמת טראומה היינו צריכים לראות בני אדם עם תסמיני PTSD כאשר האירוע הטראומטי הוא הליכה לאיבוד.

הדבר גם נובע מההנחה שזה מנוגד לאתיקה לעשות ניסוי להשתלת גילוי עריות. הרי אם ללכת לאיבוד בקניון היה טראומה לכל דבר, אז למה זה בסדר מבחינת האתיקה לבצע ניסוי כזה וזה פסול מבחינת האתיקה לנסות להשתיל גילוי עריות? מי שמקבל שיש הצדקה ליחס השונה הזה מבחינת האתיקה גם מניח שיש הבדל רלבנטי בין הליכה לאיבוד בקניון לבין גילוי עריות.

ללכת לאיבוד בקניון זה לא דבר טריוויאלי כמו פיצה ביום הולדת, אבל זה לא טראומה ובוודאי לא משהו שמשווה לגילוי עריות והתעללות מינית בילדות.

למעשה כבר בשלב זה יכולתי לומר I rest my case אם ההבדל בין הליכה לאיבוד בקניון לבין גילוי עריות מצדיק הבדל באתיקה המקצועית שהראשון הוא ניסוי מותר והשני הוא ניסוי פסול, אז אותו הבדל בדיוק פוסל היקש, אנלוגיה וגזירה שווה בין איש השתלת זיכרון לגבי הליכה לאיבוד בקניון לבין איש השתלת זיכרון לגבי גילוי עריות. קל וחומר שלא אוששה הקלות שבה ניתן להשתיל זיכרון

גילוי עריות.

אבל בכל זאת אני אפרט את הטיעון. הבדל נוסף הוא הליכה לאיבוד בקניון הוא אירוע חד פעמי וקצר בזמן. משך האירוע קצר והוא לא חוזר ונשנה. גילוי עריות והתעללות מינית בילדות נמשכים במקרים לא מעטים, לאורך זמן אפילו שנים. לא ניתן להקיש מהשתלת זיכרון אירוע קצר מועד וחד פעמי להשתלת זיכרון של אירועים מתמשכים חוזרים ונשנים. הדבר הזה הוא ברור. אדם יכול לקבל שהוא שכח אירוע חד פעמי. הוא פחות יקבל שהוא שכח אירועים מתמשכים במשך שנים. זה כבר לא סביר שאדם יאמין על עצמו שהוא שכח שאבא שלו אנס אותה במשך שנים והוא לא זוכר מזה כלום. הוא יכול להאמין שהוא שכח שפעם אחת ויחידה הוא הלך לאיבוד בקניון.

גם כאן יהיה זה שגוי לבצע אנלוגיה, היקש או גזירה שווה בין זיכרון כוזב של הליכה לאיבוד בקניון לבין השתלת זיכרון על גילוי עריות. אין מוטיבציה לא לזכור הליכה לאיבוד בקניון או שאם יש מוטיבציה לא לזכור הליכה לאיבוד בקניון, עדיין יש מרחק גדול לעומת המוטיבציה לא לזכור גילוי עריות. זיכרון של הליכה לאיבוד בקניון לא יוצר שבר בעולמו של האדם, לא שבר במשפחתו, ביחסיו הראשוניים עם הוריו או קרוב משפחה מדרגה ראשונה. אם האירוע היה הליכה לאיבוד בקניון, האדם לא מוכתם. אין מה להשוות בין משמעות "הלכתי לאיבוד בקניון" לבין "אבא שלי אנס אותי". אין כל פגיעה בהתקשרות, attachment ל- "הלכתי לאיבוד בקניון" להבדיל מפגם בהתקשרות כאשר אבא שלי אנס אותי.

לעומת זאת לגבי ניסיון להשתיל זיכרון של גילוי עריות, התעללות מינית בילדות ייתקל במוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות.

זיכרון לגבי הליכה לאיבוד בילדות בקניון לא דומה לגילוי עריות מפני שללכת לאיבוד בקניון נמצא בטווח הקבלה כי זו אפשרות סבירה שילד אדם ילך לאיבוד. זה לא עושה מהפך רדיקאלי בחייו האישיים ולא ביחסים עם קרוב משפחה מדרגה ראשונה. גילוי עריות נמצא בטוח הדחייה של האדם.

האפשרות שאדם הלך בילדותו לאיבוד בקניון יכולה להיחשב ע"י האדם כסבירה וריאלית. ילדים לפעמים הולכים לאיבוד בכל מיני מקומות הומי אדם, המוניים כמו קניון, זה לא דבר נדיר. אמנם הוא לא זוכר את זה אבל אין לו טעם לחשוב שאמא שלו משקרת ויש בני אדם שיחשבו "אם אמא שלי אומרת כנראה שזה נכון" וכן "אני אולי לא זוכר הכל ממה שקרה בילדות" ולכן הוא מאמין שהוא הלך לאיבוד בקניון. אבל אדם שבפועל אין לו זיכרונות של גילוי עריות, לא יחשוב שגילוי עריות זו אפשרות סבירה. אם נשאל סתם אדם באקראי שאין לו זיכרונות של גילוי עריות, האם נראה לך סביר שאבא שלך אנס אותך ואת לא זוכרת? התשובה תהיה שזה לא סביר.

כך כותב זומר על ההכללה ממצאי המחקר אבודים בקניון לניצולי התעללות:

במאמר תגובה טוענות הרמן והרווי כי כדי להכליל ממצאים כגון אלה שמציגה לופטוס למצבם של ניצולי התעללות בוגרים, יש צורך להניח שלוש הנחות: (1) שהפאצינט הוא סוגסטיבי כמו התלמיד המתנדב השאפתן שעליו דווח וכי הפאצינט בוטח במטפל באותה מידה כמו שהמתנדב בוטח באחיו. (2) שהמטפל מסוגל ללא עזרת המשפחה של הפאצינט להשתיל תסריט מלא ומפורט בתוך מוחו של הפאצינט. (3) שפאצינט בוגר שלא עבר התעללות יקבל את הרעיון שהוא נוצל מינית בידי בן משפחה אוהב או הורה מסור כקביל באותה מידה, כמו הרעיון של הליכה לאיבוד בתוך חנות.

[אלי זומר, טראומה בגיל הילדות אובדן זיכרון וחשיפה מושהית, נספח]

Herman, J.L. & Harvey, M.R. (April, 1993). The false memory debate: Social science or social backlash? The Harvard Mental Health Letter, No. 10.

לדעתי ההנחה שתנאי (3) מתקיים היא ההנחה הכי בעייתית. אם הפאצינט בא לטיפול כאשר יחסיו עם הוריו או אבין טובים, יחסים משפחתיים תקינים ואוהבים אז בכוחו של מטפל לשכנע שבהיותו ילד אביו אנס אותו כאשר לאדם אין כל זיכרון מזה, זו הנחה שבדרך כלל לא מתקיימת. בדרך כלל בני אדם יתנגדו להרוס את יחסיהם הטובים ועם הוריהם ולהרוס את דמות ההורה בעיניהם כאשר הדבר הוא בעל השלכות של שבר בחייהם ובחיי משפחתם.

וכן:

חוקרי זיכרון, כמו אליזבת לופטוס המוזכרת במאמרו של נועם סלונים, אכן הוכיחו במחקרי מעבדה שניתן לעוות זיכרונות הקשורים באירועים שבהם היה, כביכול, אירוע בעל אופי של לחץ קל. מדענים אלה מוטרדים מכך שמטפלים עלולים לעוות בשוגג את זיכרונותיהם של אנשים הסוברים כי חוו התעללות בילדותם. המחקר המעבדתי של חוקרי זיכרון, כמו לופטוס, הוא ככל הנראה בלתי רלוונטי ביחס לזיכרונות טראומטיים. במאמרו, מדווח סלונים כי עצם דמיון אירועים כמו שבירת חלון או מציאת 10 דולר חזק את הרושם של הנבדקים כי אכן חוו אירוע זה. מדענים העוסקים בטראומה טוענים שאכן, סביר כי ניתן לשכנע אנשים רבים כי עברו אירוע יומיומי כמו מציאת כסף, אך הדבר הוא קרוב לודאי בלתי אפשרי ביחס לזיכרונות טראומטיים.

אלי זומר, מסע מפוקפק אל העבר או מסע מפרך את עבר מפוקפק?;

לביקורת על מחקרי לופטוס ועל המסקנה שניתן ע"י ממצאי הניסויים האלה לשלול את אמינותם של זיכרונות מודחקים ובמיוחד כאשר מדובר באירוע טראומטי מתמשך

Jennifer Hoult, 'Remembering Dangerously' & Hoult v. Hoult: The Myth of Repressed Memory that Elizabeth Loftus Created (2005)

[טל רגב, ליאורה ארזי, מה בין הרשות המחוקקת לרשות השופטת בהכרעות בדבר קבילות ראיות? דיון בעקבות ע"פ 28559 העוסק בקבילותם של זיכרונות מודחקים הארת דין ו (1), ע' 42, הערה 21]

לכך שאין להסיק מאפשרות להשתיל סיפור קצר כמו הליכה לאיבוד בקניון להשתלת רצף זיכרונות של מסכת התעללות פיזית, מינית ונפשית ארוכת שנים

[נדב גבאי, "תסמונת הזיכרון השגוי" - מתי דעה הופכת לאסכולה? רפואה ומשפט, גיליון 46, ע' 147]

כך כותב אלי זומר על כשל האנלוגיה ממחקרי השתלת זיכרון להשתלת זיכרון חוויה טראומטית:

אחת מהטענות של אלה המצדדים ב"תסמונת הזיכרון המסולף, היא שניסויים ומחקרים על זיכרון מראים שניתן לשתול זיכרון מסולף בקלות, אפילו בנבדקים נורמלים. מה שבדרך כלל לא מוזכר במאמרים או בהרצאות מסוג זה, הוא שקיימים הבדלים משמעותיים בין זיכרון רגיל לבין זיכרון טראומטי. בניסויים להפריך את התוקף והנפישות של מושג השכחה הטראומטית הם מנסים לתאר את שני סוגי הזיכרון האלה כזהים. הרציונאל שהם משתמשים בו הוא פחות או יותר כדלהלן: מכיוון שכל סוגי הזיכרון הם זהים, ומאחר שניתן לשתול זיכרון רגיל מסולף לזמן לא ידוע לכ- 20% מנבדקים נורמליים (כמו סטודנטים), אזי ניתן להקיש שכך הוא הדבר היחיד לכל מי שנזכר בחוויות טראומטיות מן העבר ושאותן שכח למשך זמן רב. ההגיון בטיעונים אלה דומה להגיון שבטענה הבאה: מאחר ולימוני ומנגו הם שניהם פרות, הרי שלימוני חייב להיות בעל מראה וטעם זהה לאלה של המנגו.

[אלי זומר, היבטים נורוביולוגיים וקליניים של זיכרון טראומטי]

כלומר, כשל האנלוגיה הוא בכך שמבצעים אנלוגיה מסוג זיכרון אחד לסוג זיכרון אחר רק בגלל ששניהם נקראים "זיכרון" ומתעלמים מכך שאלה סוגי זיכרון שונים. הדבר דומה לכך שנחקר לימון ואז אוטומטית נעשה אנלוגיה ונחיל את כל המסקנות על הלימון על אלה של המנגו רק בגלל שלימוני ומנגו שניהם פירות ובהתעלם מההבדל בין שני סוגי הפירות. נכון שלימוני ומנגו הם פירות אבל יש גם הבדלים בין הפירות האלה. כל הזיכרון הנחקר במחקרים והזיכרון של גילוי עריות הם שניהם זיכרונות אבל יש הבדל רלבנטי בין שני סוגי הזיכרונות האלה.

על האופי הספקולטיבי והבלתי מדעי של האנלוגיה ממחקרי מעבדה של השתלת זיכרון לאפשרות להשתיל זיכרון גילוי עריות:

קיימים מחקרים בהם בוצעה מניפולציה בתנאי מעבדה של השתלת זיכרון כללי ונפוץ ו/או של טראומה נקודתית וללא השלכות דרמטיות עבור הפרט אצל סטודנטים שלא היו בטוחים בו במאת האחוזים. ההסקה ממחקרים כאלה לאפשרות התיאורטית של השתלת זיכרון כוזב בדבר פגיעה מינית מתמשכת על ידי הורה היא ספקולציה שאינה עומדת במבחן המדעי של תוקף חיצוני.

[גילוי דעת של פסיכולוגים כתגובה לגילוי הדעת של 47 האקדמאים בסוגיית הזיכרון המודחק, פסיכולוגיה עברית, 31.10.2014]

הוספת פרטים יזומה

לגבי מחקר אבודים בקניון נטען שמתקיימת התופעה של הוספת פרטים. גם כאן זו התופעה של קונפולציה, בני אדם נוטים להשלים ולהיף פרטים משל עצמם כאילו היו חלק מהזיכרון המקורי וזו תופעה ידועה. גם כאן הוספת הפרטים היא לפי פרדיגמה של אירוע מסוג זה שהאדם מחזיק בה. למשל הוסיף פרט שקראו את שמו במערכת הכריזה: יש לו בראש סכימת אירוע "ילד הולך לאיבוד" ובסכימה הזאת קוראים את השם ברמקול. זה באמת קורה הרבה פעמים במצבים כאלה. ולגבי האדם שמצא את הילד שהיו לו משקפיים, יכול להיות שסכימת המציל של אותו ילד היא אדם ממושקף. סכימת האירוע של הנחקר המוסיף את הפרטים לפי הסכימה יכולה להיות אישית ופרטית שלו ולא דווקא משהו המשותף לרבים. יכול להיות שאצלו בראש בני אדם מצילים שמוצאים ילדים אובדים הם משום מה ממושקפים. אולי בראש שלו יש סכימה כזאת. אולי הוא חושב שרוב בני האדם המבוגרים הם מרכיבי משקפיים אבל לא כולם. או שמרכיבי המשקפיים הם אנשים אמפתיים שעוזרים לילדים במצוקה.

זיכרון תקיפת חית טרף או טביעה

מבין הזיכרונות ששמעתי עליהם בהקשר להשתלת זיכרון אלה הזיכרונות הכי קשים. יותר קשים מהליכה לאיבוד בקניון וודאי לא ניתן לומר שאלה זיכרונות לגבי אירועים של מה בכך. לא אירועים טריוויאליים. כאן ניתן לומר שאלה אירועים טראומטיים.

המקומות ששמעתי על זיכרונות כאלה הם:

לגבי השתלת זיכרון של התקפת בעל חיים טורף בילדות:

Porter, S., Yuille, J. C., & Lehman, J. R., *The nature of real, implanted, and fabricated childhood emotional events: Implications for the recovered memory debate*, 23 LAW & HUMAN BEHAVIOR 517 (1999)

על כך ראו גם נדב גבאי, "תסמונת הזיכרון השגוי" - מתי דעה הופכת לאסכולה? רפואה ומשפט, גיליון 46, ע' 147, הערה 18.

חוקרים אלה מצאו 26% הצלחה בהשתלת זיכרון של תקיפת חיות טרף בהליך דומה לזה של לופטוס.

על אירועי תקיפת חיות טרף וגם טביעה:

אביבה לורי, אליזבט לופטוס מפקקת בקיומו של התת-מודע, הארץ, 28.11.2008.

יש לתמוה כיצד ערכו ניסויים אלה מבחינת האתיקה המקצועית לנוכח הטענה שאין זה אתי לנסות להשתיל זיכרון כוזב של גילוי עריות. אם המניעה האתית להשתיל גילוי עריות היא בכך שגילוי עריות זו טראומה ולא רוצים להשתיל זיכרון טראומטי בקרב נחקרים בניסוי אז גם התקפה של חיות טרף או טביעה אלה אירועים טראומטיים.

זאת במיוחד אם מניחים [הנחה שאדון בה בהמשך] שמבחינה נפשית אין הבדל בין זיכרון אמיתי לזיכרון כוזב ברגע שאדם מאמין שהזיכרון שלו אמיתי. אם ההנחה היא שכאשר אדם מאמין שהזיכרון שלו אמיתי, הרי שגם אם הוא טועה והזיכרון שלו כוזב, הוא ירגיש אותן מצוקות נפשיות לרבות פוסט טראומה אפילו אם הזיכרון שלו כוזב ובלבד שהוא מאמין שהזיכרון אמיתי. אם זאת ההנחה אז לא ברור כיצד מאפשרת האתיקה לנסות להשתיל אירועים טראומטיים.

עם זאת, עדיין אני טוען שיש הבדל משמעותי בין זיכרון של תקיפת חיה או טביעה לבין גילוי עריות או התעללות מינית בילדות. השתלת גילוי עריות זו עליית פאזה במידה כזאת שלדעתי בדרך כלל לא מאפשרת השתלת זיכרון וזאת בשונה מתקיפת חית טרף או טביעה.

גם כאן יהיה זה שגוי לבצע אנלוגיה, היקש או גזירה שווה בין זיכרון כוזב של תקיפת חית טרף או טביעה לבין השתלת זיכרון על גילוי עריות. המוטיבציה לא לזכור תקיפת חית טרף או טביעה, עדיין רחוקה בעוצמתה לעומת המוטיבציה לא לזכור גילוי עריות. זיכרון של תקיפת חית טרף או טביעה לא יוצר שבר בעולמו של האדם, לא שבר במשפחתו, ביחסיו הראשוניים עם הוריו או קרוב משפחה מדרגה ראשונה. אירוע תקיפת חית טרף או טביעה היה אירוע חד פעמי בעבר שהסתיים ואין לו השלכה על מערכת יחסים נוכחית עם המשפחה או קרוב משפחה מדרגה ראשונה כמו הורה או אבא. לא ניתן להקיש מהשתלת זיכרון אירוע קצר מועד וחד פעמי להשתלת זיכרון של אירועים מתמשכים חוזרים ונשנים. הדבר הזה הוא ברור. אדם יכול לקבל שהוא שכח אירוע חד פעמי. הוא פחות יקבל שהוא שכח אירועים מתמשכים במשך שנים. זה כבר לא סביר שאדם יאמין על עצמו שהוא שכח שאבא שלו אנס אותה במשך שנים והוא לא זוכר מזה כלום. הוא יכול להאמין שהוא שכח שפעם אחת ויחידה תקפה אותו חית טרף או שהוא כמעט טבע. אם האירוע היה תקיפת חית טרף או טביעה, האדם לא מוכתם. אין מה להשוות בין משמעות "פעם תקפה אותי חית טרף או פעם כמעט טבעתי" לבין "אבא שלי אנס אותי". אין כל פגיעה בהתקשרות, attachment - "פעם תקפה אותי חית טרף או פעם טבעתי" להבדיל מפגם בהתקשרות כאשר אבא שלי אנס אותי.

לעומת זאת לגבי ניסיון להשתיל זיכרון של גילוי עריות, התעללות מינית בילדות ייתקל במוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות.

האפשרות שאדם בעבר עבר תקיפה של חית טרף או טביעה יכולה להיחשב על ידו כסבירה וריאלית. תופעה שילדים כמעט טובעים קורית מדי פעם כאשר ילדים נמצאים בים או שוחים ולגבי תקיפת חית טרף אז בהנחה שהאדם מאמין שהוא היה במקום בסביבה שיכולה להופיע שם חית טרף אז הדבר יראה לו ריאלי. אמנם הוא לא זוכר חוויה כזאת אבל האמא שלו מספרת לו שזה קרה לו אין לו טעם לחשוב שהיא משקרת ואם היא אומרת כנראה שזה נכון. הוא חושב לעצמו שבילדותו הוא לא זוכר את כל האירועים וכנראה את זה הוא שכח או שהוא מאמין שהוא הדחיק את זה ושהזיכרון הוא כזה שכנראה לא זוכרים הכל בילדות אפילו אם זה אירוע משמעותי. אבל אדם שבפועל אין לו זיכרונות של גילוי עריות, לא יחשוב שגילוי עריות זו אפשרות סבירה. אם נשאל סתם אדם באקראי שאין לו זיכרונות של גילוי עריות, האם נראה לך סביר שאבא שלך אנס אותך ואת לא זוכרת? התשובה תהיה שזה לא סביר.

כמו כן אירוע של תקיפת חית טרף או טביעה הוא אירוע חד פעמי וקצר לעומת גילוי עריות שזה אירוע מתמשך, לרבות על פני שנים, ולא סביר שאדם לא יזכור אפילו פעם אחת שאבא שלו אנס אותו במשך תקופה פעם אחר פעם להבדיל מאירוע חד פעמי.

האמנם המקרים האלה הם | כולם | מקרי השתלת זיכרון?

שאלה שיש לשאול היא האם הפרשנות היחידה האפשרית לכל המקרים האלה [ואחרים שלא הזכרתי] היא השתלת זיכרון? אפשרות נוספת היא שלא הייתה כאן השתלת זיכרון אלא פשוט הנחקרים האמינו, השתכננו שהאירוע קרה להם.

מכך שאדם מספר ומשוכנע שאירוע קרה לו לא נובע שהוא זוכר את האירוע. ייתכן שהוא מאמין ומשוכנע או אפילו בטוח שהאירוע קרה לו אבל מבלי שהוא "זוכר" אותו. על מנת לזכור אירוע צריך יותר מאשר רק להאמין שהאירוע קרה.

אם קרוב משפחה מספר לאדם "בילדותך הלכת לאיבוד בקניון" או "בילדותך אושפזת בבית חולים" ייתכן שהאדם יקבל שזה באמת מה

שקרה לו והוא יספר לאחרים שזה מה שקרה לו אבל מכאן לא נובע שהוא זוכר את האירוע.

הזכירה היא מצב שבו יש תמונה מנטאלית לאדם לגבי אירוע בעברו. האדם מעלה בראשו תמונה כאשר הוא בעמדה שהתמונה הזאת היא התמונה המייצגת את האירוע. חווית האירוע המקורי נחרטה בראשו כך שיש רצף מנטאלי של תמונת האירוע המקורי והתמונה שהאדם מעלה בראשו.

לעומת זאת כאשר האדם רק מאמין שהאירוע קרה לו ואינו זוכר, אז אין לו תמונה מנטאלית אלא הוא רק חושב שהאירוע קרה לו ללא תמונה מנטאלית של תוכן האירוע. הדבר לא שונה מכך שאדם מאמין שבעתיד יקרה לו משהו אבל ודאי שהוא לא יכול "לזכור" אירוע עתידי שעוד לא קרה. אבל הוא יכול להאמין שהאירוע יקרה.

לכן, יש לשאול את השאלה איך הגיעו למסקנה שזיכרון באמת הושתל או שמא רק שכנעו בני אדם שאירוע קרה להם מבלי שבאמת הושתל זיכרון. יש כאן שאלה האם אין כאן רשלנות בניסוח ובמינוחים. מכך שסיפרו לי שפעם הלכתי לאיבוד בקניון והשתכנעתי שזה קרה, מזה בלבד לא נובע שהושתל לי זיכרון.

אפשר לטעון שאם הנחקר הוסיף פרטים מיוזמתו אז זו אינדיקציה להשתלה ולא רק להאמנה [belief] שהאירוע קרה. אבל לדעתי זו לא אינדיקציה מספיקה. גם אם אדם לא זוכר ורק מאמין עדיין הוא יכול לנקוט בקונפולציה להשלים פרטים ופערים ולהוסיף פרטים על האירוע שהוא מאמין שקרה לפי פרדיגמות וסכימות שיש לו על האירוע שהוא מאמין שקרה לו ולא זוכר שקרה לו.

מומחה ששוחתי עמו טען שיש השתלות זיכרון אבל ככל שהאירוע יותר קשה יותר סטרסוגני יותר בכיוון של טראומה או הטראומה יותר חמורה, אז פחות סביר שתהיה השתלת זיכרון. היות וגילוי עריות והתעללות מינית בילדות הם אירועים הנמצאים בקצה הסקאלה מבחינת החומרה של האירוע הטראומטי או הסטרסוגני מבחינת מידת הדחק [סטרוס] ומבחינת משך התמשכות האירועים ומבחינת מספר האירועים החוזרים, לכן לגבי אירוע כזה הסיכוי או ההסתברות שתצליח השתלת זיכרון הוא הכי נמוך וכן אם הצליחו השתלות זיכרון כזה אז מספרם צפוי להיות הכי מועט והכי נדיר. ודאי שאין זה נכון ש- "כל כך קל להשתיל זיכרונות כאלה". הטענה ש- "כל כך קל להשתיל" היא אנלוגיה שגויה בין אירועים בקצה הנמוך או הבלתי קיים של החומרה [ללא חומרה בכלל-אירועים של מה בכך] או אירועים לא טראומטיים או לא סטרסוגניים או בעלי רמה נמוכה של סטרסוגניות [מידה נמוכה או לא קיימת של דחק, סטרס] אל אירועים בעלי רמות גבוהות של טראומטיות וסטרסוגניות.

האמנם כל כך קל להשתיל זיכרונות גם באירועים שלכאורה הושתלו זיכרונות?

גם לגבי אירועים כמו הליכה לאיבוד בקניון הטענה ש "כל כך קל להשתיל" היא גם מוגזמת. אם נפנה לאדם ברחוב ונאמר לו "בילדותך הלכת לאיבוד בקניון" הוא יצחק או יכעס אבל לא יישתל לו הזיכרון הזה. גם אם הושתל זיכרון כזה אז צריכים להיות תנאים מסוימים של ניסוי על מנת שיישתל הזיכרון. צריך שיהיה שיתוף פעולה של קרובי משפחה, צריך מאפיינים מסוימים של הנחקרים. אם לצורך השתלת הזיכרון היה צורך לארגן תנאים, מצבים, סיטואציות ספציפיות אז לא נכון ש "כל כך קל" להשתיל זיכרון.

גם כאן הטענה שכך כל קל לעשות את זה היא גורפת מדי כי גם לזה צריכים להיות תנאים, נסיבות, מצבים מתאימים סיטואציות מסוימות. במחקר של לופטוס השכנוע נעשה בתנאי ניסוי במעבדה כאשר מי שסיפר את סיפור הקניון היה קרוב משפחה. אם נניח אדם זר יאמר לאדם זר אחר ויאמר לו "שמע כשהיית ילד הלכת לאיבוד בקניון" לא תהיה השתכנעות אלא דחייה על הסף. בתנאים אלה אין זה נכון שכל כך קל להשתיל זכרונות אלא מאוד קשה עד בלתי אפשרי. לכן, כשאומרים שזה קל להשתיל צריך לסייג את זה לתנאים מתאימים.

גם בתנאי המעבדה עצמה הרי בסופו של דבר בניסוי "אבודים בקניון" רק 25% הושתל להם זיכרון. לרוב הנחקרים לא הצליחו להשתיל לכן אין זה נכון ש "כל כך קל" להשתיל זיכרון. אם זה היה כל כך קל אז היינו צריכים לראות מצב שלכולם או לפחות לרובם של הנחקרים הושתל הזיכרון.

שטיפת מוח

מומחה ששוחתי עמו קרא ספרות מקצועית על סיפורי שטיפת מוח של שבויים אמריקאים במלחמת קוראה והתברר שלא באמת הצליחו לגרום לשטיפת מוח. יש הבדל בין שטיפת מוח להשתלת זיכרונות אבל יש גם קשר כי מדובר בשינוי תודעה. על מנת להשתיל זיכרון של גילוי עריות לגבי אדם שמלכתחילה אוהב את הוריו ולא מעלה על דעתו פרשנות כזאת עליו לעבור מהפך רדיקאלי לגבי השקפתו על היחסים הראשוניים שלו. נדיר שזה קורה כתוצאה מהשפעה של הזולת.

סיכום ביניים

אם אדם נזכר שהוא עבר גילוי עריות מה הסיכוי שהזיכרון שגוי? התשובה היא נמוך מאוד כי יש התנגדות רגשית חזקה לשקר. גם לגבי זיכרון כן אך כוזב, כלומר טעות לרבות זיכרון מושתל: יש התנגדות חזקה להשתלה או לקבלת זיכרון כוזב או לאמונה שגילוי עריות התרחש, כי יש התנגדות להאמין שדבר נורא כזה קרה.

טיעונים בעד הסבר הזיכרון המושגל בשל חולשת הסבר הזיכרון המודחק-משוחזר

כאן אעסוק בטיעונים לפיהם הזיכרון המודחק-משוחזר לוקה בפגמים כך שהסבר הזיכרון המושגל הוא עדיף.

זיכרונות מודחקים-משוחזרים אינם מהימנים:

ביקורת על האותנטיות של זיכרונות מודחקים-משוחזרים ובלתי רציפים

חלק מהטענות הביקורתיות על זיכרונות מודחקים-משוחזרים היא שזיכרונות אלה בעייתיים מבחינת האותנטיות שלהם, האמיתות והנכונות שלהם, מבחינת היותם מיצגים מציאות שהתרחשה זאת להבדיל מזיכרונות רציפים "רגילים".

את הטענה הזאת ניתן לטעון בשני אופנים. לפי אופן אחד זיכרונות מודחקים-משוחזרים קיימים כלומר אין כאן פקפוק בעצם קיומם אבל יחסית לזיכרונות רציפים הם יותר מועדים להטיות, לסילופים ולכן המהימנות והאותנטיות שלהם נמוכה יותר.

אופן שלי של הטענה הוא שהיות זיכרונות מודחקים-משוחזרים הם בעייתיים מבחינת האותנטיות, אז הזיכרונות האלה באו ממקור שונה מאשר האירוע המקורי עצמו שהרי אם הזיכרונות האלה כוזבים, אז האירוע המהווה את תוכן הזיכרון לא התרחש ולכן לא הוא יכול להיות מקור הזיכרון. במקרה כזה טענה נפוצה היא שהזיכרונות האלה כנראה מושגלים. כלומר טענת ההשתלה כאן היא מסקנה אלטרנטיבית הנובעת מכך שהזיכרונות המודחקים-משוחזרים הם כוזבים או כוזבים יחסית יותר מאשר זיכרונות רציפים.

זו טענה שהסבר ההשתלה עדיף על הסבר ההדחקה בגלל ממצא שזיכרונות מודחקים הם שגויים או שיעור השגיאה שבהם יחסית גבוה משיעור השגיאה של זיכרונות רציפים.

דוגמאות לביקורת על האותנטיות של זיכרונות מודחקים-משוחזרים

בגילוי הדעת של 47 החוקרים כנגד פסק דין בעניין בני שמואל נאמר:

אין כיום שום דרך אובייקטיבית המאפשרת להעריך את מידת המהימנות של זיכרונות מודחקים-משוחזרים, לא ככלל ולא בפרט, כאשר עומד על הפרק דיווח ספציפי. זאת משום שלא ידוע שיעור הטעות באבחון, וסביר להניח על בסיס מיטב הידע בתחום שהוא יהיה גבוה.

אין כיום כלים מדעיים או קליניים המסוגלים לזהות זיכרון מודחק-משוחזר (לכאורה) ספציפי כאמיתי או ככוזב ובוודאי שאין כל מידע על שיעורי הטעות בזיהוי כזה.

בהתייחס לנקודה האחרונה, מעמדם כראייה של זיכרונות מודחקים-משוחזרים אינו שונה ממעמדן של בדיקות פוליגרף.

למעשה, ככל שניתן להעריך, מהימנותם בוודאי אינה עולה על זו של בדיקות פוליגרף, אשר כידוע אינן קבילות כראיה בהליכים משפטיים במשפט הישראלי, משום שגם תקפותן לא נקבעה מעולם באופן מדעי

[גילוי דעת בנוגע למעמד המדעי של זיכרונות מודחקים ומשוחזרים]

על פי המחקר מהשנים האחרונות שיעור האימות של זיכרונות לא רציפים ששוחזרו לכאורה במהלך או בסיוע טיפול הוא 0%

[דוד נבון, מרימים גבה, הארץ, 2014.5.11]

טענה של עדנה פואה שאין ראיות שהזיכרונות האלה מהימנים

[רויטל חובל, מומחית: לא ייתכן שהתעללות מינית אחרי גיל 3 תישכח, הארץ, 2014.10.24]

אפשר אמנם לטעון שאין זה אומר שאין כלל מקרים אמיתיים של טראומות מודחקות-משוחזרות. אך מה הטעם לדבוק בהסבר אשר מוטל בספק כאשר קיימים הסברים אחרים פשוטים יותר? נתאר לעצמנו, שמשערים את קיומה של טלפתיה, ומוצאים שברוב המקרים שבהם לכאורה הופגנה טלפתיה, היו רמזים אחרים. האם סביר עדיין לעמוד על כך, שטלפתיה היא בכל זאת הסבר סביר?

[דוד נבון, מה בין זיכרון לספק זיכרון? הארץ, 2014.10.9]

כלומר, דוד נבון רואה בהסבר של הדחקה כהעדפת ההסבר הפחות פשוט בניגוד לעיקרון "התער של אוקהם" כאשר ההסבר של השתלה הוא ההסבר הפשוט יותר ולכן יש להעדיפו.

ממשיך דוד נבון:

באיזו מידה עדות המבוססת על חוויה המתפרשת כזיכרון מודחק-משוחזר ראויה להיות קבילה בבית המשפט? אולי אין מניעה לראותה כסיבה מספקת לפתיחה של חקירה, אך אין בסיס לייחס לה משקל של ראיה עצמאית, משום שיש ספק רב ביחס למהימנותה. הספק אינו פוחת, גם אם מושמעת עדות של פסיכולוג המאשר את מהימנותה-לכאורה בבית המשפט.

ניתן להעלות ספקות ממשיים... ביחס להנחה כי שיעור המאובחנים כקורבנות של גילוי עריות על סמך היזכרות מאוחרת, איננו מופרז במידה רבה.

[דוד נבון, מה בין זיכרון לספק זיכרון? הארץ, 9.10.2014]

במחקר בוצעה בדיקת פוליגרף לבחינת אמינותם של נאשמים בהתעללות על בסיס זיכרונות מודחקים לאחר שנים רבות לעומת נאשמים בהתעללות על בסיס זיכרונות רגילים. בקבוצת הנאשמים שהוּאשמו ע"י נאשמים שזיכרונם היה רצוף נמצאו 78% נאשמים משקרים ובקבוצה שבה ההאשמות התבססו על זיכרונות מודחקים שיעור הנאשמים המשקרים היה 4%. עציוני טוענת שהדבר מחזק את הטענה שזיכרונות מודחקים-משוחזרים בלתי רציפים אינם תואמים את המציאות העובדתית.

Stan Abrams *False Memory Syndrome Vs. Total Repression*, 23 J. PSYCHIATRY & L. 8.283, 284 (1995)

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 495]

טענות בזכות האותנטיות של זיכרונות מודחקים-משוחזרים בלתי רציפים

זומר וזומר זליגמן טוענים שזיכרונות מודחקים אינם אמינים פחות [וגם לא יותר] מזיכרונות רציפים רגילים.

המחקר מצביע על כך שהמהימנות של זכרונות מודחקים משוחזרים אינה נמוכה או גבוהה יותר- ממהימנותם של זיכרונות רציפים. באחד המחקרים נערכה בדיקה עיוורת של ראיות תומכות בזיכרונות (בלי שהבודקים ידעו איזה זיכרון היה רציף ואיזה משוחזר) של מקרים אמיתיים והתוצאה הייתה שלא היה הבדל במהימנות שני סוגי הזיכרונות מבחינת תוקף ועושר הראיות המאוששות. כמו כן, קיימות ראיות רבות מתיקי משפט מרחבי העולם שבהם זיכרון מודחק משוחזר שנחקר, אומת על ידי עדויות נפגעות אחרות או אפילו- על ידי הודאות ושחזורי החשודים. דוגמאות אחרות לבדיקה אובייקטיבית של זיכרונות שלו לאחר תקופה ארוכה של אמנזיה דיסוציאטיבית לקוחות מהזכרונות של חיילים בטרומות קרב (שתוקפו לא שנוי במחלוקת) וזאת אף בחלוף שנים של ניתוק (דיסוציאציה), מונח המוכר בציבור כ"הדחקה". דוגמא מוכרת לציבור הישראלי תוארה בסרט האוטוביוגרפי "ואלס עם בשר" שבו יוצר הסרט משחזר זיכרון טראומה מנותק, בין היתר באמצעות חברים שהיו יחד אתו בבירות בתקופת הטבח בסברה ושתילה. תופעה זו ממנה סובלים לעיתים חיילים וגם קורבנות גילוי עריות מוכרת במדע כהפרעת עקה עם פריצה מושהית

[אלי זומר וצביה זליגמן- תגובה לגילוי הדעת של חוקרי המוח והזיכרון נגד הרשעת האב באונס על בסיס זיכרון מודחק]

במחקר של עופר וחב' השלב הראשון במחקר בוצע ב 1962 על מתבגרים והשלב השני ב 1997 שכלל 71 מתוך 73 הנחקרים המקוריים. בשלב הראשון בגיל 14 בשלב השני בגיל 48. היו 28 שאלות זהות לגבי יחסים במשפחה, אווירה ביתית, יציאה עם בת זוג, מיניות, דת, משמעת להורים ופעילות כללית. לא נמצא הבדל סטטיסטי בין זיכרון מדויק לאקראי. 28 אחוז מבני הנוער דווחו שלא אהבו ללכת לבית הספר ולהכין שיעורי בית. בגיל מבוגר 58 אחוז מהם ענו שכן אהבו. 24 אחוז מבני הנוער ענו שנהנים מיחסים ובגיל 48 טענו 52 אחוז שנהנו מיחסים עם בני זוגם. בגיל 14 טענו 82 אחוז שנענשו גופנית עקב הפרת משמעת בגיל 48, 33 אחוז טענו כך.

[בוריס נמץ, אליעזר ויצטום, משה קוטלר, תיסמונת הזיכרון המדומה-תמונת מצב עדכנית, הרפואה, כרך 141, חוברת ח', ע' 729]

לגבי המחקר של עופר נטען שלא היה הבדל בין זיכרון מדויק לזיכרון אקראי. לא ברור מה פירוש המונחים "זיכרון מדויק" ו- "זיכרון אקראי". אני לא מכיר את המונחים האלה מהתחום המקצועי ושאלתי גם אדם שמצוי בתחום הפסיכולוגיה והוא גם לא מכיר. התמיהה היא גם בכך שאקראיות ודיוק אינם הפכים או ניגודים. זיכרון אקראי אינו ההיפך או הניגוד של זיכרון מדויק. היות וההבחנה הזאת היא בהקשר [בקונטקסט] של מאמר העוסק בהבחנה בין זיכרון רציף לזיכרון לא רציף ששוחזר אז ייתכן שזיכרון מדויק הוא הזיכרון הרציף והזיכרון האקראי הוא הלא רציף ששוחזר. אם לזה הכוונה הרי שנמצא שלא היה הבדל בין זיכרון רציף לזיכרון לא רציף מבחינת שיעור הנבדקים שב- 1997 חזרו על התשובות שענו ב- 1962 לעומת אלה שענו תשובות שונות ב- 1997 ביחס לתשובות שענו ב- 1962.

כלומר, המחקר מראה שאין הבדל במהימנות של הזיכרונות בין זיכרון בלתי רציף [מודחק-משוחזר] לבין זיכרון רציף. הדבר נבדק מחקרית בבדיקה עיוורת של ראיות תומכות כאשר הבודקים לא ידעו לאיזה סוג שייך כל זיכרון.

בניגוד לדעה של קבוצת מיעוט קיצונית, המדע מראה שזיכרונות מודחקים ששוחזרו יכולים להיות אמיתיים. האמת המדעית המקובלת היום ע"י קהילת חוקרי הזיכרון וחוקרי הטראומה והקלינאים כאחד היא שכל זיכרון הן רציף והן משוחזר יכול להיות נתון לסילוף ועיוות אבל אין מחקר השוואתי שמראה שזיכרונות טראומה משוחזרים אמינים פחות או אמינים יותר מזיכרונות רציפים.

הטענה האמפירית העובדתית במישור המדעי היא שזיכרונות שעלו בשיהוי לאחר אמנזיה דיסוציאטיבית [אפשר להחלים מאמנזיה דיסוציאטיבית] נתונים להטיה כמו זיכרון רגיל רציף לא יותר ולא פחות.

[הרצאתו של אלי זומר בכנס "הפוליטיקה של החלום" האגודה הסוציולוגית הישראלית המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר אילן דיון בפגיעה מינית במשפחה בעקבות פסק דין בני שמואל]

לגבי הטענה שאין לסמוך על התוקף של זיכרונות מודחקים-משוחזרים זו טענה מוזרה כי בני אדם כל הזמן עוסקים בשליפת זיכרונות לא נגישים. למשל, לא זכרנו איפה שמנו את המפתחות יש לנו אמנזיה איפה המפתחות אנחנו חוזרים לחדר מחפשים רמזי שליפה ואז נזכרים איפה שמנו את המפתחות. והנה יש לנו זיכרון משוחזר וזה זיכרון אמיתי כי עובדה שמצאנו את המפתחות. עיסוק בשחזור זיכרונות קורה כל הזמן לבני אדם. חלק מהזיכרונות המשוחזרים שגויים וחלק אמיתיים אבל המדע לא מראה הבדל לגבי תוקף הזיכרון או איכות הזיכרון בין זיכרון רציף או בין זיכרון ששוחזר

[אלי זומר, סרטון, הרצאה: זיכרונות מודחקים: בין מדע משפט לחברה], ביום עיון משותף של בתי הספר לפסיכולוגיה ומשפטים במרכז הבינתחומי בהרצליה, דקה 9:25]

כלומר, הדעה של זומר היא כי זיכרון מודחק-משוחזר אכן חשוף ופגיע לסילוף ולמשגים אבל הוא פגיע באותה מידה כמו כל זיכרון אחר וכמו זיכרון רגיל ורציף. הוא לא פגיע יותר מכל זיכרון אחר. גם זיכרון רגיל ורציף וכל זיכרון שהוא פגיע לסילוף ולמשגים ואין לזיכרון מודחק-משוחזר כל נחיתות מיוחדת בעניין הפגיעות לשינויים, עיוותים, השפעות של מידע חדש. זיכרון הוא משהו שיכול להיות מוטעה אבל כל זיכרון גם רגיל ורציף ולא נכון שזיכרון מודחק-משוחזר במיוחד מועד לטעויות.

לכן, לא נכון הדבר שהסבר ההשתלה עדיף מבחינת העדפה תיאורטית על הסבר ההדחקה. בניגוד לדברי דוד נבון אין כאן העדפה להשתלה כפי שהסבר של טלפתיה פחות עדיף על הסבר אחר. מבחינה מדעית אין כל נחיתות להסבר ההדחקה כפי שיש נחיתות להסבר הטלפתיה.

לטעון שזיכרון מודחק-משוחזר חשוף, להטיות ובכך חולשתו זה לא הוגן כאשר לא מזכירים שכל זיכרון חשוף להטיות ושגם זיכרון רציף רגיל חשוף להטיות. לביקורת על כך שבגילוי הדעת של 47 החוקרים בעקבות פסק הדין בעניין בני שמואל, נאמר שזיכרון מודחק-משוחזר חשוף להטיות ולא נאמר דבר שגם זיכרון רציף חשוף להטיות:

ראוי לתת את הדעת לכך שאופיו הקונסטרוקטיבי של הזיכרון על הטיותיו צריך להילקח בחשבון כשבאים לבחון כל זיכרון, וכל עדות. ההדגשה של 47 האקדמאים בנושא, כשהיא מובאת לדיון רק בנוגע לזיכרונות של פגיעה מינית, שהודחקו וחזרו בעקבות טריגר, מהווה סטנדרט כפול שעשוי לחזק תרבות של השתקת הקורבן.

[גילוי דעת של פסיכולוגים כתגובה לגילוי הדעת של 47 האקדמאים בסוגיית הזיכרון המודחק, פסיכולוגיה עברית, 31.10.2014]

במיוחד מוזרה הטענה של דוד נבון הטענה הקיצונית שלו שהתוקף של זיכרונות מודחקים-משוחזרים הוא 0. בכך הוא מתעלם מהמחקרים של ויליאמס וגודמן ולפי טענת זומר לים של ראיות מדעיות בדבר העובדה שזיכרון מודחק-משוחזר קיבל אישור מראיות חיצוניות בלתי תלויות ושלא נמצא כל הבדל בין סוגי הזיכרונות השונים לגבי התוקף שלהם.

לגבי המחקר שמצא לכאורה הבדלים בין מהימנות זיכרון מודחק למהימנות זיכרון רגיל לאור בדיקות פוליגרף של הנאשמים:

Stan Abrams *False Memory Syndrome Vs. Total Repression*, 23 J. PSYCHIATRY & L. 8.283, 284 (1995)

מחקר זה פורסם בכתב עת לא חשוב שעד היום אין לו כל impact factor שהוא מדד לגבי מספר הציטוטים שמחקרים ומאמרים ציטטו מתוך אותו כתב עת. שיעור הציטוטים מכתב העת הזה הוא אפס, אפילו לא ציטוט אחד. אמנם לכאורה אנחנו אמורים להתעלם מאיכות של כתב העת ולהתייחס למחקר לגופו כי אולי המחקר עצמו בנוי לתלפיות בלי קשר לאכסניה שלו אבל בפועל זה לא נכון. אם המחקר כל כך טוב למה הוא לא התקבל לכתב עת יוקרתי?

אבל מעבר לכך עיון במחקר אכן מעלה שהוא לוקה בבעיות חמורות ביותר.

סקירת הספרות שלו כוללת רק עשרה מקורות- פירוש הדבר הוא שמחקר זה פשוט מתעלם ממחקרים שנעשו, ממצב המדע בתחום ומגוף הידע שנצבר עד כה.

המחבר טען שבדק אנשים שהואשמו בהתעללות בילדים ושחילק אותם על פי האשמה על בסיס זיכרון רציף לעומת האשמה על בסיס זיכרון משוחזר. אבל החלוקה הייתה על פי הצהרות הפרקליטים ולא על סמך ראיון פסיכולוגי מהימן עם הקורבנות. זהו אכן כשל להסתמך על טענה לגבי סוג הזיכרון של הקורבנות בלי להחליף מילה עם הקורבנות עצמם. הסתמכות על עדות הפרקליטים היא פסולה: ראשית, זאת עדות שמועה, עדות מכלי שני לגבי זיכרון הקורבנות ולא עדות מכלי ראשון של הקורבנות עצמם. שנית, לפרקליטים יש אינטרס מובהק בגורלם של הנאשמים שהם מייצגים ואין לסמוך על מהימנות עדותם כאשר מטרתם היא לזכות את הנאשמים. שלישית, תחום התמחותם של הפרקליטים הוא משפטים ולא פסיכולוגיה בכלל ופסיכולוגיה של הזיכרון ושל הזיכרון הטראומטי בפרט. יכולתם לזהות את סוג הזיכרון אינו בתחום התמחותם, אין להם מיומנות לראיון קורבנות ראיון מהימן, ספק אם בכלל הם ראינו את הקורבנות במיוחד לאור העובדה שהם מייצגים את הנאשמים והנאשמים הם הלקוחות שלהם ולא הקורבנות, ספק אם בעבודתם המקצועית המשפטית הם בכלל נתנו את דעתם לשאלה לגבי סוג הזיכרון אם זו בכלל הייתה שאלה שהם בדקו אותה בחלק מהייצוג המשפטי.

הקבוצות הנחקרות היו שונות מאוד. בקבוצת המואשמים ע"י בעלי זיכרון רציף משך הזמן בין העבירה לבדיקת הפוליגרף היה קצר [אבל לא נאמר מה משך הזמן בבדיקת] ואילו בקבוצת בעלי הזיכרון המשוחזר משך הזמן היה ארוך [וגם לא נאמר בבדיקת מה משך].

במחקר החלוקה לקבוצות אמורה להיות "נקייה" כלומר יש לנטרל משתנים מתערבים שיכולים להשפיע על התוצאה ויש רק להבחין בין קבוצות שיש להם את המשתנה המסביר [מואשמים ע"י בעלי זיכרונות לא רציפים] לאלה שאין להם [מואשמים ע"י בעלי זיכרונות רציפים]. מחקר שבו הקבוצות נבדלות ביניהן גם במשך הזמן מהעבירה עד לבדיקה הוא "מחקר מלוכלך" כי יש כאן עוד משתנה שיכול להשפיע-משתנה משך הזמן. אולי משך הזמן משפיע על תוצאת בדיקת הפוליגרף? כדי לנטרל את המשתנה הזה צריך לבחון מואשמים ע"י בעלי זיכרון משוחזר וגם בהינתן משך זמן קצר ממועד האירוע בו הם מואשמים עד לבדיקה או לבחון מואשמים בזיכרון רציף בהינתן משך זמן ארוך בין מועד האירוע נשוא התלונה לבין הבדיקה.

כמו כן גם כאשר ציינו משך זמן קצר או ארוך לא נאמר בדיוק מה משך הזמן. ראשית, זה לא עושה רושם טוב שמחקר מתנסח בכלליות כזאת ולא מתנסח ניסוח מדויק. זהו רושם של רשלנות וזלזול בנתונים. שנית, משך זמן ארוך יכול להיות בעיני מישו חמש שנים או שלושים שנה. המילה "ארוך" היא מעורפלת ועמומה וכוללת ספקטרום [מנעד] טווחי זמן שונים זה מזה משמעותית. אולי הבדלים האלה משפיעים על תוצאות הפוליגרף.

בנוסף, במחקר לא היה פירוט לגבי נוסח ותוכן השאלות שנשאלו. ללא ידיעת התוכן של השאלות שנשאלו הנבדקים השונים, לא ניתן לוודא שלא הייתה הטיה בניסוח השאלות.

לסיכום, מחקר זה חסר ערך מדעי לא ניתן לפרש את הממצאים שהוא מציג היות והמחקר לוקה בבעיות מתודולוגיות חמורות.

[מבוסס על מכתב תשובה של פרופ' אלי זומר לכותב הפוסט הנוכחי כתגובה על מכתבו של כותב הפוסט הנוכחי לפרופ' אלי זומר]

הטענה שלא ניתן לסלף זיכרונות טראומה-לא הצליחו לשתול תסמיני פוסט טראומה

יש הטוענים כי מכך שיש סימפטומים של פוסט טראומה ייתכן שהם לא נגרמו מטראומה אלא רק מהזיכרון השגוי מאמונה שטראומה התרחשה

לא ניתן להסתמך על קיומם של סימפטומים נפשיים מכל סוג שהוא, כולל לא כאלו של תסמונת עקה פוסט-טראומטית, כראיה לכך שעבירת המין שנחזתה להיות משוחזרת בזיכרון אמנם בוצעה. זאת משום שמחקרים רבים מצביעים על כך שסימפטומים מעין אלו יכולים להיגרם כתוצאה מטראומות אחרות או אף מעצם האמונה שטראומה אכן התרחשה.

[גילוי דעת בנוגע למעמד המדעי של זיכרונות מודחקים ומשוחזרים]

[אורן גזל-אייל, זיכרון גורלי, המקום הכי חם בגיהנום, 1.10.2014]

מצד שני, טיעון נוסף נגד ההיקש מתוצאות ניסויי השתלת הזיכרון להשתלת טראומה שגררה תסמונת פוסט טראומטית, הוא שגם אם הצליחו להשתיל זיכרון הרי שלא הצליחו להשתיל פוסט טראומה. כלומר, אם לפציינטית יש לא רק זיכרון אלא בנוסף יש לה הפרעת דחק פוסט טראומטית PTSD הרי שלא תיתכן פוסט טראומה אם לא קדמה לה טראומה שגרמה ויצרה את התסמינים הפוסט טראומטיים. אם אירוע טראומטי הוא תנאי הכרחי לסימפטומים פוסט טראומטיים אז בהינתן סימפטומים פוסט טראומטיים לא ייתכן שלא אירוע טראומטי יצר אותם. לא ניתן להשתיל וגם מעולם לא הצליחו להשתיל את תסמיני הפוסט טראומה יחד עם הזיכרון.

טענה נוספת היא שלא ניתן להשתיל ומעולם לא הצליחו להשתיל את הזיכרון הסנסורי-מוטורי כלומר את כל תגובות הפחד, הבהלה, המצוקה את ההתניות של פחד ומצוקה נוכח גירויים ניטראליים. לכן, בהינתן תסמינים של זיכרון סנסורי-מוטורי לא ייתכן שהן מושגות. אדם לא יכול לזייף תסמינים כאלה.

חוקרי טראומה טוענים שזיכרונות טראומה מקודדים במוח באופן שונה ובצורה שאינה ניתנת לסילוף. הטענה היא שזיכרונות כאלה מאוחסנים בגוף מוחי הנקרא "אמיגדלה". גוף זה מסוגל לעבד רגשות ותחושות גופניות, אבל לא מילים, לא רעיונות מילוליים ולא שפה. מסיבה זו יש לנפגעי טראומה רבים זיכרון סנסורי-מוטורי ביחס לאירוע. כלומר, הם יכולים להגיב בבהלה, כעס או צער מול גירויים המזכירים את האירוע, אך אין להם זיכרון סיפורי מפורש ביחס לחוויה שעברו. מכיוון שמסיבות של אתיקה אי אפשר ליצור ניסויי מעבדה שבהם מופעל לחץ טראומטי, קשה לבדוק אמפירית את הטענה של קלינאי הטראומה כי לא ניתן לעוות בקלות זיכרונות סנסורי-מוטוריים. יחד עם זאת, פורסמו מאות מאמרים ומחקרים קליניים המצביעים על קשר ברור בין טראומה להפרעות בזיכרון הקשורות באירוע הלוחץ.

[אלי זומר, מסע מפוקפק אל העבר או מסע מפרך את עבר מפוקפק?]

[טל רגב, ליאורה ארזי, מה בין הרשות המחוקקת לרשות השופטת בהכרעות בדבר קבילות ראיות? דיון בעקבות ע"פ 28559 העוסק בקבילותם של זיכרונות מודחקים הארת דין ו (1), ע' 41]

עציוני טוענת שמומחי טראומה טוענים שהגוף לא מסוגל לשקר לכן זיכרונות ספונטניים אשר מייצרים פחד, תגובות פיזיולוגיות מסוימות אינם יכולים להיות מזויפים. לכן, אם אדם מגלה תסמינים של פוסט טראומה משמע שהוא אכן חווה טראומה. זאת בשל כך שמחקרים

ביולוגיים מראים שלתחושות פיזיות ולרגשות יש קידוד נפרד ממידע עובדתי סמנטי. לכן, רסיסי זיכרונות, חלומות, הבזקים לאחור, תגובות רגשיות ופיזיולוגיות צפים והאדם לא יודע לקשר אותם לאירוע הרלבנטי. לכן, יש חרדה, דיכאון, פחד, בושה, תגובות פיזיולוגיות לא נשלטות ואלה צפים בעקבות רעש, ריח, תחושות גוף, סיטואציות שונות מבלי שהם מקושרים למקור בצורה מודעת. מבחינה אבולוציונית המודעות ממוקמת בקליפת המוח והיא התפתחה מאוחר למוח התחתון הכולל תחושות גופניות ורגשות.

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 486]

מומחים לנושאי טראומה נפשית כגון באזיל ואן דר קולק סבורים כי הגוף אינו מסוגל לשקר ואם עולה אצל אדם זיכרון ספונטני והוא מרגיש מאוים, אפשר להאמין להרגשה זו במיוחד כאשר הזיכרון לא נדון לפני כן ולא עוות. אם אדם סובל מהפרעת דחק בתר חבלתית או הפרעת דיסוציאציה אז מתקבל על הדעת שחווה חוויות טראומטיות של ממש.

[אליעזר ויצטום, יעקב מרגולין- זיכרונות מודחקים של טראומה נפשית בראי המשפט: בין פסיכיאטריה למשפט רפואה ומשפט 44, ע' 105]

עציוני מציינת שחוקרי טראומה טוענים שעוצמת החוויות הרגשיות של המטופל ועוצמת התסמינים מעידות על עצם קיומה של טראומה. לעומת זאת התומכים בתסמונת הזיכרון השגוי טוענים שהביטחון של האדם בכנות זיכרונותיו אינו מדד לאמינות הזיכרונות ואדם בעל זיכרונות מושגלים יכול לפתח תסמינים נפשיים עוצמתיים ואמינים גם ללא טראומה במציאות כאשר מקור התסמינים הוא הזיכרון השתול ולא אירועים אמיתיים.

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 505]

לדעתי יש כאן עירוב מין בשאינו מינו. נכון שביטחון עצמי באמיתות ואותנטיות הזיכרונות לא מצביע על נכונותם, אמיתותם והאותנטיות שלהם. אבל ביטחון עצמי זה דבר שונה מתסמיני פוסט טראומה. ביטחון עצמי אינו סימפטום או תסמין של פוסט טראומה. אפשר לטעון ללא סתירה שביטחון עצמי גבוה בזיכרון כוזב הוא אפשרי ועדיין אין סימפטומים של פוסט טראומה בלי שהייתה טראומה. הטענה שאי אפשר שיהיו תסמיני פוסט טראומה בלי שהייתה טראומה במציאות היא טענה שנטענת ע"י מומחים והיא גם הגיונית וסבירה וגם יותר סבירה מאשר הטענה שיכולים להיות תסמיני פוסט טראומה רק מזיכרון שתול.

אבל גם אם אי אפשר שיהיו תסמיני פוסט טראומה ללא טראומה עדיין אפשר שאדם יאמין בזיכרון כוזב בביטחון עצמי גבוה.

עוד על [חוסר] האפשרות להשתיל פוסט טראומה וכן לייצר הפרעה נפשית וכן התניה עקב השתלת זיכרון

מומחה אמר לי שלדעתו לא ניתן לגרום לזולת פוסט טראומה ואפילו התניה של פחד ומצוקה כתוצאה מהשתלת זיכרון, כתוצאה מסיפור שמספרים לאדם על פרטים ואירועים בעברו באוטוביוגרפיה שלו.

על מנת שתהיה פוסט טראומה ואפילו התניה של מצוקה או פחד צריך **לעבור את החוויה** לחוות אישית את אירוע הטראומה. מה שגורם לסימפטומים של PRSD ואפילו להתניות מצוקה ופחד זו החוויה שאדם עובר ולא מספיק שמספרים לו שהוא בעבר עבר את החוויה ואין לו זיכרון מקורי מאותה חוויה.

הדבר נובע בראש בראשונה מההגדרה של "טראומה" ומי יכול להיפגע מטראומה ב- DSM. לפי ההגדרה של PTSD לא ייתכנו סימפטומים של פוסט טראומה שלא נגרמו מאירוע של טראומה או מחוויה אישית של אירוע טראומה. לספר סיפור שאדם עבר אירוע טראומה בלי שאדם עבר בעצמו חוויה אישית ומן הסתם לא זוכר שעבר חוויה כזאת לפני השתלת הזיכרון, זה לא נקרא לחוות אירוע טראומה. אין חוויה טראומטית עקב סיפור שמספרים לאדם שהוא עבר אירוע טראומטי.

The person was exposed to: death, threatened death, actual or threatened serious injury, or actual or threatened sexual violence, as follows:
(one required)

1. Direct exposure.

2. Witnessing, in person.

3. Indirectly, by learning that a close relative or close friend was exposed to trauma. If the event involved actual or threatened death, it must have been violent or accidental.

4. Repeated or extreme indirect exposure to aversive details of the event(s), usually in the course of professional duties (e.g., first responders, collecting body parts; professionals repeatedly exposed to details of child abuse). This does not include indirect non-professional exposure through electronic media, television, movies, or pictures.

לגבי פוסט טראומה מחשיפה עקיפה לפי סעיף 4 עדיין אני מטיל ספק אם אכן מקבלים פוסט טראומה למשל רק מכך שמטפל פסיכולוג שומע סיפורי התעללות מינית. מכך שהדבר כתוב ב DSM זה לבד לא סוגר את הדיון כי השיקולים מה להכניס ומה לא להכניס ל DSM הם לא רק עניינים אלא גם פוליטיים, אינטרסנטים יש ויכוחים ומחלוקות למשל אלן פרנסיס שעמד בראש פרויקט חיבור DSM VI מתנגד ל DSM V צריך לבדוק מחקרים שתומכים בכך שניתן לקבל פוסט טראומה עקב שמיעת דיווחי התעללות מינית באופן חוזר ונשנה.

אמנם ניתן לקבל פוסט טראומה עקב "חשיפה עקיפה" אבל כאן מדובר עדיין שאדם עובר את החוויה גם אם זו חוויה שניונית ולא חוויה ראשונית. למשל, אנשי זק"א שנחשפים למראות קשים וריחות אמנם הם לא עברו את החוויה המקורית הם לא היו באוטובוס שהתפוצץ אבל הם עברו את החוויה של תוצאות האירוע.

בנוסף, נכלל בהגדרה מצב שבו מטפל פסיכולוג שומע מבוקר עד ערב סיפורי התעללות מינית וגילוי עריות לפרטי פרטים וגם הוא נחשב למי שעובר את החוויה כבאופן שניוני כאשר הוא שומע דיווחים אותנטיים רבים של מעשי זוועה.

אבל זה לא כולל מצב בו אדם שומע סיפור שמישהו אחר מספר עליו שבילדותו הוא עבר גילוי עריות. יש מרחק רגשי במצב בו אדם שומע סיפור כזה על עצמו אין לו זיכרונות מהסיפור הזה. במצב הזה אין את ההזדהות הרגשית עם האדם שבסיפור האדם מנותק מהסיפור רגשית כי אין לו זיכרון מהחוויה הזאת הוא שומע את זה רק פעם אחת ואין כאן את מרכיב ה- repeatedly חזרה המתמדת על סיפורי זוועה כך שגם מבחינת הגדרה אין כאן התאמה להגדרה וגם מבחינה פסיכולוגית לשמוע פעם אחת סיפור על גילוי עריות לא מיצר פוסט טראומה. נכון שזו פעם אחת על עצמו אבל אין לו זיכרון מהחוויה יש ניתוק רגשי הוא רק "מאמין" קוגניטיבית שזה קרה לו אבל אין לו זיכרון רגשי ותחושת מהאירוע.

יש הבדל בין לחוות חוויה לבין לשמוע סיפור על חוויה ולהאמין שעברנו את החוויה בפועל לא עברנו את החוויה. אלה שני דברים שונים מבחינה פסיכולוגית. לעבור חוויה של סכנת חיים בפועל זה שונה פסיכולוגית מאשר לשמוע סיפור שאנחנו פעם היינו בסכנת חיים ואנחנו מאמינים לסיפור אבל אנחנו בפועל מעולם לא עברנו חוויה של סכנת חיים. להיות בסכנת חיים ממש זה לרעוד להבין שהמוות קרוב ולשמוע סיפור שפעם היינו בסכנת חיים אז לא נתחיל לרעוד לא נרגיש את עצמנו בסכנת חיים אלא נרגיש בטוחים בעת שמיעת הסיפור ואפילו אם נאמין לו, אז לא נרגיש איך זה להיות בסכנת חיים.

כלומר, כאשר אנו שומעים סיפור שפעם היינו בסכנת חיים וזה סיפור בדוי מעולם לא עברנו חוויה כזאת ואין לנו זיכרון ממנה אז אפילו אם נאמין שזה נכון, אז אין לנו את החוויה של חוסר הביטחון של סכנת מוות או מוות מתקרב. בשעת הסיפור אנחנו בטוחים מפני סכנה ומעולם לא חוונו סכנה.

כאשר אדם חווה את חווית הסכנה אז החוויה עצמה של הסכנה נחרטת במוחו, בנפשו אבל אם הוא רק מאמין לסיפור שהסכנה קרתה לו אז חסרה לו החוויה של הסכנה ולכן החוויה הקשה לא נחרטה בו. מה שגורם לסימפטומים של פוסט טראומה זו החוויה הקשה שהוא עבר אותה. כאשר הוא שומע סיפור שזה קרה לו אז אין לו את החוויה עצמה.

יש הבדל בין לחוות חוויה קשה לבין לשמוע סיפור על חוויה קשה שעברנו. זה לא אותו מצב נפשי.

לופטוס טוענת על זיכרון מושתל: "אתה יוצר לך דימוי מסוים ומייבא לשם פרטים מחלקים אחרים בחיים שלך ובונה משהו שנראה כמו זיכרון אמיתי, שנראה מאוד מציאותי ואמיתי. אתה מסוגל להרגיש כלפיו תחושות אמיתיות, לראות את הצבעים, להריח את הריחות, לכן כל כך קשה להבחין בין זיכרונות אמיתיים למדומים, במיוחד כשהאמיתיים קרו לפני הרבה שנים."

[אביבה לורי, אליזבט לופטוס מפקפקת בקיומו של התת-מודע, הארץ, 28.11.2008]

הטענה כאן היא שמקור הזיכרון יכול להיות בתוכן מנטאלי שאדם יוצר לעצמו [או מישהו אחר מכניס אליו] את התוכן הזה הוא מזהה כזיכרון כלומר כתוכן מנטאלי שהוא חווה בעבר והתוכן השתמר למרות שמקור התוכן אינו באירוע בעבר אלא הוא מיוצר ע"י האדם הזוכר או מושתל ע"י אדם אחר. לעומת זיכרון אמיתי שמקור התוכן המנטאלי הוא האירוע בעבר שהתרחש באמת ונחרט בזיכרון ונשמר. הגירויים נשמרו. כאן יש זיכרון שאין ייצוג, או יש פער ייצוג בינו לבין אירוע בעבר. לא היה אירוע כזה ומקור הגירויים הזכורים הוא באדם הזוכר עצמו או באדם אחר.

אבל לדעת המומחה ששוחתי עמו יש הבדל בין לזכור אירוע לבין לחוות אירוע. האדם בעל הזיכרון המושתל לא חווה מעולם את האירוע שהוא זוכר. הוא רק זוכר סכנה אבל הוא מעולם לא חווה את הסכנה. הזכירה בלבד מרחיקה את האדם מהסכנה, בעת הזכירה הוא לא נמצא בסכנה הוא נמצא במקום בטוח ומוגן. מעולם לא הייתה חווית סכנה שחרטה בו את האימה שבגללה יש סימפטומים פוסט טראומטיים. רק זיכרון בלבד זה לא מספיק.

הדבר דומה לכך שאף אחד לא יקבל פוסט טראומה כתוצאה מחלום. נניח אדם חולם שהוא בסכנת מוות. באותו רגע בחלום הוא באמת חושב שהוא בסכנה. אבל חווית חלימה של סכנה לא תייצר פוסט טראומה. על מנת לייצר טראומה צריך לחוות את האירוע ממש.

כאשר מדובר בזיכרון בלבד או באמונה שהאירוע קרה אז אין את חווית האימה ברגע האמת של סכנת המוות. חווית האימה הזאת היא זו שחורטת באדם את מה שאחר כך מתבטא כפוסט טראומה. לכן, בטיפול בפוסט טראומה צריך לחוות את החוויה מחדש. אבל איך אדם בעל זיכרון מושתל שלא חווה את החוויה מעולם יוכל לחוות את החוויה מחדש? כאשר יש זיכרון ואין חוויה אז לא הייתה אימה שנחרטה באדם.

מי שמפקפק שיחשוב לעצמו האם הוא לא רואה הבדל בין מצב א' שמכניסים אותו לסכנת חיים מצב ב' שרק מספרים לו שהוא היה בסכנת חיים והוא יאמין. האם זה היינו הך בשביל אותו אדם? האם הוא לא היה מעדיף רק לשמוע סיפור ולא לחוות את זה

ממש?

בשמיעת הסיפור או הזיכרון בלבד ללא החוויה אין משהו שיערער את נפשו של האדם כמו שיש בלחות את הסכנה ממש. הפוסט טראומה מערערת נפשית את האדם והגורם לערעור כזה הוא חווית הסכנה באופן ממש ולא רק זיכרון או שמיעת סיפור כאשר האדם מוגן ובטוח ואין מה שיערער את נפשו בצורה כה עוצמתית כמו בפוסט טראומה.

מה לגבי הניסוי הבא? מקנאלי ועמיתיו לקחו בני אדם שהאמינו שנחטפו ע"י חוצנים אל המעבדה ומדדו תגובות רגשיות לזכרונות הפיזיולוגיים בדיקת מוליכות עור ופנים ואלקטרו מיוגרפיה EMG [מוליכות עצבים ושרירים] התוצאות היו דומות יותר לתגובה לזכרונות סטרסוגניים יותר מאשר לזכרונות ניטראליים או חיוביים. אמונה בטרומה מספיקה לייצר תגובה רגשית דומה לזו המיוצרת בטרומה אקטואלית. בני אדם יכולים להיות אמוציונאליים על אירועים שהם לא חוו אותם. לא חוו אישית. זה ברור כי עובדה שצופי קולנוע בוכים בסרטי קולנוע מפחדים בקריאת ספרים בעלילה מפחידה, למרות שידועים שהאירועים בסרט אינם מייצגים אירועים ריאליים האירועים על המסך אינם אמיתיים ובני אדם אפילו משלמים מכספם לחוות חוויות של בכי בסרט. קל וחומר כאשר לא יודעים שהאירוע לא באמת היה ומאמינים שהוא היה. רק בגלל שזיכרון נראה מפורט והאדם בטוח בנחרצות שהוא זוכר נכון ויש רגשיות ונסערות בעת הדיווח על הזיכרון אז אין פירושו שהאירוע באמת קרה.

[Laney, C., & Loftus, E.F. (2005). Traumatic memories are not necessarily accurate memories. Canadian Journal of Psychiatry, 50, 823-828.]

תגובתי לניסוי:

בניסוי של מקנאלי לא מדובר בפוסט טראומה ללא טראומה אלא בממדים פיזיולוגיים מדדים של עוררות ייתכן שהם דומים מבחינה פיזיולוגית לאלה שבפוסט טראומה אבל זה לא פוסט טראומה כי בפוסט טראומה התסמינים הם גם נפשיים ולא רק פיזיולוגיים.

בניסוי של מקנאלי מראים התרגשות עקב מחשבה כוזבת על אירוע. אין חולק שאפשר להתרגש בגלל סיפור שלא קרה לי כדי להתרגש מסיפור או סרט קולנוע אין צורך שהתוכן יהיה אמיתי והסיפור יהיה אמיתי ואפשר להתרגש מסיפור כוזב. אפשר להתרגש מאמונה באירוע כוזב. אבל אי אפשר לקבל פוסט טראומה מאירוע כוזב ומבלי שהייתה טראומה.

קוסולין מצא שאותם אזורים במוח מופעלים כאשר חווים חוויה או רואים משהו וכאשר רק מדמינים אותה או אותו. אבל מכך שאותם אזורים במוח מופעלים כאשר מדמינים או כאשר חווים או רואים לא נובע שהסימפטומים הם אותם סימפטומים או שהרושם הנפשי של חוויות הוא כמו דימויות. כאמור, במחקרים אחרים נמצאו הבדלים ביולוגיים לגבי זיכרונות טראומטיים כך שגם מבחינה ביולוגית לא הכל אותו דבר. אבל גם מבחינה פסיכולוגית יש הבדל בין לחוות את החוויה לבין רק לדמיין אותה. ברור שאם אדם מדמיין שהוא בסכנת חיים זה לא אותו דבר מבחינה פסיכולוגית כמו ממש לחוות בפועל סכנת חיים.

גם לגבי התניה קלאסית מומחה אמר לי שממה שהוא למד אי אפשר שתהיה התניה קלאסית רק ע"י סיפור כוזב. על מנת שתהיה התניה קלאסית צריך לעבור בפועל את החוויה המותנית לעבור את ההתניה ולא רק לשמוע סיפור על התניה. אלברט הקטן בניסוי של ווטסון ראה בפועל חולדה ושמע בפועל רעש ולא שמע סיפור על חולדה ולא שמע סיפור על רעש כך שהסיפור הוא לא שהשתילו לו זיכרון על חולדה ועל רעש. לא ניתן להיות מותנה התניה קלאסית לפחדים ופוביות או מצוקות בכלל רק כתוצאה מסיפור כוזב שמספרים בלי שהאדם בפועל עבר את החוויה כך שהוא הותנה לגירוי הזה.

יכול להיות שאדם השומע סיפור או מושגל לו זיכרון יתרגש וזה ישתקף בממדים פיזיולוגיים עקב הזיכרון הזה אבל בגלל שהוא לא עבר את החוויה בפועל לא תהיה לו התניה קלאסית ולא תהיה לו פוסט טראומה על כל הסימנים הנפשיים.

יש לכאורה סיפורים על התניות עקב השתלת זיכרון אצל לופטוס. יש פרוצדורה של משוב כושל. בהשלמת שאלות על נושא מסוים למשל "אכילה" בונים פרופיל אישי ואומרים שילדים הם חלו לאחר שאכלו חמוצים. חלק האמינו ותיארו בפרוטרוט את ההתרחשות. הם גם פחות נטו לומר שהם אוהבים חמוצים או מתכננים לאכול אותם בעתיד.

Laney, C., & Loftus, E.F. (2005). Traumatic memories are not necessarily accurate memories. Canadian Journal of Psychiatry, 50, 823-828.

יש השתלה לנבדקים זיכרונות שליליים לגבי מאכלים שונים כמו גלידת תות שדה, למשל, או ביצים קשות. כדי להמחיש איך זה עובד, לופטוס עשתה ניסוי על השחקן אלן אלדה. "הוא בא אלינו לאוניברסיטה כדי להכין אייטם על זיכרון לתוכנית המדעית שלו ("Scientific American Frontier") קודם לכן שלחנו לו את השאלונים שלנו וביקשנו ממנו למלא אותם. כשהוא בא, אמרתי לו שהכנסנו את הנתונים שהוא סיפק לתוכנית מחשב משוכללת ששירטטה פרופיל מאוד פרטני שלו ועושה רושם שכשהיה ילד היה נעשה חולה בכל פעם שאכל ביצים קשות. אחר כך יצאנו לפיקניק ונתנו לו ביצים קשות והוא אמר שהוא לא אוכל ביצים."

[אביבה לורי, אליזבת לופטוס מפקפקת בקיומו של התת-מודע, הארץ, 28.11.2008.]

מומחה ששוחתי עמו מפקפק בסיפורים האלה אבל אפילו לא צריך לפקפק כי מקרה או שניים נדירים זה חסר משמעות מדעית-מחקרית. מה שצריך הוא לעשות מחקר עם עשרות נבדקים וקבוצות ביקורת על השתלת התניה או פוסט טראומה. דוגמה אחת כזאת על מישהו שהפסיק לאכול ביצים או חמוצים בגלל זה הוא גודל מדגם של נחקר אחד בלבד $n=1$ זהו מדגם קטן מדי וזה לא נקרא מחקר מדעי אלא אנקדוטה. למעשה בדיקה על אדם אחד חושפת את לופטוס לביקורת דומה שמבקרים את הדיווחים על זיכרונות מודחקים שאלה דיווחים אנקדוטליים המבוססים על ממצאים קליניים ללא ניסוי מדעי. אז אם אין להסתמך על דיווחים של מישהו שדיווח שעל זיכרון מודחק אז גם אין להסתמך על מישהו שדיווח שהפסיק לאכול ביצים או חמוצים בגלל סיפור שסיפרו לו שחלה כל פעם שאכל ביצים או חמוצים. אם אפשר להסתמך על דיווחים יחידים של הפסקת אכילת ביצים או חמוצים אז גם אפשר להסתמך על דיווחי זיכרונות מודחקים גם אם זה דיווח של אדם אחד.

מה עוד שלגבי הפסקת אכילת ביצים מדובר בשחקן שהיה מוכווון מטרה להכין אייטם לתוכנית טלביזיה. יש כאן חשד שהוא מטה את התוצאות לגבי עצמו על מנת שהתוכנית תהיה יותר מעניינת ותצבור רייטינג גבוה, שיעור צפייה גבוה. אם הושמעו טענות שממצאים מטיפולים קליניים מוטים סובייקטיבית אז גם לגבי נבדק אחד שהוא שחקן המכין תוכנית טלביזיה, יש לא פחות חשש להטיה סובייקטיבית.

בנוסף, אין זה סביר שאם אדם שומע שבילדותו הוא חלה לאחר אכילת ביצים או חמוצים אבל בינתיים היום הוא אוכל ביצים או חמוצים ולא קורה כלום והוא בריא ולא חולה כתוצאה מכך, אז בגלל הסיפור הוא יפסיק לאכול ביצים או חמוצים. למה שיפסיק? הרי עובדה שעכשיו הוא כבר לא חולה מאכילה של ביצים או חמוצים. רק בגלל שפעם הוא חלה בילדותו למה זה משליך על הפסקת הרגלי האכילה היום? פסיכולוג ששוחתי עמו אמר לי שרוב בני האדם לא יפסיקו לאכול ביצים או חמוצים רק כתוצאה מסיפור שבילדותם הם חלו מכך כאשר במצבם הנוכחי בהווה כבר אין בעיה בריאותית או רפואית כזאת. בני אדם בדרך כלל מתעלמים מפרסומות והטפות של רופאים להפסיק לעשן מפני שהעישון מזיק לבריאות ולא מתרשמים מסרטונים הממחישים את נזקי העישון ודי מתעלמים מהמלצות רפואיות לשנות את הרגלי חייהם לכן זה נראה נדיר שבני אדם ישנו את הרגלי חייהם באכילת ביצים או חמוצים כאשר כאן אפילו ברור שאין נזק בריאותי במצב הנוכחי אלא רק בעבר היה נזק. לכן, מקל וחומר שאין נזק רפואי היום שבני אדם לא ישנו את הרגלי חייהם רק מסיפור על מה שקרה להם בילדותם.

סיפור נוסף שקראתי בבלוג כלשהו הוא על שרי סטורם זה סיפור שמתחיל בהיזכרות בניצול מיני ע"י האב במסגרת טיפול פסיכולוגי, אכילת תינוקות בכת השטן ופתאום גם נוסף שם דוד שאנס אותה. נטען שכתוצאה מכך האישה קיבלה הפרעת ריבוי אישיות, הרגשת גועל כאשר מצאה שיערה בפיצה ועשן סיגריות הזכיר לה את עשן הסיגריות שהיה באירוע האונס שלא באמת היה.

באותו בלוג אין הפניה למקור לגבי הסיפור הזה. גם זו אנקדוטה ולא מחקר מדעי. אין כאן מחקר עם עשרות נבדקים וקבוצות ביקורת אלא גודל מדגם של אדם אחד $n=1$. כפי שמבקרים את הדיווחים על זיכרונות מודחקים שאלה דיווחים אנקדוטליים המבוססים על ממצאים קליניים ללא ניסוי מדעי. אז אם אין להסתמך על דיווחים של מישהו שדיווח שעל זיכרון מודחק אז גם אין להסתמך על דיווח לגבי אישה שקיבלה הפרעת אישיות מרובה בגלל סיפור שסיפרו לה שאבא שלה ניצל אותה מינית והיא אכלה תינוקות בכת השטן. אם אפשר להסתמך על דיווחים יחידים כאלה אז גם אפשר להסתמך על דיווחי זיכרונות מודחקים גם אם זה דיווח של אדם אחד.

מהסיפור הזה לא ברור מה כאן תיאור המקרה מבחינה דסקרפטיבית ומה כאן פרשנות. אינטרפרטציה. יכול להיות שיש שילוב של עובדות ואינטרפרטציה. מאיפה יודעים שהיא קיבלה את התופעות האלה כתוצאה מהסיפור? אולי היא סבלה מהן קודם? מאיפה יודעים שאביה לא באמת ניצל אותה מינית? אולי הוא כן ניצל? מומחה ששוחתי עמו טען שלא סביר שאדם יקבל הפרעת ריבוי אישיות רק כתוצאה מסיפור כוזב שמשכנעים אותו ולא באמת קרה לו.

לגבי גועל עקב שיערה, יש בני אדם שנגעלים משערה באוכל בלי קשר לאמונתם בסיפור שסיפרו להם. לא סביר שזה קורה בגלל סיפור.

לא סביר שעשן סיגריות הזכיר לה את עשן הסיגריות באירוע מפוברק כלומר עשן סיגריות שלא באמת היה ולכן לא באמת היה ריח שניתן היה להיזכר בו ולהיעלל ממנו ולכן בלתי אפשרי להיעלל ממה שהיה שמזכיר משהו אחר כאשר המשהו האחר לא באמת קרה. אם הוא לא קרה אז אי אפשר להיזכר שהוא קרה ואז להיזכר בגועל שגם הוא לא באמת קרה ואז הגועל שלא קרה יזכיר את החוויה הנוכחית.

אם אדם באמת חווה טראומה שהיה שם ריח עשן סיגריות אז אפשרי שהוא ייזכר ותהיה לו התניה עקב ריח עשן הסיגריות שמזכיר לו את הריח באירוע המקורי. אבל אי אפשר שיהיה זיכרון סנסורי, זיכרון חישתי לתחושה שמעולם האדם לא חש אותה לכן אין לו זיכרון של חווית התחושה פשוט אין לו את המקור להיזכר בו ורק משמיעת סיפור סמנטי קוגניטיבי שהיה עשן סיגריות לא ניתן לזכור את חווית התחושה. לכל היותר ניתן לזכור את האירוע באופן סמנטי, קוגניטיבי אבל לא לזכור את התחושה שמעולם לא נחוו.

באותו פוסט בבלוג נטען שמספיק שאדם מאמין שטראומה קרתה לו והוא יכול לקבל פוסט טראומה. באותו פוסט לא ניתנה כל הנמקה, לא הובאו ראיות או רפרנס לכך וכאמור מומחים לטראומה טוענים שזה לא נכון ולדעתם אם אדם יש לו תסמינים של פוסט טראומה ניתן להסיק לדעתם שהוא באמת עבר טראומה. לא ניתן "לזייף" פוסט טראומה.

בן שפר טוען כך:

קשה להסתמך לפיכך על סימפטומים או נסיבות כאלה או אחרות כמצביעות על טראומה, לא רק בגלל הכשל הלוגי של הסקה לאחור מתוצאה על סיבה יחידה אחת מבין כמה אפשריות, אלא גם משום שאותם מאפיינים תומכים הן בסבירות לייצר זיכרונות כוזבים והן בסבירות שטראומה אכן התרחשה.

[גד בן שפר, הערות לגבי 'מלחמות הזיכרון' וסוגיות ליבה בדיון המדעי-משפטי, פסיכולוגיה עברית, 19.11.2014]

נכון שיש כשל של הסקה לאחור מכך שאירוע טראומה מייצר סימפטומים לא נובע שבהינתן סימפטומים ניתן להסיק טראומה. אבל זה בתנאי שאירוע הטראומה הוא לא תנאי הכרחי לסימפטומים אלא תנאי אפשרי [לא הכרחי ולא מספיק] לסימפטומים. אבל אם כפי שטוענים מומחי טראומה אירוע טראומה הוא תנאי הכרחי לסימפטומים אז כאן הכשל הלוגי של הסקה לאחור כבר לא מתקיים. כאן כבר ניתן להסיק לאחור. אם X הוא תנאי הכרחי ל Y אז Y הוא תנאי מספיק ל X. אם X הוא תנאי הכרחי ל Y אז בהינתן Y בהכרח יתקיים X

נכון שאם X הוא תנאי אפשרי [ולא הכרחי] ל- Y מכאן לא נובע ש Y הוא תנאי מספיק ל X או שאם X הוא תנאי אפשרי ל Y אז בהינתן Y לא בהכרח יתקיים X ואז יש כשל הסקה לאחור. אבל הכשל מתקיים רק בהנחה שלא נתון שזהו תנאי הכרחי. אם זהו תנאי הכרחי אז ניתן לבצע הסקה לאחור. אם X הוא תנאי הכרחי ל Y אז אלמלא X לא ייתכן שיהיה Y לכן מ Y ניתן להסיק את X

לכן אם טראומה היא לא תנאי הכרחי לפוסט טראומה אלא רק תנאי אפשרי אז לא ניתן להסיק מפוסט טראומה קיומה של טראומה, פוסט טראומה אינה תנאי מספיק לטראומה ובהינתן פוסט טראומה לא בהכרח תהיה טראומה. אם טראומה היא תנאי הכרחי לפוסט טראומה אז אלמלא טראומה לא תיתכן פוסט טראומה ואז ניתן להסיק מפוסט טראומה על קיומה של טראומה ואז פוסט טראומה היא תנאי מספיק לטראומה ובהינתן פוסט טראומה בהכרח יש טראומה.

גם דיכאון וחרדה לא יוצרו עקב זיכרון מושגל או כוזב אלא רק אם האדם עבר את החוויה הקשה.

השאלה האם טראומה היא תנאי הכרחי לפוסט טראומה היא שאלה מחקרית-מדעית. בשאלה הזו תלויה התשובה האם ניתן לבצע הסקה לאחור מפוסט טראומה לטראומה. יש מומחי טראומה הטוענים שטראומה היא תנאי הכרחי לפוסט טראומה ואז ניתן לבצע הסקה לאחור מפוסט טראומה לטראומה.

הבדלים בין זיכרון מסולף [לרבות מושגל] לבין זיכרון טראומטי אמיתי

הפרעות נפשיות מסוכנות קיימות רק בזיכרון טראומטי אמיתי. אם הזיכרון מסולף, כוזב או מושגל לא יהיו הפרעות כאלה.

פחדים או המנעויות בלתי מוסברות ייתכנו בזיכרון טראומטי אמיתי אם כי הם לא הכרחיים. בזיכרון מסולף, כוזב או מושגל אין פחדים והימנעויות בלתי מוסברות.

ראיות לזיכרונות פולשניים כמו בחלומות, פלאשבקים, ייתכנו בזיכרונות טראומטיים אבל הם לא קיימים בזיכרון מסולף, כוזב או מושגל.

דיסוציאציה קיימת לרוב בזיכרון טראומטי אבל לא קיימת בזיכרון מסולף, מושגל או כוזב.

אובדן זמן קיים לרוב בזיכרון טראומטי ואילו בזיכרון כוזב, מסולף או מושגל לא קיים או כמעט לא קיים.

דיווח על פרטים חסרי חשיבות ביחס לאירוע ההתעללות ייתכן באירוע טראומטי אמיתי ולא קיים בזיכרון כוזב, מסולף ומושגל.

ראיות לקיום דמיון מוגזם, שקרנות פתולוגית או פסיכזה, בדרך כלל אין בזיכרון טראומטי אמיתי ובדרך כלל יש בזיכרון כוזב, מסולף ומושגל.

[אלי זומר, היבטים נוירוביולוגיים וקליניים של זיכרון טראומטי]

השפעת האלימות ארוכת הטווח - על יותר זכירה או יותר הדחקה?

אלימות ארוכת טווח מגבירה את ההדחקה

חלק מהויכוח הוא שצד אחד טוען שככל שהאלימות והטראומה יותר ארוכה טווח כך יזכרו יותר ופחות ישכחו או ידחיקו. הצד השני טוען שבמצב כזה יותר ידחיקו.

שני הצדדים טוענים למשהו אחר שלדעתם הוא בלתי אפשרי. צד אחד טוען שבלתי אפשרי לשכוח אירוע כה כבד משקל כמו גילוי עריות מתמשך וצד שני טוען שבלתי אפשרי להשתיל [או ליצור זיכרון כוזב] של אירוע כה כבד משקל כמו גילוי עריות מתמשך.

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 506]

מי שטוען שאי אפשר לשכוח או להדחיק אירוע כמו גילוי עריות אז היות האירוע של גילוי עריות או התעללות מינית בילדות, אירוע כה כבד משתקל עד כדי כך שאי אפשר לשכוח או להדחיק, אז לגבי השתלה, האירוע כבד המשקל לא מפריע לו לטעון שאפשר להשתיל דבר כזה. לדעתו בני אדם לא ישכחו אירוע כזה אבל כן יקבלו וישתכנעו שקרה להם אירוע כזה למרות שלא קרה. פתאום נוראותו של האירוע לא מפריעה כדי שאדם שאוהב את הוריו ואין לו זיכרונות של גילוי עריות, יקבל וישתכנע שבכל זאת הדבר קרה לו.

לגבי הטענה שדווקא אירועים מתמשכים מגבירים את ההדחקה:

מצאה לינור טר שאירועים פתאומיים ומהירים יכולים לגבור על כל ההגנות שיכולים ילדים לגייס לצורך ההתמודדות ולהפוך לזיכרונות פולשניים ומפחידים, אך אירועים מתמשכים, חוזרים ונשנים, מעוררים מנגנונים הגנתיים דיסוציאטיביים הפוגעים בתהליכי גיבוש הזיכרון

[אלי זומר, טראומה בגיל הילדות אובדן זיכרון וחשיפה מושהית]

Terr, L. (1990). Too Scared to Cry. New York: Harper and Row.

ככל שהתקיפה אלימה יותר, כך גוברת ההסתברות שהדיסוציזיה תהפוך לאמנזיה בעלת יתרון הסתגלותי המאפשרת לילד תפקוד נורמלי במהלך תקופת ההתעללות שעלולה להמשך על פני שנים

[אלי זומר, טראומה בגיל הילדות אובדן זיכרון וחשיפה מושהית]

Briere, J. (1992). Studying delayed memories of childhood sexual abuse. The APSAC Advisor, summer

בדיווח מדעי אחר מתארת טר 20 ילדים שחוו טראומה שתועדה לפני גיל 5, כולל טראומה גופנית, התעללות מינית, התעללות טקסית, חטיפה ומעורבות בצילום פורנוגרפי של ילדים. דווחי הילדים על הטרומות הושוו לראיות המתועדות. נמצא שטרומות יחידות וקצרות נזכרו מילולית טוב יותר, אלא אם כן הן אירעו לפני גיל 28 חודשים.

[אלי זומר, טראומה בגיל הילדות אובדן זיכרון וחשיפה מושהית]

Terr, L. (1988). What happens to early memories of trauma? A study of twenty children under the age of five at the time of documented traumatic events. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 27, 96-104

שדווקא האלימות ארוכת-הטווח המופעלת על ילדים מצד בני משפחה היא זו שגורמת להדחקה וכי רק טראומות קצרות וחד פעמיות סביר שיזכרו היטב לאורך זמן

[אלי זומר, טראומה בגיל הילדות אובדן זיכרון וחשיפה מושהית]

המחקר הקליני בתחום מצביע על כך שאירועי טראומה חד-פעמיים (כמו פיגוע טרור או אונס) עשויים להיזכר, על ידי החווים אותם, טוב יותר מאשר אירועים טראומטיים חוזרים ונשנים (כמו קרבות ארוכים או עינויים פוליטיים).

[אלי זומר, מסע מפוקפק אל העבר או מסע מפרך את עבר מפוקפק?]

נמצא גם כי ככל שעוצמת הטרומה המדווחת גבוהה יותר, כך חזקות יותר תופעות הניתוק המדווחות

[אלי זומר, טראומת ילדות והפרעות ניתוק]

Kirby, J. S., Chu, D. L., & Dill, D. L. (1993). Correlates of dissociative symptomatology in patients with physical and sexual abuse histories. Comprehensive Psychiatry, 34 (4), 258-263.

Nijenhuis, E. R. S. (1999). Somatoform Dissociation. Assen, The Netherlands: Van Gorcum.

Somer, E., Dolgin, M., & Saadon, M (in press). Validation of the Hebrew version of the Dissociation Experiences Scale (H-DES) in Israel. Trauma and Dissociation.

טראומה קצרת טווח וחד פעמית תיזכר יותר באופן חד וברור

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 489]

במחקר נמצא שככל שהייתה יותר אלימות ואימים במהלך ההתעללות או החדרה של פחד או הרגשת אשמה אצל הקורבן מצד התוקף הדבר תרם להדחקה וכן ככל שהאירועים נשנים לעיתים קרובות יותר כך גובר הסיכוי להדחקה להבדיל מטרומה קצרת טווח וחד פעמית הנזכרת לרוב יותר באופן חד וברור

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 489]

ככל שהתקיפה אלימה יותר גובר הסיכוי לאמנזיה בשל היתרון ההסתגלותי של האמנזיה המאפשרת לילד תפקוד נורמאלי במהלך ההתעללות שעלולה להימשך שנים. [עציוני, האם הפסיכולוגיה יכולה לשמש כ"מקדם הגנה, שם, ע' 105]

יצוין שדווקא האלימות ארוכת הטווח כלפי ילדים מצד בני משפחה, היא זו שגורמת להדחקה, וכי רק טראומות קצרות טווח וחד פעמיות סביר שייזכרו היטב לאורך זמן

[עציוני, האם הפסיכולוגיה יכולה לשמש כ"מקדם הגנה, שם, ע' 108]

למחקר שהפגיעות הפסיכולוגיות היו חמורות יותר בקרב בעלי הזיכרון המודחק-משוחזר מאשר בקרב הזיכרון הרציף או הזיכרון משני הסוגים

[אליעזר ויצטום, יעקב מרגולין, זיכרונות מודחקים של טראומה נפשית בראי המשפט: בין פסיכיאטריה למשפט רפואה ומשפט 44, עמ' 104-105]

אירועים חד פעמיים כגון תקיפה, עדות לרצח, שרפה בדרך כלל ייזכרו באופן רציף. אירועים חוזרים כגון אלימות חוזרת במשפחה, גילוי עריות חוזר, חשיפה ממושכת וחוזרת לקרבות, עינויים חוזרים מועדים יותר להפרעות זיכרון.

הסיכויים ההסתברות לפתח אמנזיה גדולים יותר ככל שהאירועים חוזרים על עצמם,

[ויצטום ומרגולין, שם, עמ' 103-104]

קגן טוענת שהחוויה תישאר בזיכרון כאשר האדם עבר תהליך הגנה פסיכולוגי למשל ילד שכבר התעללות פיזית פחות ידחיק בשל הפעלת מנגנוני הגנה תכופים. זאת בשונה ילד שעבר תקיפה מינית ע"י איש צוות בגן שלו

[סוזי קגן, ההדחקה: מנגנון התרחקות מאירוע קשה ישראל היום 11.9.2014]

הסיכוי לשכחה מלאה גובר ככל שמדובר בטראומה ... חוזרת ונשנית וככל שמערכת היחסים בין הפוגע לנפגע מבוססת על אמן

[טל רגב, ליאורה ארזי, מה בין הרשות המחוקקת לרשות השופטת בהכרעות בדבר קבילות ראיות? דיון בעקבות ע"פ // 28559 העוסק בקבילותם של זיכרונות מודחקים הארת דין ו (1) ע' 41]

דווקא האלימות ארוכת הטווח המופעלת ע"י ילדים ע"י קרובי משפחה היא זו הגורמת להדחקה ודווקא אירועים קצרים וחד פעמיים סביר שייזכרו ליותר זמן

[נדב גבאי, "תסמונת הזיכרון השגוי" - מתי דעה הופכת לאסכולה? רפואה ומשפט, גיליון 46, ע' 147, לימור עציוני, האם הפסיכולוגיה יכולה לשמש כ"מקדם הגנה"?, שם, ע' 108]

טענות נגד הטענה שאלימות ארוכת טווח מגבירה את ההדחקה ודיון בטענות אלה

לאני ולופטוס טוענות שהטענה שככל שהטראומה חוזרת ונשנית כך תהיה יותר שכחה, מתריסה נגד עיקרון בסיסי במחקר הזיכרון האנושי שככל שיותר זמן משהו יקרה כך הוא ייזכר טוב יותר.

טענתן מופיעה ב:

Laney, C., & Loftus, E.F. (2005). Traumatic memories are not necessarily accurate memories. Canadian Journal of Psychiatry, 50, 823-828.

לאני ולופטוס לדעתי מבצעת אנלוגיה שגויה בין זיכרון רגיל לזיכרון טראומטי. לאני ולופטוס מתעלמות מתופעת ההדחקה כאילו היא לא קיימת. נכון שבזיכרון רגיל ככל שאירוע מתרחש בתדירות רבה יותר הוא ייזכר טוב יותר. אבל בזיכרון רגיל אין הדחקות. בזיכרון טראומטי אם יש שם הדחקות, אז תופעת ההדחקה, פעולתה הפוכה. ככל שאירוע מאיים חוזר על עצמו כך יפעל מנגנון הדחקה ולא תהיה הזיכרות. אם יש מנגנון הדחקה, אז הוא מהווה חריג לתופעה הרגילה של הזכירה לפיה תכיפות האירוע תגביר את הזכירה.

לאני ולופטוס טוענות שיש טענה שאירועים טראומטיים מייצרים זיכרון טוב יותר מאירועים יומיומיים. קשה לשכוח אירועים טראומטיים ויש אפילו זיכרון פולשני ופלאשבקים. יש אף ראייה שקורבנות התעללות עם יותר סימפטומים של פוסט טראומה הזיכרון שלהם, אף טוב יותר. מחקרים תומכים בכך שרמות מתונות וגבוהות של עוררות רגשית תגרום לזכירה טובה יותר של

האירוע. במצב זה הקטקולאמיניים, פינפרין ונוטירואפינפרין יש להם קשר לאיכות הזיכרון ע"י פעולה ישירה על האמיגדלה והעלאת רמת הגלוקוז בדם.

הבעיה כאן בטענה של לאני ולופטוס היא שהן מכלילות את התופעה של עוררות רגשית גם על מצבי לחץ וטראומה ולא מבחינה בין הגברת עוררות רגשית שאין בה לחץ או טראומה למצב שיש בו לחץ וטראומה.

מצב לחץ ומצב טראומה אינו כל מצב רגיל של עוררות רגשית. לא בכל עוררות רגשית גבוהה תהיה הדחקה אבל במצבי לחץ וטראומה יכולה להיות הדחקה. אפילו מבחינה ביולוגית, פיזיולוגית ובדיקות במוח יש הבדלים בין מי שעבר טראומה לבין אחרים.

מחקר בנוירופיזיולוגיה ונוירואנטומיה של המוח תחת מצבי לחץ פסיכולוגי וטראומה מלמדים אותנו שחוץ משכחה נורמלית מופעלים במצבים כאלה מנגנונים נוספים הפוגעים ביכולת להיזכר באירועים של התעללות בגיל הילדות, ויוצרים תגובות מותנות ארוכות טווח המלוות בהיפרמנזיות ואמנזיות ומתוארות היטב באמות המידה האבחנתיות ל-PTSD ב-IV-DSM. העירור הפיזיולוגי המתמשך במצבי התעללות בילדים, בצירוף השינויים בהפרשת הורמוני הדחק משפיעות על היכולת של הקורבן להעריך את הגירויים הסנסוריים ולקדד אותם כראוי. למרות שזיכרון נורמלי הוא בדרך כלל תהליך פעיל וקונסטרוקטיבי, ב-PTSD נוצר כשל בפיתוח הזיכרון הדקלרטיבי וארגון הזיכרון הטראומטי נעשה ברמה סומטוסנסורית: תמונות, ריחות, תגובות גופניות, והוא אינו נתון לפיתוח, הרחבה וסילוף.

תשובה נוספת ללאני ולופטוס היא שאין סתירה בין קיומם של זיכרונות פולשניים ופלאשבקים של פוסט טראומטיים לבין פגיעה בזיכרון שלהם.

מה שקורה אצל פוסט טראומטיים הוא שבזמן שאין בתודעה שלהם זיכרון פולשני או פלאשבק אז הם לפעמים לא זוכרים את האירוע. חוץ מזה מדי פעם יש להם זיכרון פולשני פלאשבק אבל זה קורה בזמנים מסוימים ובאופן לא רצוני. זה לא מצב שלמישהו יש זיכרון טוב יותר ולכן בכל רגע שנבקש ממנו להיזכר-הוא ייזכר. במקרה של הפוסט טראומטיים הזכרות תהיה רק בזמנים מוגבלים וזו הזכרות כפויה בלי שנבקש להיזכר וכאשר נבקש להיזכר אז לא תהיה הזכרות.

לכן, אין סתירה בין קיומם של זיכרונות פולשניים, פלאשבקים לבין פגיעה בזיכרון.

וכך כתבו ויצטום ומרגולין:

כלומר, הפרעות הזיכרון הן הפרעות בעלות מאפיינים הפוכים. הן יכולות להיות גם להתאפיין בהיפרמנזיה hypermnesia היזכרות פולשנית חוזרת ונשנית של האירוע, חוויה מחדש של האירוע כאילו הוא מתרחש בהווה, הבזקים לאחור של האירוע [פלאשבקים, flashbacks], זיכרונות מטרידים. לפעמים התלונה היא שהחוויה הטראומטית רודפת אותם ומקשה על המהלך התקין של חיי היומיום אינם מצליחים להוציא מראשם את "התמונות המנטאליות", סינטי לילה חוזרים ולפעמים לא יהיה זיכרון של האירוע יהיה שיכחון, אמנזיה amnesia לפעמים רסיסי זיכרון.

[אליעזר ויצטום, יעקב מרגולין, זיכרונות מודחקים של טראומה נפשית בראי המשפט: בין פסיכיאטריה למשפט רפואה ומשפט 44, ע' 103, לימור עציוני, בעקבות ע"פ 5582/09 פלוני נ' מדינת ישראל-הרהורים על שאלת הזיכרון המודחק במשפט הישראלי, עלי משפט יא, ע' 483]

יש הטוענים שדווקא אירועים טראומטיים נחקקים יותר בזיכרון בהירות רבה מאירועים רגילים בשל אופיים יוצאי הדופן וחשיבותם הרבה והקשב שמפנים אליהם. לכן, אין להניח כי יהיה ניתן להדחיקם. כאן יש גם טענה על התפקיד האבולוציוני של הזיכרונות היות ואירועים טראומטיים אמורים להדריך אותנו להימנע מסיטואציות מסוכנות. לכן לא הגיוני מבחינה ביולוגית שנדחיק אותם וכך נפגע בסיכויי ההישרדות שלנו כי אם נדחיק לא נלמד איך להימנע מסיכונים בעתיד.

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 494]

[לימור עציוני, האם הפסיכולוגיה יכולה לשמש כ"מקדם הגנה" שם, ע' 108]

עובדתית אין זה נכון שאירועים טראומטיים בהכרח ייזכרו טוב יותר אלא ייתכן אף הפוך שהם יודחקו. כאמור לעיל, לטראומה יש מאפיינים הפוכים: גם הזכרות יתר "היפרמנזיה" וגם שכחה "אמנזיה". גם הזכרות פולשנית וגם אמנזיה. אין סתירה בין השניים לא מדובר במצבי או-או אלא "גם וגם". גם הזכרות פולשנית וגם אמנזיה ושניהם חלק מהפוסט טראומה. פשוט הדברים מתרחשים בזמנים שונים ולכן אין סתירה. סתירה היא דבר והיפוכו בעת ובעונה אחת ומאותה בחינה. אבל אין זו סתירה שיהיה דבר והיפוכו במועדים שונים, פרקי זמן שונים. גם ההיזכרות הפוסט טראומטית היא לא הזכרות רגילה אלא הזכרות פולשנית זו הזכרות תוך כדי ניתוק [דיסוציאציה] האדם שנזכר מתנתק מהסיטואציה הנוכחית שהוא נמצא בה.

הטענה שלא ניתן להדחיק טראומה דווקא בשל היותו אירוע יוצא דופן ובעל חשיבות מתעלמת מכל הרעיון של הדחקה. בניגוד לשכחה שאינה הדחקה אז הדחקה היא דווקא לאירועים מאיימים. נכון שאירוע טראומה הוא יוצא דופן וחשוב אבל הוא גם מאיים ודווקא בגלל שהוא מאיים אז יש מנגנון הגנה של הדחקה ואמנזיה דיסוציאטיבית. להיפך, אילו האירוע לא היה מאיים והיה טריוויאלי דווקא אז לא סביר שתהיה הדחקה ולא תהיה אמנזיה דיסוציאטיבית כי באירועים של מה בכך אין צורך במנגנון ההגנה הזה. באירועים טריוויאליים יכולה להיות שכחה רגילה בשל חוסר חשיבות האירוע אבל לא הדחקה. הדחקה קיימת

דווקא בגלל שהאירוע חשוב ומאיים.

מעבר לכך השאלה מה סביר ומה לא סביר היא לא חשובה כאשר לפנינו ממצא מדעי. גם אם ממצא מדעי נראה לנו לא סביר כי הציפייה הייתה אחרת או הפוכה, לא סביר מבחינת ההבנה הביולוגית או האבולוציונית אז ברגע שיש לנו ממצא מדעי על הדחקה אז העובדות הן מה שקובע גם אם הן לא נראות סבירות. המדע הוא חד משמעי לגבי הוצאת אירועים טראומטיים מהזיכרון וחזרת הזיכרון לאחר מכן.

לגבי הטענה האבולוציונית שאנו אמורים לזכור אירועים קשים כדי לדעת להיזהר מהם: התשובה כאן היא שגם אבולוציונית אנו אמורים לא לחיות בפחד משתק או שפוגע בתפקוד. אם הילד שכבר התעללו בו מודע לסכנה ולא יכול לפעול נגדה אז האימה פוגעת בו בתפקוד ולכן כאן ההדחקה היא אדפטיבית ועוזרת לו להימנע מפחד שפוגע בתפקוד. זה רק חלקית נכון שהפחד הוא אדפטיבי. פחד זמני יכול להיות אדפטיבי. אבל פחד מתמיד שאין לו פתרון אינו אדפטיבי. לעומת זאת הדחקה יכולה להיות אדפטיבית. הדחקה עוזרת לאדם לא להיות מוטד במידע שלילי שמייצר לו רגשות שליליים.

מחקר נוגד - במחקר של גודמן נמצא ממצא הפוך. כשהתעללות יותר חמורה אז יותר זכרו וזאת בניגוד למחקרים הקודמים שהוזכרו.

Goodman GS, Ghatti S, Quas JA, Edelstein RS, Alexander KW, Redlich AD, and others. A Prospective study of memory for child sexual abuse: new findings relevant to the repressed-memory debate. Psychol Sci 2003;14:113-8.

זיכרון טראומטי לעומת זיכרון רגיל

חלק מהפולמוס הוא האם אין הבדל בין זיכרון רגיל לזיכרון טראומטי או שמדובר בשני סוגים שונים של זיכרונות או בלשון אריסטו בשני מינים של זיכרונות.

דבר אחד ששאלת ההבדל בין הזיכרונות קשורה אליו היא שאלת המומחיות. האם מומחה זיכרון רגיל הוא גם בהכרח מומחה לזיכרון טראומטי. עמדה בוטה וחצופה הציג גולש בדיון באינטרנט בתגובה לטענה שאליזבט לופטוס לא מומחית לזיכרון טראומטי אלא לזיכרון רגיל:

דמגוגיה בגרוש. תחום המומחיות של לופטוס הוא זכרון. לקרוא לזה "רפואי" ולקחת בעלות על המושג נראה לי יומרני, ובכל מקרה נטול משמעות של ממש.

אף אחד לא טוען על "זיכרון רפואי" אלא "זיכרון טראומטי" בפוסט טראומה נכון שעוסקים פסיכיאטרים שהם גם רופאים אבל גם פסיכולוגיים קליניים שהם לא רופאים, גם חוקרים בפסיכולוגיה [לאו דווקא ברפואה] כלומר פסיכופתולוגיה שזהו תחום גם בתוך הפסיכולוגיה ולא דווקא בפסיכיאטריה.

לגוף הטענה הגולש לא מכיר בנושא של תחומי התמחות. האם בשום מקום הוא לא מכיר בתחומי התמחות ותת תחומים?

נניח ברפואה. יש רופא מתמחה באורטופדיה ויש רופא מתמחה ברפואה פנימית. האם זו דמגוגיה בגרוש [יש דמגוגיה שהיא לא בגרוש? סתם דמגוגיה? למה התוספת "בגרוש"? כמובן, זהו גולש אגרסיבי שרוצה לעשות דה לגיטימציה לכל מי שלא מסכים איתו] האם זו דמגוגיה בגרוש לומר שרופא מסוים לא מומחה במחלות פנימיות אלא באורתופדיה? זה לקחת בעלות על המושג אורתופדיה? כל טענה להתמחות היא לקחת בעלות על מושג?

או פסיכולוג המומחה בשיטה קוגניטיבית ולא בפסיכואנליזה זו גם דמגוגיה בגרוש ולקחת בעלות על המושג?

או בלשן המתמחה בסמנטיקה ולא בפונטיקה זו דמגוגיה בגרוש ולקחת בעלות על המושג סמנטיקה?

או משפטן או עורך דין המתמחה במשפט פלילי ולא בדיני חוזים זו דמגוגיה בגרוש ולקחת בעלות על המושג משפט פלילי?

היות ובספרות המחקרית יש תמיכה בכך שיש סוגי זיכרון שונים וזיכרון של בני אדם שאין להם פוסט טראומה לא מתנהג אותו דבר כמו זיכרון של בני אדם עם פוסט טראומה ששם יש הדחקה, אמנזיה דיסוציאטיבית, פוסט טראומה מושהית אז התחומים הם שונים ולכן ההתמחויות הן שונות והתמחות בתחום אחד לא גוררת אוטומטית התמחות בתחום אחר.

אם הגולש רוצה לטעון שהבדלים אלה בזיכרון לא מצדיקים התמחות נפרדת או אין באמת סוגי זיכרון שונים או לא שונים במידה משמעותית שהיא מעבר לטריוויאלית, אז הגולש צריך להציג טיעון ספציפי ותמיכה לטענתו. אבל הוא לא הציג ראיות וטיעון ולומר "דמגוגיה בגרוש" זה לא נקרא טענה רצינאלית מבוססת ראיות אלא אולי זו דמגוגיה בגרוש בעצמה.

לפי הספרות שכחה רגילה והדחקה זה לא אותו דבר. כבר הראיתי קודם שלא ניתן להקיש ממחקרי זיכרון ושכחה של רשימת מילים להדחקה עקב פוסט טראומה. יש טענה שהמנגנונים הם שונים ביולוגית פיזיולוגית אנטומית נוירולוגית [עצבית] בתהליכים במוח. השוכח שאינו מדחיק והמדחיק מתנהגים אחרת יש הבדלים בהפרעות הנפשיות בסימני המצוקה בהדחקה יש זיכרון סנסורי-מוטורי ללא זיכרון דקלרטיבי מה שאין בשכחה רגילה ההתנהגות הפסיכופתולוגית האבנורמאלית קיימת בהדחקה ולא קיימת בשכחה רגילה. להגיד שזה אותו דבר ואותה התמחות כמו לומר שמי שעוסק בפסיכולוגיה לא קלינית

פסיכולוגיה של תופעות "נורמאליות" לא פתולוגיות הוא אוטומטית גם קלינאי ומומחה להפרעות נפשיות ופסיכופתולוגיה אחרת זו דמגוגיה בגרוש ולקיחת בעלות על המושג "פסיכופתולוגיה" "פתולוגיה" או "פסיכולוגיה קלינית" או "הפרעה נפשית"

אם צריך מומחיות מיוחדת לפסיכופתולוגיה לפסיכולוגיה קלינית ולהפרעות נפשיות להבדיל מהתמחות בתחומים בפסיכולוגיה שהם לא פתולוגיים אז למה לגבי זיכרון, מומחיות לזיכרון רגיל מכשירה התמחות בזיכרון פסיכופתולוגי פתולוגי או שקשור עם הפרעות נפשיות ופסיכולוגיה קלינית?

אלי זומר הציג משל לגבי לימון ומנגו. לפי אותו גולש הטענה שיש הבדלים רלבנטיים בין לימון ומנגו היא "דמגוגיה בגרוש" כי לימון ומנגו הם פירות ולכן אין צורך לחקור מנגו. מספיק לחקור לימון ואז להחיל את כל המסקנות על הלימון גם אל המנגו שהרי שניהם פירות ולכן לימון ומנגו הם זהים.

טענה נוספת שאין הבדל בין הזיכרונות מופיעה אצל עצינוני:

התומכים בתיסמונת הזיכרון השגוי טוענים שזיכרונות טראומטיים אינם נבדלים מזיכרון רגיל. אין להניח שדווקא זיכרון טראומטי ניתן לשליפה באופן מדויק בתהליך טיפולי.

[עצינוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 494]

זה נכון שיש דברים משותפים בין זיכרון טראומטי וזיכרון רגיל. זיכרון טראומטי לפי טענת זומר, אינו יותר מדויק מזיכרון רגיל [וגם לא פחות ממנו]. אבל עדיין יש הבדלים לטענתו, בין סוגי הזיכרונות ומתנגדי הזיכרון המודחק לא עומדים על ההבדלים האלה ובשל כך הם מגיעים למסקנות שגויות עד כדי שאין זיכרונות מודחקים.

לעיל דנתי בהבדלים הביולוגיים והניורולוגיים בין זיכרון רגיל לזיכרון טראומטי. כאן אעסוק בהבדלים הפסיכולוגיים.

השאלה האם יש הבדלים בין הזיכרונות משליכה גם על שאלת האנלוגיה, ההיקש, הגזירה השווה בין מחקרי מעבדה בנושאים שאינם טראומה או גילוי עריות או התעללות מינית בילדות אל נושאים שהם טראומה, גילוי עריות והתעללות מינית בילדות. אם זהו אותו זיכרון בעל אותם תכונות ומאפיינים אז המסקנה שניתן להחיל מסקנות ממחקרי מעבדה על זיכרון רגיל על זיכרון טראומטי וגילוי עריות היא מסקנה יחסית חזקה.

אבל אם יש הבדלים רלבנטיים בין זיכרון טראומטי לזיכרון רגיל אז בעיתי להחיל מסקנות ממחקרי מעבדה בזיכרון רגיל על זיכרון טראומטי וגילוי עריות.

אנלוגיה בין הזיכרונות ממחקרי השתלות זיכרון

סוג אחד של אנלוגיה הוא האנלוגיה ממחקרי השתלות זיכרון כגון הליכה לאיבוד בקניון אל המסקנה שניתן להשתיל זיכרון של גילוי עריות או התעללות מינית בילדות.

הטענה שניתן להשתיל ואף ניתן להשתיל "בקלות" זיכרונות טראומה, גילוי עריות והתעללות מינית בילדות היא הנחה שאין הבדל בין זיכרון רגיל לזיכרון טראומטי. אם ניתן להשתיל ואפילו בקלות זיכרון רגיל ואם זיכרון רגיל וזיכרון טראומטי אין ביניהם הבדל רלבנטי, אז המסקנה היא שניתן להשתיל ואפילו בקלות, גם זיכרון טראומטי.

כלומר יש כאן הנחה ששני הזיכרונות הרגיל והטראומטי הם זהים. ומאחר שניתן לשתול זיכרון רגיל מסולף לזמן לא ידוע לכ- 20% מנבדקים נורמליים (כמו סטודנטים), אזי ניתן להקיש שכך הוא הדבר היחסי לכל מי שנזכר בחוויות טראומטיות מן העבר ושאותן שכח למשך זמן רב. ההגיון בטעונונים אלה דומה להגיון שבטענה הבאה: מאחר ולימון ומנגו הם שניהם פרות, הרי שלימון חייב להיות בעל מראה וטעם זהה לאלה של המנגו.

[אלי זומר, היבטים נורוביולוגיים וקליניים של זיכרון טראומטי]

הבדלים שמונה זומר בין זיכרון רגיל לטראומטי:

זכרון רגיל הוא גמיש, רצוני ומדע יותר מזכרון טראומטי הנחוה כלא רצוני, נוקשה ולעתים לא מודע.

זיכרון רגיל מכוון לזמן ואילו זיכרון טראומטי קפוא במעין "בועת זמן" ומשבש את חווית הזמן של האדם ונותן אשליה כשהוא נחוה כאילו הוא מתרחש בהווה ממש ולא בעבר. בגלל השפעות הטראומה והכאב המציף שבא בעקבותיה, העצמי האמיתי הנושא את חותם האירועים יורד למחתרת, לתת-הכרה. עצמי מסולף הוא שמנהל את חיי הקורבן תוך יצירת בלבול בתחושת הזהות והחמרת תסמינים של דיסוציאציה וניכור.

זיכרון רגיל מהווה מרכיב חשוב בתפקידים השונים שלנו. באמצעותו אנו קושרים, מחברים, משלבים ומשתפים אחרים בחוויה הפנימית שלנו. האופי הרעיל של פצעי טראומה שלא נרפאו גורם לזיכרון הטראומטי לעבור דיסוציאציה, ניתוק ומידור, ואח"כ הם פולשים ומפריעים לתפקוד התקין של הקורבן. התוצאה היא שקורבנות טראומה חווים חוויה "אוטיסטית" שבה הם אינם יכולים לספר ולשתף בחווית הטראומה, ולכן אינם מסוגלים לעבד את הכאב ואובדנים הקשורים בה.

היכולת לספר את סיפור הטראומה הוא מרכיב הכרחי בהחלמה. עיבוד האובדן והכאב מאפשר להפוך את הזיכרון הטראומטי לזיכרון רגיל בריא יותר. יש להבין שחלק בלתי נפרד מהתהליך הטראומטי אצל ילדים פגועים ומנוצלים כולל הפרכה של חווית הפגיעה מצד הפוגע ובני בריתו. כשהילד, קורבן ההתעללות, חווה השתקה, ניסיון להפריך את חוויתו ואיסור על שיתוף אחרים בחוויה, תשמר החוויה הטראומטית בלא-מודע ובגוף ותחושה מחדש, כפי שתיארתי קודם, בשחזורים התנהגותיים, ובתסמינים רגשיים וגופניים בלתי מובנים. בזיכרון רגיל, מותר לנו בד"כ לבטא את חוויתנו, תוקף החוויה בד"כ אינו מוטל בספק, והיא אינה מושא לניסיונות הפרכה והכחשה ולכן קל יותר להתייחס לחוויה, להבין אותה ולעבדה בפסיכותרפיה, למשל. הרבה מאד ממה שאנו יודעים בפסיכולוגיה על למידה תלוית-מצב ישים גם לדיון כאן. אנו נוטים לזכור טוב יותר כאשר אנו נתונים באותו מצב חוויתי פנימי שבו חווינו כשלמדנו או חווינו לראשונה את המושא לזיכרון. בדרך כלל, הכוונה למצב רגשי. כלומר, למידה וזכירה תלויים במצב שהינו בו בעת החוויה. אם המצב הפנימי שלנו שונה בהווה, בהשוואה למה שהיה בזמן האירוע המקורי, נרגיש בקשיי הזכרות.

[אלי זומר, היבטים נוירוביולוגיים וקליניים של זיכרון טראומטי]

זיכרון טראומטי הוא ייחודי ומתבטא בהפרעות בקידוד, באחסון ובשליפה. זיכרון טראומטי, גם אם הוא מנותק ומחוקק ממשיך להשפיע על הקורבן באופן שאינו מאפשר עיבוד, רזולוציה והחלמה

[אלי זומר, היבטים נוירוביולוגיים וקליניים של זיכרון טראומטי]

כאמור, במחקר של גודמן נמצא בניגוד למחקרים קודמים שככל שהתעללות הייתה יותר חמורה אז זכרו יותר. מכך הסיקה עינת פינסקי שאין הבדל בין זיכרון רגיל לזיכרון טראומטי.

[ב"כנס משפט וחברה: בין הפרטי לציבורי" "ארוחת ערב ופאנל מליאה: מלחמות הזיכרון: זיכרונות מודחקים והמשפט", אוניברסיטת חיפה, 2.2.15.]

אולם, גם בהנחה שנמצא דבר אחד שווה בין זיכרון רגיל לזיכרון טראומטי מכאן לא נובע שאין בכלל הבדלים בין הזיכרונות ואף לא נובע שאין הבדלים רלבנטיים ומשמעותיים בין הזיכרונות. ייתכנו הבדלים מבחינות אחרות. בזיכרון טראומטי יש הדחקות ובזיכרון רגיל יש שכחה רגילה אך לא הדחקה. בזיכרון טראומטי יש תופעות של הזכרות פולשנית, פלאשבקים, זיכרון סנסורי-מוטורי שאינו דקלרטיבי המתבטא בהתניות פחד בהתניות מצוקה עקב רמזים לאירוע הטראומטי. למשל התקפת בכי עקב הופעת טפט ירוק על הקיר וזאת כי בעת גילוי העריות היה טפט ירוק וזאת כאשר האישה לא יודעת למה היא בוכה כך פתאום.

כמו כן נמצאו הבדלים בפעילות המוח בין טראומטיים ללא טראומטיים באופן שיכול להסביר הבדלי זכירה והיעדר זכירה.

בנוסף, ההבדל שנמצא הוא בין זיכרון טראומטי מסוג אחד [התעללות פחות חמורה] לזיכרון טראומטי מסוג אחר [התעללות יותר חמורה]. מכאן לא נובע משהו על הבדלים בין זיכרון טראומטי לזיכרון שבכלל אינו טראומטי אלא זיכרון רגיל. הבדל כזה כלל לא נחקר במחקר של גודמן ולא נמצא בממצא הספציפי שמדובר בו. עדיין שרירים וקיימים ההבדלים הנטענים בין זיכרון טראומטי לזיכרון רגיל: סימפטומים של פוסט טראומה, הפרעות נפשיות, פלאשבקים והזכרות פולשנית, דיסוציאציה, פחדים והימנעויות בלתי מוסברים.

מחקרי זכירה ושכחה במעבדה לגבי זיכרון רגיל לעומת זיכרון טראומטי והדחקה

אנלוגיה נוספת שחוקרים עושים היא להחיל מסקנות לגבי סוגי בני אדם שנוטים לשכוח במבחני זיכרון רגיל על היות נטים לסוגסטיה ולהשתלת זיכרון טראומטי.

כך, יונתן גושן מציג את המחקר הבא:

המחקר הרלוונטי נעשה במעבדה ענקית באוניברסיטת הרווארד, בניצוחו של פסיכולוג קליני בשם ריצ'רד מקנלי. השתתפו בו שלוש קבוצות: נשים שהיו קורבנות אונס והיה להן זיכרון רציף של האירוע מאז התרחשותו, נשים שלא עברו אונס, ונשים שזיכרון ההתעללות צף אצלן אחרי שנים. למשתתפות הוקראה רשימת מילים. לאחר מכן הוקראה רשימה שנייה, שונה בחלקה, כאשר המילים ה'חדשות' נושקות אסוציאטיבית למילים שהוחלפו. הן התבקשו לציין אילו מהמילים הופיעו גם ברשימה הראשונה, אבל רק אם הן יודעות בוודאות מוחלטת שזו המילה שהוקראה גם קודם לכן (אגב, כותבת שורות אלה נפלה בפח הניסוי במסגרת לימודי הפסיכולוגיה, ולא פעם אחת). שתי הקבוצות הראשונות הראו אחוזי טעות דומים; בקבוצה השלישית אחוזי הטעות נסקו.

"יש אנשים שנוטים להתבלבל בין מציאות ודמיון בנקל, ואלה האנשים שיפתחו זיכרונות יש מאין", אומר גושן. "האם אני יכול להוכיח שלא הייתה התעללות? לא, אבל אני לא יכול להוכיח שכן, וזו הטענה המרכזית שמסבירה למה אין להסתמך על זיכרון מודחק כראייה קבילה בבית המשפט".

[יעל פרוינד-אברהם, מומחה: כך ניתן לשתול זיכרונות במוח האדם, מקור ראשון, 31.10.2014]

לאני ולופטוס הציגו את פרדיגמת **The Deese-Roediger-McDermott DRM** זהו מחקר זיכרון בפסיכולוגיה קוגניטיבית. לנחקרים מוצגת רשימת מילים שהן בקשר קרוב למילה אחרת שהיא לא חלק מהרשימה. מילה זו נקראת "הפיתוי הקריטי". למשל "מיטה,

כרית, עייפות" ומילת הפיתוי שלא מופיעה היא "שינה". נחקרים צפויים לזכור שהמילה "שינה" הופיעה שם עקב כך שהיו שם מילים שהם בקשר לשינה. יש זכרונות כושלים לגבי מילים טעונות רגשית כמו "אונס". נחקרים טראומטיים כמו גם קורבנות חטיפה ע"י זרים רגישים יותר ליצור זכרונות כושלים בפרוצדורה זאת.

Laney, C., & Loftus, E.F. (2005). Traumatic memories are not necessarily accurate memories. *Canadian Journal of Psychiatry*, 50, 823-828.

כמו כן

"המחקר מראה שלמי שיש בדרך כלל חורים בזיכרון, תהיה לו נטייה יותר גדולה לקבל את הזיכרון המדומה כשלו. יש לכך קורלציה סטטיסטית גבוהה משמעותית. גם אנשים שיש להם דמיון חי ויוצר ואנשים בעלי רגישות גבוהה, יאמצו בקלות יחסית זיכרונות מדומים."

אביבה לורי, אליזבט לופטוס מפקפקת בקיומו של התת-מודע, הארץ, 28.11.2008.

האם נכון לבצע היקש ממאפייני בני אדם שוכחים בזיכרון רגיל אל נטיות סוגסטיביות לקבל זיכרון מושגל בזיכרון טראומטי?

גם כאן השאלה הנשאלת היא האם זה בכלל אותו סוג זיכרון? מחקרי המעבדה היו בזיכרון רגיל ורציף ולא על זיכרון טראומטי ומודחק.

זומר טוען שבעלי זיכרון מסולף או כוזב נוטים לקיום דמיון מוגזם ושקרנות פתולוגית ובעלי זיכרון טראומטי אמיתי לא נוטים לכך

[אלי זומר, היבטים נוירוביולוגיים וקליניים של זיכרון טראומטי]

על אי הרלבנטיות של מחקרי דיוק הזיכרון במחקרי מעבדה כתב זומר:

לשאלת אמיתותם של זיכרונות מודחקים, הרי דעתי היא שמחקרים כלליים על הדיוק שבזיכרון לטווח ארוך אינם רלוונטיים לסוגיה זו, משום שהם עוסקים בדרך כלל בזיכרונות לגבי פרטים ספציפיים או אירועים מבודדים לא טראומטיים. המחקרים הללו הם לרוב מחקרי מעבדה הנערכים על סטודנטים ואין להם כל נגיעה לתופעות הקליניות הקשות הכרוכות בהתמודדות עם טראומה. מחקרים אלה אינם רלוונטיים מסיבה נוספת: הם מנסים לדון באי-דיוקים אפשריים ביחס לפרטי הזיכרון החזותי, אך אין הם מסוגלים להסביר כלל את התופעות הרגשיות והסומטיות רבות העוצמה הקשורות בזיכרון הטרומטי.

[אלי זומר, טראומה בגיל הילדות אובדן זיכרון וחשיפה מושהית]

וכן:

להווה ידוע כי אין כל קשר בין זיכרון למילים, תמונות או סיפורים הנבדקים בניסויי מעבדה באוניברסיטה על סטודנטים מתנדבים לבין זיכרונות של טראומות ילדות ממושכות, ולכן, מדובר בשני תחומי מומחיות נפרדים.

[אלי זומר וצביה זליגמן- תגובה לגילוי הדעת של חוקרי המוח והזיכרון נגד הרשעת האב באונס על בסיס זיכרון מודחק]

השאלה מה ניתן להסיק ממחקרים אלה? האם ניתן להסיק מכך שקבוצת בעלות הזיכרון הלא רציף מועדת לטעויות זכירה ולכן אולי היא יותר "זוכרת" אונס שלא היה ולא נברא?

זהו היסק בעייתי כי הוא מסיק מסוגים שונים של זיכרון. הזיכרון ברשימת המילים הוא זיכרון לטווח קצר וזיכרון האונס הוא זיכרון לטווח ארוך. אלה סוגים שונים של זיכרון.

שאלה שנשאלת היא האם המילים שהקבוצה השלישית [במחקר שגושן מציג] טעתה בהן היו מילים שקשורות לאונס. אם כן, אז ייתכן שהסיבה לכך שמילים הקשורות לאונס נשכחו בקבוצה השלישית היא שלמי שהאירוע היה כה קשה עד כדי כך שהוא הדחיק את האירוע עצמו אז הוא גם יטה לשכוח מילים שמזכירות את האירוע.

כאמור, לאני ולופטוס מציינות את פרדיגמת *The Deese-Roediger-McDermott DRM* מחקר זיכרון בפסיכולוגיה קוגניטיבית לנחקרים מוצגת רשימת מילים שהן בקשר קרוב למילה אחרת שהיא לא חלק מהרשימה. מילה זו נקראת "הפיתוי הקריטי". למשל "מיטה, כרית, עייפות" ומילת הפיתוי שלא מופיעה היא "שינה". נחקרים צפויים לזכור שהמילה "שינה" הופיעה שם עקב כך שהיו שם מילים שהם בקשר לשינה. יש זיכרונות כושלים לגבי מילים טעונות רגשית כמו "אונס". נחקרים טראומטיים כמו גם קורבנות חטיפה ע"י זרים רגישים יותר ליצור זיכרונות כושלים בפרוצדורה זאת.

כלומר לאני ולופטוס מדברות על כל שהמילים הגורמות לנפגעי טראומה לא לזכור הן מילים שהסמנטיקה שלהן קשורה לטראומה ואז הדבר מסביר למה נפגעי טראומה טועים יותר.

אם המילים לא קשורות לאונס ולאירוע הטראומטי אז עוד יותר יש קושי להסיק מפני שבמקרה אחד מדובר בזיכרון טראומטי ואילו זכירת המילים אינה קשורה לזיכרון טראומטי אלא זיכרון רגיל של מילים ניטרליות. אלה סוגים שונים של זיכרון.

כאן זו הדחקה וכאן זו שכחה. שכחה נובעת מהתקה [מגבלות קיבולת] ודעיכה [חלופי הזמן] ואילו הדחקה נובעת ממנגנון הגנה של תוכן מאיים.

הטענה שאירועים טראומטיים גורמים לנפגעי הטראומה גם שכחה או פגיעה בזיכרון קצר הטווח הניטרלי היא טענה חסרת בסיס.

ייתכן שבקבוצת הנשים שנוטה להדחיק אירועים טראומטיים שבאמת התרחשו יש גם נטייה להתבלבל ולשכוח דברים לא טראומטיים אולי יש מתאם [קורלציה] בין נטייה להדחיק טראומות לנטייה לשכוח מילים ניטרליות. אבל מכאן לא נובע שיש נטייה לזכור אירוע טראומטי שלא היה ולא נברא. כמו כן, גם אם יש מתאם בין חוויה טראומטית לבין נטייה לשכוח מילים ניטרליות בטווח הקצר אז זהו אכן מתאם אפשרי אבל זה מסוג המתאמים שאין מה לעשות איתם ולא ניתן להסביר אותם כי אין גוף ידע שמסביר את הקשר בין אחד לשני.

מעבר לכל זה, סוגי אי-הזכרות הם מאוד שונים.

בעייתי לומר שאם אדם לא זוכר היטב זיכרון ניטרלי לטווח קצר אז אין להאמין שהוא מדחיק זיכרון לטווח ארוך. אפשר גם לנטות לא לזכור לטווח קצר מילים ניטרליות וגם לנטות להדחיק אירועים טראומטיים שהתרחשו. מכך שאדם נוטה לשכוח בזיכרון לטווח קצר לא נובע שזכרונו ממציא אירוע טראומטי שלא היה, שהיה לפני תקופה ארוכה בה פועל הזיכרון לטווח ארוך. לא נובע שיש לו נטייה להיות מושתל זכרונות טראומטיים. כדי לטעון שיש כאן קשר צריך שההשערה הזאת תישען על גוף ידע שיסביר מהו הקשר הזה. אין זה מספיק להעלות השערות בעלמא. השערות צריכות להסביר איך נוצר הקשר בין השכחה בטווח הקצר של דברים לא טראומטיים ליצירת זיכרון כוזב בטווח הארוך של טראומות.

הטענה שאין לסמוך שכאשר הוא נזכר בזיכרון הטראומטי הוא יזכור היטב כפי שלא זכר היטב את המילים בטווח הקצר- אין להקיש מקושי לזכור בטווח הקצר לנטייה לטעות בטווח הארוך. מעבר לכך מחקרים מראים מול ראיות חיצוניות שאין הבדל בין זיכרון רציף ללא רציף. כמו כן אם הוא נזכר באירוע הטראומטי גם אם לא זוכר היטב, עדיין האירוע היה והוא רק הוא משבש את פרטיו. אבל הוא לא ממציא אירוע.

נמנה את הבדלים בין המקרים:

זכירת מילים הזיכרון הוא לטווח קצר ובזיכרון טראומטי זיכרון לטווח ארוך. הבחנה בין זיכרון לטווח קצר ולטווח ארוך היא מרכזית מאוד בחקר הזיכרון. ממש לא אותו דבר ולכן האנלוגיה כאן היא קפיצה מסוג אחד לסוג אחר.

זכירת מילים הזיכרון הוא לאירוע ניטרלי ובזיכרון טראומטי הזיכרון אינו ניטרלי אלא משמעותי ומכונן

זכירת מילים האפשרות שמילה הופיעה או לא הופיעה היא בכל מקרה אפשרות סבירה אבל לא סביר שאדם שאין לו זיכרון טראומטי יחשוב כאפשרות סבירה שעבר גילוי עריות אם אין לו זיכרון שמכוון למשהו כזה.

השאלה האם מילה הופיעה או לא הופיעה ברשימה אינה גורלית לחיי הנחקרת ואילו השאלה האם האבא אנס אותה היא גורלית לחייה

זכירת מילים לנחקרת אין אינטרס שמילה תופיע או לא תופיע ברשימה לכן אין מוטיבציה להאמין שמילה הופיעה או לא הופיעה. אבל בגילוי עריות יש אינטרס חזק שהאירוע לא התרחש ויש מוטיבציה חזקה שהאירוע לא התרחש. עדיף לאדם שהמציאות היא שלא עבר גילוי עריות מאשר שעבר לכן יש לו מוטיבציה להאמין שלא היה גילוי עריות.

מילים ברשימה או לא ברשימה אינם אירוע טראומטי אינן אירוע משמעותי ומכונן בחיים וגילוי עריות הוא אירוע מכונן ומשמעותי

החוויה הסובייקטיבית היא שונה. בזכירת מילים אין כאב וסבל [אם אין אסוציאציה בין המילים לאירועים כואבים] ואילו בזיכרון טראומטי החוויה הסובייקטיבית היא של כאב וסבל.

לפעמים לא זוכרים פרטים מהאירוע הטראומטי לא בגלל הדחקה אלא בגלל שחלק מהפרטים לא קודדו בשל מצב הלחץ והדחק [סטרס] בו היה הקורבן. למשל באירוע שוד הקורבן מתמקד באקדח המכוון עליו ולא בפניו של השודד לכן תווי הפנים של השודד אינם מקודדים בזיכרון ולכן הקורבן אינו זוכר אותם לא כי הוא שכח או הדחיק אלא כי מעולם לא זכר כי הוא לא התמקד בפרטים האלה ולא קודד אותם בזיכרון. הקשב שלו לא היה מופנה לגירויים האלה. זה עניין של חלוקת קשב המרוכזת בפרט אחד ולא באחרים.

ברשימת מילים אין מצב לחץ שגורם לאי קידוד וחלוקת קשב סלקטיבית מהסיבות האלה.

זכירת מילים האירועים לא מאימים והשיכחה אינה נובעת מהדחקה של תוכן מאיים אלא מעומס על הזיכרון בטווח הקצר וכן מהדימיון בין המילים. יש עומס גירויים על הזיכרון ולכן יש מגבלת קיבולת ולכן יש "התקה" או "דעיכה" או "הפרעה" של

המידע. ייתכן שבגלל שהמילים באות מאותו תחום תוכן נניח שמות של פרחים: נרקיס, רקפת, לילך אז ייתכן שהנחקר חושב בטעות שגם חבצלת הייתה שם כי גם חבצלת היא פרח [לתופעה זו של שכחה עקב פריטים דומים קוראים "הפרעה" כסיבה לשכחה]. אבל באירוע טראומטי הסיבה לאי הזכירה היא התוכן המאיים של האירוע. לכן זו הדחקה ולא שכחה. אין כאן מצב שבו היה עומס על הזיכרון עקב ריבוי גירויים, ריבוי אירועים דומים ולכן קשה לזכור מה היה ומה לא היה. כאן הסיבה היא אחרת: תוכן הזיכרון מאיים ולא ריבוי גירויים ניטראליים המעמיסים על הזיכרון.

גם כאן יהיה זה שגוי לבצע אנלוגיה, היקש או גזירה שווה בין זיכרון כוזב של מילים ברשימה לבין השתלת זיכרון על גילוי עריות. אין מוטיבציה לא לזכור מילה ברשימה או שאם יש מוטיבציה היא רחוקה מהמוטיבציה לא לזכור גילוי עריות. זיכרון של מילה ברשימה לא יוצר שבר בעולמו של האדם, לא שבר במשפחתו, ביחסיו הראשוניים עם הוריו או קרוב משפחה מדרגה ראשונה. אירוע של מילה ברשימה הוא אירוע חד פעמי בעבר שהסתיים ואין לו השלכה על מערכת יחסים נוכחית עם המשפחה או קרוב משפחה מדרגה ראשונה כמו הורה או אבא. בזכירת אירוע של מילה ברשימה האדם לא מוכתם. אין מה להשוות בין משמעות "המילה הופיעה ברשימה" לבין "אבא שלי אנס אותי". אין כל פגיעה בהתקשרות attachment ל- "מילה זו הופיעה ברשימה" להבדיל מפגם בהתקשרות כאשר אבא שלי אנס אותי.

לעומת זאת לגבי ניסיון להשתיל זיכרון של גילוי עריות, התעללות מינית בילדות ייתקל במוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות.

האפשרות שהמילה הופיעה ברשימה היא עבור האדם אפשרות סבירה וריאלית. המילים הן דומות ואין משהו לא סביר שנראה לו להופעת המילה ברשימה. מילים שונות יכולות להופיע ולכן גם המילה שהוא נקב בה יכולה להופיע במיוחד אם זו מילה בעלת דימיון סמנטי. אבל אדם שבפועל אין לו זיכרונות של גילוי עריות, לא יחשוב שגילוי עריות זו אפשרות סבירה. אם נשאל סתם אדם באקראי שאין לו זיכרונות של גילוי עריות, האם נראה לך סביר שאבא שלך אנס אותך ואת לא זוכרת? התשובה תהיה שזה לא סביר.

ברור שלמי שנוטה יותר לאמץ זיכרון כוזב באירועים שמשמעותם הרגשית לא דומה לגילוי עריות יש לזה הסבר כמו זיכרון לקוי בדרך כלל, דימיון חי ויוצר, רגישות גבוהה. אבל ההסבר הזה לא רלבנטי לגילוי עריות כי אנשים כאלה עם חורים בזיכרון, דימיון וחי ויוצר ורגישות גבוהה, לא בקלות יקבלו שאבא שלהם מפלצת הם יכולים לקבל שהלכו לאיבוד בקניון או חיה התנפלה עליהם או טבעו או שהמכונת הייתה כחולה ולא לבנה אבל יש מרחק בין זה לבין לקבל שעברתי גילוי עריות. אולי דווקא התכונות של רגישות דימיון חי ויוצר זה מה שמאפשר לנפגעי גילוי עריות אמיתיים להדחיק או להדחיק יותר מאשר אחרים. מעבר לכך הטענה שחורים בזיכרון, דימיון חי ויוצר ורגישות גבוהה נמצאים במתאם עם השתלת זיכרון לא נובע שדיווחים על הדחקה זיכרון לא אמיתיים. פשוט במקרה של הדחקה אין השתלה אלא הדחקה ושחזור ולכן מה שבמתאם כאשר יש השתלה לא רלבנטי כאשר יש הדחקה ושחזור. מעבר לכך על מנת לאמץ זיכרון כוזב צריך לא לזכור כלומר לשכוח שלא ייתכן שאירוע כזה היה וכאן מדובר בשכחה שהיא שונה מהדחקה כי הדחקה אינה שכחה המנגנון הוא שונה זהו מנגנון הגנה מפני טראומה או סטרס. מנגנון הדחקה שונה ממנגנון ההשתלה.

מכך שבני אדם שנוטים לטעות בזיכרון רגיל במבחן זכירת מילים שהופיעו ברשימת מילים יש להם נטייה לדימיון פנטזיות ויצירתיות אז הם גם ידמינו ויפנטזו אירועי גילוי עריות והתעללות מינית בילדות שלא היו ולא נבראו, היא קפיצה פסיכולוגית כזאת כך שבלתי סביר לעבור למסקנה הזאת.

בני אדם עם נטייה יותר מאחרים לדימיון יביאו את תכונתם זאת לידי ביטוי ביצירתיות, כתיבת סיפורים יכולת ספרותית ויצירתית גבוהה אבל גם בני אדם כאלה אין פירושו שהם ישתכנעו שהתקיים אירוע מומצא שאבא שלהם אנס אותם. יש כאן מרחקם עצום.

וכן ראו את דבריה של וידר-כהן

אין דומים תהליכי זיכרון במצבים נורמטיביים לתהליכי זיכרון בתחום הטראומה.

[איילת וידר-כהן, בעקבות הזמן האבוד פסיכולוגיה עברית, 19.11.2014]

וכן

להווה ידוע כי אין כל קשר בין זיכרון למילים, תמונות או סיפורים הנבדקים בניסויי מעבדה באוניברסיטה על סטודנטים מתנדבים לבין זיכרונות של טראומות ילדות ממושכות, ולכן, מדובר בשני תחומי מומחיות נפרדים.

[אלי זומר וצביה זליגמן- תגובה לגילוי הדעת של חוקרי המוח והזיכרון נגד הרשעת האב באונס על בסיס זיכרון מודחק]

בעיות בקשר לדיווחים על זיכרונות מודחקים-משוחזרים

דיווחים אינדיבידואלים על זיכרונות מודחקים-משוחזרים בעלי בעיות מהימנות

פרשת פול אינגרם

פול אינגרם, ממחזות'ורסטון שבושינגטון, היה דמות אהובה ומכובדת בקהילה. הוא שימש יושב ראש ועידת המפלגה הרפובליקנית במחוז, ובכיר במשרד השריף המקומי. האינגרמים היו גם חברים נלהבים בכנסייה הפונדמנטליסטית המקומית, שדיברה לא מעט על מעלליו של השטן ועל יכולתו לגרום למאמינים הנוצרים לבצע פשעים בלי שידעו אחר כך על קיומם.

בשנת 1988 נשלחו שתי בנותיו של פול אינגרם, אריקה (21) וג'ולי (17), למחנה קיץ דתי. אחת הדוברות בקייטנה, שהאמינה כי ניחנה בכוחות ריפוי ואבחון, קיבלה מסר מהאל ולפיו אריקה אינגרם עברה התעללות כילדה. מסר נוסף משמיים גם מצא את האשם: אביה. מאותו רגע הסתובבה אריקה וסיפרה לעולם מה עולל האב. כשאחותה ג'ולי הואשמה בהתנהגות רעה, היא נזכרה לפתע שגם היא נאנסה על ידי אביה וחבריו למשחק הפוקר ממשרד השריף.

כשפול אינגרם שמע על ההאשמות שמטיחות בו בנותיו, הוא ידע דבר אחד: הוא חינך אותן לא לשקר. כמה שעות אחר תחילת החקירה הראשונה - מתוך חמישה חודשים צפופים של תשאולים מתישים - כבר הייתה בידי חוקרי הודאה מפיו. מה שלא היה בידיהם אלה פרטי האירוע: אינגרם לא זכר דבר. למרות הלחץ שהופעל עליו, ואף שעשה הכול כדי לשתף פעולה, הוא דבק בשיכחונן. לחוקר לא נשארה ברירה אלא לערב את האל. "אם אי פעם הוצעה לך האפשרות לבחור בין השטן לאל, הנה אתה עומד בצומת הזה עכשיו", אמר החוקר פטרסון. הוא שינה את טון דיבורו מתקיף לרגוע. והורה לאינגרם לא לחשוב על דבר אלא להישען לאחור ולהירגע. בהקלטה מהחקירה נשמע קולו של אינגרם לאחר מכן כשהוא מתאר בפרוטרוט את כל מה שעולל לבנותיו. הוא לא אומר אפילו פעם אחת "אני זוכר", אלא מתאר את הדברים כאילו הוא חווה אותם, כאילו הם למולו עכשיו.

כשהכומר המקומי נכנס לתמונה, אינגרם כבר הודה במעשי פולחן ובהתעללות, ומבול הזיכרונות המפורט שלו השאיר את אריקה וג'ולי לא מוכנות. תחילה לא ידעו לומר דבר על המעשים הפולחניים המיוחסים לאביהן. לאחר שקיבלו ספר המפרט זיכרונות של אישה שגדלה בצל כת השטן, העבר של האב קם לתחייה. פתאום ידעו הבנות לספר על רצח תינוקות, הקרבת בעלי חיים ופגישות תדירות של כת השטן. אך פרטים שיקנו אמינות לסיפור, כמו האם עמדו משתתפי הטקסים או ישבו, הן לא ידעו לנפק.

במהלך החקירה הארוכה אירע טוויסט בלתי צפוי, אחרי שהחוקרים הזמינו לעזרתם פסיכולוג מאוניברסיטת ברקלי ששמעו יצא כמומחה לכתות ולנושא שטיפת מוח. מה שהם לא ידעו היה שהפסיכולוג, ד"ר ריצ'רד אופשה שמו, התמחה גם בנושא ההודאות הכפויות. בפגישתו הראשונה עם אינגרם עשה אופשה משהו שלא היה עובר אף ועדת אתיקה רפואית: הוא 'סיפר' לאינגרם כי בנוסף להאשמות הקודמות נגדו, כעת בנו ובתו דיווחו שהאב הכריח אותם לבצע אקט מיני בפניו. אינגרם לא זכר, אך נדרשו לו רק כמה דקות על מנת שיוכל לתאר באופן חי למדי איפה בוצע הדבר ומתי.

אחרי שבילה זמן ממושך עם אינגרם, התיישב אופשה וכתב דו"ח לשופט שבו הראה שבנותיו של אינגרם שיקרו. אבל הכומר הרחום, שהוציא בכישרון רב מאינגרם את כל סיפורי ההודאה, אמר לנאשם שעדיף שיימנע מקריאת הדו"ח הזה, והלה שמע לעצתו והודה בשישה סעיפי אינוס. גם לו ראה את מילותיו של אופשה, שלפיהן אינגרם הופנט ושוכנע להודות באמצעות תהליכי סוגסטיה, לא היה פועל אחרת. האל קרא לאינגרם להודות באשמה, והוא עשה כמצוותו ונשלח לכלא.

[יעל פרוינד-אברהם, מומחה: כך ניתן לשתול זיכרונות במוח האדם, מקור ראשון, 2014.10.31]

פרשה זאת מובאת גם במאמר של לופטוס אבל ללא הפרטים לגבי אמונתו הדתית של אינגרם:

Elizabeth F. Loftus, The Reality of Repressed Memories American Psychologist 1993, 48, 518-537

המקרה של פול אינגרם הוא ייחודי וביזארי. בעייתי להקיש ממנו לכלל המדווחים על זיכרונות לא רציפים ומשוחזרים. אינגרם היה אדם שלפי אמונתו הדתית הנוצרית השטן יכול לגרום לבני אדם לבצע פשעים בלי שהם מודעים לכך. כמה יש אנשים יש כאלה? מספיק שידוע שהאדם המדווח על זיכרון לא רציף לא מאמין אמונה דתית כזאת על מנת שלא ניתן יהיה לבצע אנלוגיה ממקרה אינגרם אליו. בישראל במיוחד עוד פחות מארה"ב נפוצה האמונה הזאת כי בישראל לנצרות בכלל יש פחות משקל ובמיוחד לסוג הזה של הנצרות. אבל גם בארה"ב סוג כזה של נצרות הוא ביזארי ורוב בני האדם לא מאמינים בכך.

בנוסף, אמונתו הדתית של אינגרם הובילה אותו למסקנה שאם בנותיו אומרות שהוא עשה משהו אז הן לא משקרות. כמה אנשים יש כאלה? אמונתו הביאה אותו למסקנה שהאל קרא לו להודות באשמה. כמה אנשים כאלה קיימים שהם מאמינים שהאל מצווה עליהם להודות באשמה?

כמו כן האמונה הדתית של הבנות הייתה כזאת שהן הושפעו ממנהיגה של כת שאם המנהיגה מקבלת מסר האל שהבנות עברו התעללות מינית-אז הטענה הזאת היא נכונה ואמת. כמה אנשים יש שאמונתם הדתית או בתוך כת גורמת להם להאמין שאם המנהיגה אומרת להם שהם עברו התעללות הם מאמינים בכך?

[הערה לגבי התרגום מאנגלית לעברית: לפעמים נתקלים בניסוח לשוני כה מופרך עד שיש להתפלא כיצד מתרגמים טקסטים מאנגלית לעברית? עושה רושם שמי שתרגם את זה היה רובוט תרגום-מכונה ולא אדם. לכתוב טענה כמו "אחת הדוברות במחנה..." למחנה יש דוברת? לכת יש דוברת? נראה שזה תרגום שגוי של המונח speaker נכון שהוא גם "דובר" אבל בהקשר הזה

זהו לא "דובר" אלא כל אדם שמדבר.]

סיפור מכת הרא קרישנה

בתחקיר נראית דורית לובן, מנהיגת הכת (יחד עם בן זוגה גד), מציעה לחברי הקהילה מסע שחרור מזהות כואבת. בשיחות שניהלו התחקירנים עם חסידי הכת לשעבר, סיפרו כולם כי המנהיגה הציעה להם להתנתק מבני משפחתם. רבים מהם תיארו איך לובן גרמה להם להאמין שהוריהם התעללו בהם בילדותם. כעבור שנה מכניסתם לאזור השמור, מרבית החברים כבר מנותקים מההורים, וחלקם מוציאים נגד הוריהם צווי הרחקה. בחורה שעזבה את הקבוצה נזכרה שכאשר התקשתה להסתגל למקום, תלתה לובן את האשמה בשנות הילדות, באב שעבד במשמרות. בשיחות נוספות עמה הכניסה לובן את המילה התעללות, ובשלב מתקדם יותר הצביעה על אחד החברים ואמרה לה "הוריו התעללו בו מינית". "ככה, לאט, היא הכניסה בנו את המושגים", אומרת המרואיינת למצלמה, בצדודית מושחרת.

[יעל פרוינד-אברהם, מומחה: כך ניתן לשתול זיכרונות במוח האדם, מקור ראשון, 31.10.2014]

גם לגבי הסיפור הזה ששם שכנעו את חברי הכת להתנתק ממשפחתם ולהאמין שמשפחתם התעללה בהם בילדותם. זהו מקרה ייחודי של השפעת מנהיגי כתות ושם ייתכן שתהיה השפעה להאמין בבדיות לרבות ניתוק מהמשפחה כאשר האדם מזדהה עם הכת ומנהיגיה על חשבון אהבתו והזדהותו עם הוריו ומשפחתו והשפעת הכת גוברת על השפעת המשפחה. אבל זה לא חל על מקרים בהם המדווח על הזיכרון לא היה בכת בכלל ולא בכת הזאת בפרט ולכן אין סיכוי שהוא הושפע ממנהיגי כת.

החרדית שדיווחה על אונס ע"י בן זוגה בליל הכלולות שהפך לאונס משפחתי-קבוצתי

גושן מציג מקרה שהפך גם לתיק משפטי בבית משפט:

תיאור המקרה ע"י יונתן גושן מצוי ב- יעל פרוינד-אברהם, מומחה: כך ניתן לשתול זיכרונות במוח האדם, מקור ראשון, 31.10.2014

בחורה מבית חרדי מדווחת לפסיכולוגית שלה על תחושות קשות מליל הכלולות. בתחילה היא לא מרגישה בנוח לשוחח על כך אבל בהמשך היא מתארת את הסיטואציה כמו אונס. המטפלת מכניסה את התיאור לפרוטוקול הטיפול ואומרת לה: "אני חושבת שאת עושה השלכה מהאבא אל הבעל. תחשבי טוב יותר מי באמת אנס אותך".

התגובה שלי כאן היא שזה לא ראוי ולא מקצועי מצד מטפלת להגיד דבר כזה למטופלת. מבחינה מקצועית לא טוב להטיח בפני הפציינטית שהיא משליכה מזיכרון של בן זוג אונס למציאות של אב אונס. אם המטופלת לא אמרה משהו בכיוון אין צידוק לפסיכולוגית לכונן את המטופלת לכך.

אבל, צריך להיזהר כאן. כל מה שיש לנו זה הדיווח של גושן על הדברים. זאת עדות שמועה. גושן לא היה נוכח בחדר הטיפולים ואנחנו לא נכחנו לא בחדר הטיפולים וגם לא נכחנו בעדות של המטופלת בבית המשפט. יכול להיות שהסיבה שהפסיכולוגית אמרה לפציינטית שתחשוב טוב מי באמת אנס אותה נבעה מכך שהפציינטית אמרה דברים שרמזו או החשידו בכיוון הזה. אין לנו את התמליל המלא של מה שהפציינטית סיפרה בדיק לפסיכולוגית.

לפעמים מתנגדי הזיכרונות המוחקים טוענים שאי אפשר להגיע למסקנה של זיכרון מודחק מדיווחים של פציינטים בטיפול הפסיכולוגי הקליני כי זהו דיווח סובייקטיבי ועלול להיות מוטה. הם טוענים שהממצאים הקליניים הם לא מדעיים ולא אובייקטיביים. אבל מה שיש כאן הוא אותו דבר רק בהיפוך. הפעם גושן שהוא ממתנגדי הזיכרונות המוחקים מעיד על אירוע שנכח בו בבית המשפט כאשר האירוע הזה מוסב על אירוע בקליניקה שגושן בכלל לא נכח בו. יש כאן דיווח סובייקטיבי של גושן ואם דיווח סובייקטיבי הוא משהו שנחשד בהטיה אז מה דינו של הדיווח של גושן?

הדיווח של גושן אינו מחקר מדעי ודאי שאינו ניסוי מדעי. זהו דיווח אישי לא פחות מאשר היות דיווחי הפציינטיות בחדר הטיפולים דיווח אישי.

עוד טוען גושן שבשנות התשעים קמה ספרות שלמה שגרסה שאם את חשה לא בטוב עצמך, אם יש לך הרהורים לגבי התרומה שלך בעולם, אם את בחרדה קיומית מתמדת-אז יכול להיות שעברת התעללות מינית בילדותך. עם כל הכבוד, אני לא מכיר מישהו שלא מרגיש תחושות כאלה. ספרים מהסוג הזה נמכרו למטפלים כדי שילמדו אותם טכניקות להעלות זיכרונות מודחקים. מטופלים שחשו דברים כאלה נשלחו להרהר ואחרי שבוע נשלחו שוב להרהר עם כיווני מחשבה.

גם כאן אני טוען שלא תקין הדבר שמטפל ששומע מצוקות מהפציינטים ואין במצוקות האלה סימנים מיוחדים לכיוון של התעללות מינית שהוא ישלח את הפציינטים להרהר באפשרות של התעללות מינית. זו הפעלת לחץ לא לגיטימית על הפציינטים לכיוון של התעללות מינית.

אבל כאמור גם אם הפסיכולוג עושה את זה [וזה כאמור לא תקין] לא סביר שמטופלים ישתכנעו שהם עברו גילוי עריות אם אין להם זיכרון כזה או שהם לא מרגישים שמהו לא היה בסדר עם מישהו שהוא אחר כך מואשם. האפשרות שזה ישתיל גילוי עריות אינה סבירה כי אדם לא בקלות יאשים את הורו בדבר כזה.

יש מוטיבציה גדולה לא להגיע למסקנה שאבא שלי אנס אותי הדבר יוצר שבר גדול בחיי האדם, שבר במשפחה, ביחסים עם המשפחה, עם האב שהוא דמות קרובה ומשמעותית וגם האישה המגיעה להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות. מסקנה שהיא קורבן גילוי עריות היא מוכתמת.

ועוד הערה: כמה מטפלים שולחים מטופל להרהר באפשרות כזאת מבלי שהמטופל מעלה אפשרות כזאת ומבלי שהיו סימנים לכך? גושן מדבר בניסוח סתום ומעורפל "מטופלים...נשלחו הביתה להרהר" אבל יש שאלה כמותית. כמה זה קרה? מומחה ששוחתי עמו בדעה שבדרך כלל מטפל לא יעשה דבר כזה מפני שזה בעליל לא מקצועי. סבירות נמוכה שכך ינהג פסיכולוג קליני.

נחזור למטופלת שגושן סיפר עליה: בתחילה היא אמרה שהאפשרות שאביה תקף אותה מינית אינה הגיונית ואילו אחר כך היא נזכרה שכל המשפחה השתתפה באיננוס. היא אמרה שהזיכרון הזה עלה כאשר המטפלת הציעה לה לחשוב איך הדבר היה קורה אילו התרחש בבית הוריה.

עלי לציין שהסיפור של גושן נשמע מאוד מוזר וחריג. קודם כל יש כאן דיווח על אונס קבוצתי של המשפחה. זה מקרה מאוד נדיר. אמנם בבדיקה בגוגל מופיעים מקרים כגון: שלושה אנסו את בת דודתם, שניים אנסו את אחותם, האב האח והגיס אנסו, אב אח וקרוב משפחה נוסף חשודים באונס.

אבל יחסית אונס קבוצתי משפחתי הוא נדיר, מה עוד שגושן מדווח על כך ש- "כל המשפחה" השתתפה באונס. לא רק חלק מהמשפחה אלא ממש כולם. גם אם נניח שמדובר בכל המשפחה הגרעינית ולא כל המשפחה המורחבת זה נשמע חריג אפילו מבין החריגים: גם הנשים במשפחה השתתפו באונס יחד עם הגברים?

אפשרות אחת היא שיש כאן הגזמה בייחוס האחריות לקרובי המשפחה. ייתכן שקרובי משפחה שיתפו פעולה באופן פסיבי, לא אנסו אבל לחצו להשתיק או עמדו מנגד ולכן הפציינטי מייחסת להם "השתתפות".

אפשרות שנייה היא שהמטופלת הזאת פסיכוטית. אין לה בוחן מציאות. היא עושה השלכה מבן זוגה אל כל המשפחה. זאת השלכה פסיכוטית. מחשבות שווא לגבי זהות הפוגעים ואולי גם לגבי עצם אירוע הפגיעה. השלכה היא ייחוס דברים שקיימים אצל א' כאילו הם קיימים אצל ב'. לא כל ההשלכות הן פסיכוטיות למשל אם א' כועס על ב' הוא עושה השלכה ש- ב' הוא זה שכוועס עליו. אבל יש גם השלכה [projection] פסיכוטית כאשר ייחוס התכונה או התנהגות מבטא מחשבת שווא או דלוזיה [delusion] אמונה שלא מושפעת מראיות סותרות וחסונה מפני הפרכה וגם לא תואמת את המידע, האינפורמציה התומכת באמונה.

לא ברור מהתיאור של גושן האם היא בסוף טענה שהמשפחה אנסה אותה ולא בן זוגה או שעדיין גם בן זוגה אנס. אם היא המשיכה להחזיק בטענה שגם בן זוגה אנס אז הדיווח הראשון על בן הזוג נשאר עקבי ורק נוסף לכך הדיווח על שאר המשפחה שלא סתר את הדיווח הראשוני על בן הזוג. יכול להיות שהיא דיווחה בתחילה רק על בן הזוג כי הזיכרון על שאר המשפחה היה מודחק ואילו הזיכרון על בן הזוג לא היה מודחק. או שהיה לה קשה לספר על המשפחה אז בתחילה היא סיפרה רק על בן הזוג ורק עם הזמן היא הצליחה להשתחרר ולספר על שאר המשפחה. יכול להיות שבלייל הכלולות היא לא רצתה יחסי מין ובן זוגה חשב שאין דבר כזה לא לקיים יחסי מין בלייל הכלולות לכן הוא הכריח אותה לקיים יחסי מין ועל זה היא דיווחה. אולי חוץ מזה גם אנסו אותה באירוע אחר גם שאר קרובי המשפחה. יכול להיות שהפציינטי אמרה דברים שרמזו לכיוון של אינוס ע"י שאר המשפחה ולכן המטפלת הציעה לה לחשוב על אפשרות כזאת.

אפשרות נוספת היא שהמתלוננת כל הזמן זכרה שמשפחתה אנסה אותה אבל היה לה קשה לדבר על זה בהתחלה לכן בשלב ראשון היא התלוננה על בן הזוג. מצד אחד היא לא רצתה לא לספר בכלל על אונס מצד שני היה לה קשה לספר את האמת על כל המשפחה ולכן בתור פשרת ביניים הדיווח הראשוני היה על בן הזוג וזאת בשל הקושי לספר על האמת הכואבת יותר.

המשך הסיפור:

בחקירה הנגדית בבית המשפט הסניגור שתל פרטים סביב האונס שהפציינטי לא דיווחה עליהם. הוא אמר שברקע בעת האונס היו קולות של וודו. לאחר מכן הפציינטי אישרה את נכונות הפרטים וסיפרה שהיו קולות של וודו למרות שמקור הפרט של קולות הוודו הוא בדברי הסניגור ולא בדיווח המקורי שלה.

מצב זה מחזק את ההשערה שהיא פסיכוטית. אם היא בקלות כזאת משתכנעת שהיו פרטים שמקורם לא בסיפור שלה אלא בדברי הסניגור והפרטים האלה מאוד חריגים כמו קולות של וודו אז הרושם המתקבל הוא שמדובר בפסיכוטית.

מקרה האב המטביע/מציל בברכה

אירוע אחר שמציג גושן הוא אירוע שהוא שמע מקלינאית שסיפרה לו על מטופלת שלה. המטופלת סיפרה שביום הולדתה אביה ניסה להטביע אותה בברכה ביתית כשאחרים לא הסתכלו. המטפלת הציעה לה להתעמת עם האנשים שהיו במסיבה. היא אכן

ניגשה לבית המשפחה ותיארה את המצב. קרוב משפחה אמר לה שיש צילום של האירוע ואז בסרט רואים שהיא נופלת לבריכה ואביה קופץ למים ושולה אותה מהבריכה. כלומר היה כאן אירוע טראומטי והזיכרון התעוות עם הזמן.

[יעל פרוינד-אברהם, מומחה: כך ניתן לשתול זיכרונות במוח האדם, מקור ראשון, 31.10.2014]

האם ניתן לעשות אנלוגיה מאירוע זה לגילוי עריות?

לדעתי לא. במקרה האירוע בבריכה יש פרטים חופפים בין האירוע כפי שהיה לאירוע כפי שנזכר. תוכן הזיכרון היה מצוקה של טביעה בבריכה וזה באמת מה שהיה. באמת הייתה מצוקה כזאת. תוכן הזיכרון היה שהאב אחז בה וזה באמת מה שהיה. המקום שבו היה פער היה לגבי התנהגות האב באחיזה: לפי תוכן הזיכרון הוא מטביע ולפי המציאות הוא מציל.

לא ברור האם כאשר היא טוענה שאביה ניסה להטביע אותה האם היא בעצם טענה שהוא ניסה להרוג אותה או שהוא עשה את זה כמעשה קונדס. לפי הנחה שלא בקלות ילדים יגיעו למסקנה שהוריהם ניסו להרוג אותם אז "ניסה להטביע" אין פירושו "ניסה להרוג" אלא השתעשע כמעשה שובבות.

אפשר לטעון שאם היא הייתה בטיפול פסיכולוגי הדבר מחזק את האפשרות שהיא חשבה שאביה ניסה להרוג אותה כי למה הייתה בטיפול אם היא מבינה שזה מעשה קונדס? אולם, זה גם לא ברור. לא ברור למה היא הייתה בטיפול. אולי היא הייתה בטיפול בשל דברים אחרים מעבר למקרה הטביעה אבל סיפרה בין השאר גם על מקרה הטביעה. אבל גם אם מקרה הטביעה היה העיקר בטיפול עדיין ייתכן שגם אם היא חושבת שזה מעשה קונדס עדיין הייתה לה טראומה של טביעה ולכן השלכות נפשיות כתוצאה מכך.

אבל גם אם נניח שהיא חושבת שהוא ניסה להרוג, הרי שמקור הטעות הוא בטעות פרשנית לגבי אחיזה האב. היא הרגישה טובעת והיא זוכרת את אחיזה האב ובטעות מקשרת בין האחיזה לטביעה.

בגילוי עריות אין אנלוגיה למקרה כזה. אם גילוי העריות לא באמת היה, אז לטעון שהוא כן היה זו המצאת אירוע שלם יש מאין ולא פרשנות אחרת לאירוע קיים. במקרה הטביעה האירוע של הטביעה לא הומצא אלא היה במציאות ורק הייתה טעות פנימית של פרשנות בתוך האירוע עצמו.

בגילוי עריות אין מצב שהאירוע היה ורק נותנים לו פרשנות אחרת. אין מצב דומה ליחסי מין או מגע מיני.

אפשר אולי לחשוב על מצב שהאב ליטף את הילדה לפני השינה והיא מפרשת זאת כמגע מיני. אבל זה מאוד לא סביר. ליטופים אבהיים נעשים המון פעמים בהמון משפחות והרוב הגדול יודע להבחין היטב בין זה לבין גילוי עריות. גילוי עריות זהו מגע מסוג אחר זה ליטוף מסוג אחר. במקרה הבריכה אירוע המצוקה עקב הטביעה באמת התרחש והשאלה היא רק מה גורם לו: האם הגורם הוא נפילה או הטבעה. לעומת זאת בגילוי עריות אירוע המצוקה של מגע מיני בכלל לא התקיים. ליטוף אבהי אינו אירוע מצוקה של מגע מיני. ילדים לא אמורים להרגיש מצוקה מליטוף אבהי וכן אמורים להרגיש מצוקה ממגע מיני כך שלא מדובר באותן פרקטיקות ואילו במקרה הבריכה יש אירוע מצוקתי בכל מקרה. באירוע הבריכה יכול להיות שמלכתחילה האירוע קודד כאילו האבא גורם סיבתי בטביעה כי הוא באמת אחז בה והיא באמת טבעה אולי היה כאן קידוד שגוי. אירוע מצוקתי קודד בזיכרון אבל בפרשנות שגויה. בגילוי עריות שלא באמת היה אז האירוע המקורי של מגע מיני לא באמת היה ולכן לא ייתכן שאי פעם קודד בזיכרון. לא הייתה מצוקה שאי פעם קודדה בזיכרון. להבדיל מאירוע הבריכה בה מצוקה אמיתית קודדה בזיכרון.

לא סביר שאירוע של ליטוף אבהי יתפרש כמיני. במיוחד אם מדובר בזיכרון לגבי גיל 6 ומעלה שאז ילדים יודעים לעשות את ההבחנה. אם מדובר בגיל מוקדם יותר, אז בגלל שלא יודעים לזהות אירוע כמיני לא סביר שיהיה זיכרון של אירוע מיני כי הוא מלכתחילה לא נחוה כן. אם זה רק ליטוף בראש אז קשה להבחין בין מיני ללא מיני. במגע מיני יש אופי שאין בליטוף אבהי הוא לא רק בראש הוא מתרחב לאיברים נוספים בגוף הוא מלווה באמירות במהלכו גם הילדה מתבקשת לעשות פעולות מסוימות לשנות תנוחות. אלה מרכיבים של מגע מיני שאין בליטוף הורי. ליטוף אבהי מתרחש המון פעמים באותה משפחה ובהמון משפחות [לא בכלן, באותן משפחות שיש שם יחס חם ולא קר שזה המון משפחות בסך הכל]. והמוני ילדים עוברים ליטוף אבהי והמוני ילדים לא מפרשים זאת כמגע מיני.

דיווח שאביה אנס אותה והיא בהריון מזה אבל נמצאה בתולה

מטופלת שהמטפל סייע לה להיזכר שבגיל 14-7 ביצע בה אביה מעשים מגונים. כאשר אמה מסייעת בידו. היא גם נזכרה שנכנסה להריון מאביה ואולצה לבצע 2 הפלות ע"י קולב בגדים. התגלה כי הבת היא בתולה

[יינון היימן, זכרונות מודחקים בראי בית המשפט: אונס ודיסוציאציה, סוגיות יישומיות בפסיכולוגיה משפטית, ע' 208, נערה 5]

כאן ברור שהמטופלת המציאה. הסברים לכך יכולים להיות שהיא פסיכוטית הסבר שני שזו חלק מהתופעה של ניפוח והמצאה של הסיפור כדי להשיג אישור מחברת הביטוח למימון הטיפול והסבר שלישי יכול להיות שזה אחד מאותם מקרים נדירים שבהם בכל זאת המטופלת מעריצה מאוד את המטפל יחד עם כעס גדול על האבא ואז היא בכל זאת מאשימה את האבא אשמת שווא. אין להתפלא שמאמרים בעלי מגמה לפקפק בכל הנושא של זיכרונות מודחקים-משוחזרים יציגו דווקא את אותם מקרים נדירים

שבהם כן הייתה תלונת שווא והאשמת שווא זאת מבלי לציין שהאירועים נדירים ובלי להתייחס לסטטיסטיקה כמה מקרים כאלה של האשמת שווא בכלל קיימים.

לגבי אישור מחברת הביטוח - בארה"ב על מנת לקבל טיפול פסיכולוגי מבלי לשלם מחיר גבוה, צריך שחברת הביטוח תאשר שהמטופל סובל מהפרעה ואז חברת הביטוח מאשרת למטופל מספר מוגבל של טיפולים.

במצב כזה יש אינטרס למטפל, לקלינאי לנפח הפרעות ולהמציא הפרעות על מנת שחברת הביטוח של המטופלים תאשר טיפולים וכך המטפל יקבל עבודה יקבל פגישות טיפוליות ויקבל שכר. למטופלים שרוצים טיפול בבעיה אמיתית שיש להם יש אינטרס לשתף פעולה ולדווח בנוסף לבעיה האמיתית שלהם על הפרעות שלא היו ולא נבראו על מנת שחברות הביטוח תאשרנה טיפולים.

בית הלחמי טוען שיש פסק דין של בית משפט בארה"ב שקובע שהמטופלים זממו להוציא אישור מחברת הביטוח ע"י המצאת סיפורי בדים כאלה.

[הרצאתו של בנימין בית הלחמי בכנס "הפוליטיקה של החלום" האגודה הסוציולוגית הישראלית המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר אילן דיון בפגיעה מינית במשפחה בעקבות פסק דין בני שמואל]

יכול להיות שבמסגרת מסע הלחצים לקבל אישור מחברות הביטוח לטיפולם היו מטופלות ששוכנעו להמציא גם סיפורי זיכרונות מודחקים ששוחזרו רק כדי לקבל אישור לטיפול, אבל אחר כך המטופלות תבעו את המטופלים על כך שהמטופלים שכנעו אותן לשתף פעולה עם הדבר הזה.

יכול להיות שברגע שאדם סיפר שהוא עבר התעללות מינית בילדותו הוא חשב ואולי זה בתחילה היה כך, שפחות יתווכחו איתו או פחות יעזו לא לאפשר טיפולים למי שמדווח על דברים כאלה ברגע שנותנים רקע לתהליך של התפתחות הפרעה שמקורה בהתעללות מינית או גילוי עריות היה לזה אולי השפעה פסיכולוגית של זעזוע על מקבלי החלטות בחברת הביטוח.

יש לסייג את הטענה שהסבר הוא ניסיון להוציא אישורים מחברות הביטוח היות והמידע שמסופר לחברות הביטוח הוא חסוי וסודי ואז נשאלת השאלה למה שהמטופלות ירצו לפרסם את הסיפור בפומבי? למה שירצו להעיד נגד הורה בבית משפט ולשתף פעולה עם החקירה או האישום נגד ההורה? לשם אישור לחברת הביטוח אין צורך בפירסום פומבי או בעדות בבית משפט בהליך פלילי או בהגשת תביעה אזרחית נגד ההורה. זה לא יכול להסביר את הפירסום שבו אדם מתראיין ראיון עיתונאי או מעיד בבית משפט וטוען שהוא קורבן כי מהלכים אלה לא נחוצים לצורך אישור חברת הביטוח.

ההסבר הסביר הוא לא הסבר של השתלת זיכרון אלא "שכנוע" המטופלת לשתף פעולה עם דיווח כוזב במודע כלומר מתוך מודעות שהדיווח הוא כוזב לגבי גילוי עריות והתעללות מינית על מנת לקבל אישור מהביטוח.

הסבר אפשרי נוסף הוא שבאמת יש בני אדם שיש להם אמונה דתית כמו במקרה של פול אינגרם ובנותיו. אולי יש בני אדם שנכנסים לכת או ארגון דתי ושם הם עוברים אינדוקטרינציה לגבי אמונה שהם קורבן לגילוי עריות והתעללות מינית בילדות. ובין השאר הם מושפעים להאמין בסיפורי בדים על עברם האוטוביוגרפי כאילו הם נכונים. אם בכת הזאת יש מנהיגה שחברי הכת מאמינים לה שהיא קיבלה מסר מהשמיים שמהו בילדות שקרה להם הוא נכון אז אולי זה מסביר חלק מהאמונה שלהם. אבל לשם ייחוס הסבר כזה צריך לדעת שאדם באמת היה חבר בכת זאת או האמין אמונה דתית כזאת.

מהפרעות אכילה לגילוי עריות

הולכי ראוונה לא אהבה לאכול חמוצים, מיונה, בננות מרקים מוקרמים, רטבים בצבע לבן ורוטב מוקצף. בטיפול פסיכולוגי המטפלת שאלה את הולכי אם היא זוכרת התעללות מינית בילדות וציינה כי 70-80 אחוז מהפרעות האכילה נגרמות כתוצאה מהתעללות מינית. תחילה לא זכרה הולכי דבר, אבל בהמשך דיווחה על פלאשבקים של התעללות מינית. כשאלה הבשילו, היא סיפרה להוריה על הנעשה בחדר הטיפולים היא שוכנעה שהדבר נבע כי אביה כפה עליה יחסי מין כי מלפפון חמוץ ובננה הם דמויי פין ורוטב מוקצף מסמל שכבת זרע.

תבע ראוונה האב את התרפיסטית למשפט וזכה בחצי מיליון דולר

[יינון היימן, זכרונות מודחקים בראי בית המשפט: אונס ודיסוציאציה, סוגיות יישומיות בפסיכולוגיה משפטית, ע' 213]

הסיפור הזה מובא גם ב:

[אביבה לורי, אליזבת לופטוס מפקקת בקיומו של התת-מודע, הארץ, 28.11.2008]

תגובה

ייתכן שהזיכרונות והפלאשבקים שעלו אצל המטופלת הן זיכרונות אמיתיים ואביה באמת התעלל בה מינית. בהינתן ההשערה

הסבירה שהאפשרות שמטופלות תמצאנה ותעללנה עלילות על אביהן היא נמוכה ונדירה אז ההסתברות שהזיכרונות אמיתיים היא גבוהה יותר מאשר זו עלילה.

כאן נשאלת השאלה אז למה האב זכה בתביעה נגד המטפלת? ייתכן ובית המשפט פסק כך כי בכל מקרה המטפלת התנהגה בחוסר מקצועיות בכך שהובילה את המטופלת לגרסה של התעללות ולא נתנה למטופלת לדווח בעצמה על כך. בלי קשר לשאלה האם האירוע היה או לא היה.

המטפלת באמת התנהגה בחוסר מקצועיות מפני שהיא הובילה את הפציינטית לגרסה שהמטפלת האמינה בה במקום לתת לפציינטית להעלות את הגרסה הזאת מיוזמתה. המטפלת היא זו שיזמה את האופציה של התעללות מינית וזו התנהגות טיפולית פסולה.

אפשרות נוספת היא שמדובר בעלילה מפני שהמטופלת היא פסיכוטית. אפשרות נוספת היא שמדובר בשכנוע של המטופלת להמציא סיפור לצורך שכנוע חברת הביטוח לממן את הטיפול ואולי זה אחד מהמקרים הנדירים שבו באמת יש עלילה על הורה עקב עוינות גבוהה כלפיו ועקב הערצה של המטפל.

לגבי אישור מחברת הביטוח. בארה"ב על מנת לקבל טיפול פסיכולוגי מבלי לשלם מחיר גבוה, צריך שחברת הביטוח תאשר שהמטופל סובל מהפרעה ואז חברת הביטוח מאשרת למטופל מספר מוגבל של טיפולים.

במצב כזה יש אינטרס למטפל, לקלינאי לנפח הפרעות ולהמציא הפרעות על מנת שחברת הביטוח של המטופלים תאשר טיפולים וכך המטפל יקבל עבודה יקבל פגישות טיפוליות ויקבל שכר. למטופלים שרוצים טיפול בבעיה אמיתית שיש להם יש אינטרס לשתף פעולה ולדווח בנוסף לבעיה האמיתית שלהם על הפרעות שלא היו ולא נבראו על מנת שחברות הביטוח תאשרנה טיפולים.

בית הלחמי טוען שיש פסק דין של בית משפט בארה"ב שקובע שהמטפלים זממו להוציא אישור מחברת הביטוח ע"י המצאת סיפורי בדים כאלה.

[הרצאתו של בנימין בית הלחמי בכנס "הפוליטיקה של החלום" האגודה הסוציולוגית הישראלית המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר אילן דיון בפגיעה מינית במשפחה בעקבות פסק דין בני שמואל]

יכול להיות שבמסגרת מסע הלחצים לקבל אישור מחברות הביטוח לטיפולם היו מטופלות ששוכנעו להמציא גם סיפורי זיכרונות מודחקים ששוחזרו רק כדי לקבל אישור לטיפול, אבל אחר כך המטופלות תבעו את המטפלים על כך שהמטפלים שכנעו אותן לשתף פעולה עם הדבר הזה.

יכול להיות שברגע שאדם סיפר שהוא עבר התעללות מינית בילדותו הוא חשב ואולי זה בתחילה היה כך, שפחות יתווכחו איתו או פחות יעזו לא לאפשר טיפולים למי שמדווח על דברים כאלה ברגע שנותנים רקע לתהליך של התפתחות הפרעה שמקורה בהתעללות מינית או גילוי עריות היה לזה אולי השפעה פסיכולוגית של זעזוע על מקבלי החלטות בחברת הביטוח.

יש לסייג את הטענה שהסבר הוא ניסיון להוציא אישורים מחברות הביטוח והמידע שמסופר לחברות הביטוח הוא חסוי וסודי ואז נשאלת השאלה למה שהמטופלות ירצו לפרסם את הסיפור בפומבי? למה שירצו להעיד נגד הורה בבית משפט ולשתף פעולה עם החקירה או האישום נגד ההורה? לשם אישור לחברת הביטוח אין צורך בפירסום פומבי או בעדות בבית משפט בהליך פלילי או בהגשת תביעה אזרחית נגד ההורה. זה לא יכול להסביר את הפירסום שבו אדם מתראיין ראיון עיתונאי או מעיד בבית משפט וטוען שהוא קורבן כי מהלכים אלה לא נחוצים לצורך אישור חברת הביטוח.

ההסבר הסביר הוא לא הסבר של השתלת זיכרון אלא "שכנוע" המטופלת לשתף פעולה עם דיווח כוזב במודע כלומר מתוך מודעות שהדיווח הוא כוזב לגבי גילוי עריות והתעללות מינית על מנת לקבל אישור מהביטוח.

הסבר אפשרי נוסף הוא שבאמת יש בני אדם שיש להם אמונה דתית כמו במקרה של פול אינגרם ובנותיו. אולי יש בני אדם שנכנסים לכת או ארגון דתי ושם הם עוברים אינדוקטרינציה לגבי אמונה שהם קורבן לגילוי עריות והתעללות מינית בילדות. ובין השאר הם מושפעים להאמין בסיפורי בדים על עברם האוטוביוגרפי כאילו הם נכונים. אם בכת הזאת יש מנהיגה שחברי הכת מאמינים לה שהיא קיבלה מסר מהשמיים שמהו בילדות שקרה להם הוא נכון אז אולי זה מסביר חלק מהאמונה שלהם. אבל לשם ייחוס הסבר כזה צריך לדעת שאדם באמת היה חבר בכת זאת או האמין אמונה דתית כזאת.

דיווח על אכילת תינוקות בכת השטן ועוד מעשי זוועה

נאדין קול עברה טיפול כדי להתמודד עם אירוע טראומטי שעבר על בתה. היא שוכנעה שקיימה יחסי מין עם בעלי חיים, הייתה שותפה באכילת תינוקות בכת השטן, הייתה עדה לרצח חברתה בגיל 8. אחר כך היא טענה שלא היה ולא נברא ותבעה את הפסיכיאטר.

[יינון היימן, זכרונות מודחקים בראי בית המשפט: אונס ודיסוציאציה, סוגיות יישומיות בפסיכולוגיה משפטית, ע' 213]

זהו מקרה שיכול להיות חלק מהתופעה של סיפורי בדים לחברת הביטוח היות וזהו מקרה שהמטופלת שדיווחה את הדיווח גם

חזרה בה וטענה שהיא דיווחה דיווח כוזב וגם תבעה את הפסיכיאטר כך שזה יכול להתאים לשקר רק לצורך חברת הביטוח והתביעה היא מפני שהיא השתכנעה להעליל על ההורים שלה דברים שלא היו וכן תוכן הדיווח עצמו הוא נורא.

יש להעיר שהפסיכיאטר הזה היה במצוקה כלכלית קשה אם הוא ניסה לשכנע את המטופלת לספר סיפורי בלהות כאלה.

אפשרות נוספת שהיא פסיכוטית.

לגבי אישור מחברת הביטוח. בארה"ב על מנת לקבל טיפול פסיכולוגי מבלי לשלם מחיר גבוה, צריך שחברת הביטוח תאשר שהמטופל סובל מהפרעה ואז חברת הביטוח מאשרת למטופל מספר מוגבל של טיפולים.

במצב כזה יש אינטרס למטפל, לקלינאי לנפח הפרעות ולהמציא הפרעות על מנת שחברת הביטוח של המטופלים תאשר טיפולים וכך המטפל יקבל עבודה יקבל פגישות טיפוליות ויקבל שכר. למטופלים שרוצים טיפול בבעיה אמיתית שיש להם יש אינטרס לשתף פעולה ולדווח בנוסף לבעיה האמיתית שלהם על הפרעות שלא היו ולא נבראו על מנת שחברות הביטוח תאשרנה טיפולים.

בית הלחמי טוען שיש פסק דין של בית משפט בארה"ב שקובע שהמטופלים זממו להוציא אישור מחברת הביטוח ע"י המצאת סיפורי בדים כאלה.

[הרצאתו של בנימין בית הלחמי בכנס "הפוליטיקה של החלום" האגודה הסוציולוגית הישראלית המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר אילן דיון בפגיעה מינית במשפחה בעקבות פסק דין בני שמואל]

יכול להיות שבמסגרת מסע הלחצים לקבל אישור מחברות הביטוח לטיפולים היו מטופלות ששוכנעו להמציא גם סיפורי זיכרונות מודחקים ששוחזרו רק כדי לקבל אישור לטיפול, אבל אחר כך המטופלות תבעו את המטופלים על כך שהמטופלים שכנעו אותן לשתף פעולה עם הדבר הזה.

יכול להיות שברגע שאדם סיפר שהוא עבר התעללות מינית בילדותו הוא חשב ואולי זה בתחילה היה כך, שפחות יתווכחו איתו או פחות יעזו לא לאפשר טיפולים למי שמדווח על דברים כאלה ברגע שנותנים רקע לתהליך של התפתחות הפרעה שמקורה בהתעללות מינית או גילוי עריות היה לזה אולי השפעה פסיכולוגית של זעזוע על מקבלי החלטות בחברת הביטוח.

יש לסייג את הטענה שההסבר הוא ניסיון להוציא אישורים מחברות הביטוח היות והמידע שמסופר לחברות הביטוח הוא חסוי וסודי ואז נשאלת השאלה למה שהמטופלות ירצו לפרסם את הסיפור בפומבי? למה שירצו להעיד נגד הורה בבית משפט ולשתף פעולה עם החקירה או האישום נגד ההורה? לשם אישור לחברת הביטוח אין צורך בפירסום פומבי או בעדות בבית משפט בהליך פלילי או בהגשת תביעה אזרחית נגד ההורה. זה לא יכול להסביר את הפירסום שבו אדם מתראיין ראיון עיתונאי או מעיד בבית משפט וטוען שהוא קורבן כי מהלכים אלה לא נחוצים לצורך אישור חברת הביטוח.

אפשרות נוספת היא שהיו מטפלים אידיאולוגים שהאמינו שתופעות שונות מקורה בגילוי עריות והתעללות מינית בילדות, הפציינטיות לא האמינו שזה נכון אבל נאלצו לשתף עם זה פעולה כדי לזכות באישור חברת הביטוח אבל אחר כך תבעו את המטפלים על חוסר מקצועיות ונזקים עקב פרשנות כזאת של גילוי עריות ואז חברות הביטוח סירבו לבטח מטפלים שיובילו קו כזה ואז מטפלים הפסיקו להוביל קו כזה או פחות מטפלים הובילו קו כזה ואז פחתו המיקרים של טענות, תביעות והאשמות כאלה.

ההסבר הסביר הוא לא הסבר של השתלת זיכרון אלא "שכנוע" המטופלת לשתף פעולה עם דיווח כוזב במודע כלומר מתוך מודעות שהדיווח הוא כוזב לגבי גילוי עריות והתעללות מינית על מנת לקבל אישור מהביטוח.

הסבר אפשרי נוסף הוא שבאמת יש בני אדם שיש להם אמונה דתית כמו במקרה של פול אינגרם ובנותיו. אולי יש בני אדם שנכנסים לכת או ארגון דתי ושם הם עוברים אינדוקטרינציה לגבי אמונה שהם קורבן לגילוי עריות והתעללות מינית בילדות. ובין השאר הם מושפעים להאמין בסיפורי בדים על עברם האוטוביוגרפי כאילו הם נכונים. אם בכת הזאת יש מנהיגה שחברי הכת מאמינים לה שהיא קיבלה מסר מהשמיים שמהו בילדות שקרה להם הוא נכון אז אולי זה מסביר חלק מהאמונה שלהם. אבל לשם ייחוס הסבר כזה צריך לדעת שאדם באמת היה חבר בכת זאת או האמין אמונה דתית כזאת.

[>>זיכרונות מודחקים-משוחזרים, זיכרונות מושגלים וגילוי עריות: ההיבט הפסיכולוגי-חלק ג'](#)
[זיכרונות מודחקים-משוחזרים, זיכרונות מושגלים וגילוי עריות: ההיבט הפסיכולוגי-חלק ה' <<](#)